

LUM[★]UDU LaPSESTA!

Lapsuutta Satakielen siivittämänä

Hämeenlinnan
varhaiskasvatussuunnitelma 2022

 HÄMEENLINNAN
KAUPUNKI

"Sen, minkä tuntee, jää mieleen. Se, mikä vain suoritetaan, unohtuu. Vaikka jokin asia on aikuisen mielestä miten onnistunutta tahansa, mutta lapsi ei pääse fiilikseen, ei hän siitä mitään muista tai opi. Mieti ja katso, miltä se lapsi näyttää. Mitä hän tuntee? Onko hän mukana? Mikä sen lapsen saa innostumaan, sitoutumaan ja uppoutumaan flowhun? Miten mä pystyn aikuisena tukemaan lapsen elämässä kokemuksia ja merkityksellisiä hetkiä, joista jää tunnejälkiä – ja joista syntyy sen myötä oppimiskokemuksia?"

Kasvattajan kommentti

Kannen kuva: Marko Ahonen

Muut kuvat: Hämeenlinnan kunnallisen ja yksityisen varhaiskasvatuksen henkilöstö

Hämeenlinnan kaupunki 2022

Sisältö

1.	Lumoudu lapsesta - Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma	5
1.1	Lapset arvostavat varhaiskasvatuksessa... ..	8
1.2	Huoltajat arvostavat lapsensa varhaiskasvatuksessa... ..	9
1.3	Varhaiskasvatuksessa me kasvattajat pidämme tärkeänä... ..	10
1.4	Lapsen varhaiskasvatus-/esiopetussuunnitelman prosessi.....	11
1.5	Toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet	12
1.6	Varhaiskasvatustilaki	14
1.7	Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.....	15
1.8	Satakieli-pedagogiikka Hämeenlinnan varhaiskasvatuksessa	16
2.	Lapsi on päähenkilö omassa elämässään	18
2.1	Arvoperusta	20
2.1.1	Lapsuuden itseisarvo	20
2.1.2	Ihmisenä kasvaminen	22
2.1.3	Lapsen oikeudet.....	23
2.1.4	Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus	26
2.1.5	Perheiden monimuotoisuus	27
2.1.6	Terveellinen ja kestävä elämäntapa	28
2.2	Oppimiskäsitys.....	31
3.	Lapsi ansaitsee ”rikkaan” aikuisen	35
3.1	Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	37
4.	Lapsi elää vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa	41
4.1	Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.....	41
4.2	Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	44
4.3	Kielten ja kulttuurien moninaisuus.....	48
4.4	Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	49
4.5	Monialainen yhteistyö	51
5.	Lapsella on sata kieltä.....	53
5.1	Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	53
5.2	Monipuoliset työtavat	55
5.3	Leikki kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen lähteenä	56
5.4	Oppimisen alueet	60
5.4.1	Kielten rikas maailma	60

5.4.2 Ilmaisun monet muodot	62
5.4.3 Minä ja meidän yhteisömme	65
5.4.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni	73
5.4.5 Kasvan, liikun ja kehityn	75
6. Laaja-alainen osaaminen	78
6.1 Ajattelu ja oppiminen	79
6.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	80
6.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	85
6.4 Monilukutaito	86
6.5 Digitaalinen osaaminen	88
6.6 Osallistuminen ja vaikuttaminen	91
7. Lapsen tuki.....	95
7.1 Tuen yleiset periaatteet	95
7.2 Lapsen tuen arviointi	99
7.3 Yhteistyö tuen aikana	100
7.3.1 Huoltajat ja lapsi	100
7.3.2 Monialainen yhteistyö	100
7.3.3 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.....	101
7.3.4 Kuuleminen.....	102
7.3.5 Esiopetus ja pidennetty oppivelvollisuus	102
7.3.6 Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	102
8. Toiminnan arviointi ja kehittäminen	105
8.1 Varhaiskasvatuksen arviointijärjestelmä	106
8.2 Pedagoginen dokumentointi, arviointi, kehittäminen ja suunnittelu (DAKS)	108
8.2.1 Pedagoginen dokumentointi ja arvioinnin työtavat	111
8.2.2 Tiimityö ja pedagoginen vastuu.....	115
8.2.3 Kehittävä palaute varhaiskasvatuksen arviointimenetelmänä	116
Kestävän elämäntavan opinpolku	118

1. Lumoudu lapsesta - Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.¹

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti². Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys³. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista⁴. Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma (vasu) pohjautuu valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2021). Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma kuvaa meidän kuntamme tapaa toteuttaa varhaiskasvatusta. Tavoitteenamme on elävä varhaiskasvatussuunnitelma, jossa konkretisoituu hämeenlinnalainen kasvatuskäytäntö ja ajattelutapa. Vasu on Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen näköinen, arjessa toteutuva asiakirja hyvinvoivan lapsen, perheen ja työyhteisön hyväksi.

Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma on kuva- ja tarinapainotteinen, aidosti käytännönläheinen, visuaalisesti houkutteleva ja helppolukuinen teos, joka avaa pedagogiikan ytimet sekä työntekijälle että huoltajalle. Työyhteisössä varhaiskasvatussuunnitelman tarkoitus on herätellä pohtimaan työn tekemisen tapoja ja antaa erilaisia arjen kokemuksia, joista ammentaa ajatuksia oman työn kehittämiseen. Varhaiskasvatussuunnitelmassa kuuluu yhteisen tekemisen ja osallisuuden vahva lanka, ja sen ydin rakentuu varhaiskasvatuksen arjen tarinoiden, kuvien, lasten, huoltajien ja työntekijöiden sitaattien ja ajatusten perustalle. Me teimme tämän yhdessä. Minun ääneni kuuluu tässä. Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otimme painopisteeksi sen, kuinka teemme perusteiden määrittämät asiat käytännön arjessa. Työssään varhaiskasvattaja käyttää sekä valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa että paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa, jotka linkittyvät toisiinsa, mutta eivät kopioi toisiaan.

¹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 10

² Varhaiskasvatuslaki 3 §

³ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, 30–31

⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 3

"Ei kaivata niinkään menetelmiä, vaan enemmänkin innostavia esimerkkejä ja arjen tarinoita siitä, miten asioita on tehty. Niistä ihmiset löytävät sekä uusia työn tekemisen tapoja, oivaltavat vasun konkretisointia käytännön tasolla ja saavat vinkkejä menetelmien käytöstä."

Kasvattajan kommentti

Varhaiskasvatussuunnitelman rakentamisen polkumme on alkanut 2016-2017, jonka jälkeen kuntavasua on päivitetty vuonna 2018-2019, sekä 2022. Vasutyöskentelyyn ovat osallistuneet eri päivityksen vaiheissa henkilöstö, huoltajat ja lapset sekä erilaiset sidosryhmät (mm. perusopetus, sote-kumppanit, kolmannen sektorin toimijoita, kuntapäättäjiä ja lisäksi valtakunnallisia asiantuntijoita), erilaisin menetelmin ja työtavoin.

Uusimmassa päivityksessä vuonna 2022 päivitykseen ovat osallistuneet kunnallisten toimijoiden ohella myös yksityisiä perhepäivähoitajia ja päiväkotien henkilöstöä vasun eri osa-alueiden teemoja kommentoiden sekä käytännön esimerkkejä avaten. Päivityksessä on hyödynnetty vuosien 2021 ja 2022 asiakaskyselyn kommentteja, ja huoltajien näkemyksiä on kartoitettu myös lapsiryhmien henkilöstön toimesta. Lapsilta on kartoitettu näkemyksiä varhaiskasvatuksesta ja he ovat kertoneet ajatuksiaan sekä sanallisesti piirtämisen ja myös erilaisen teematyöskentelyn lomassa. Vuoden 2022 päivityksessä näkemyksiä varhaiskasvatuksen tulevaisuudesta, lapsen myönteisen tulevaisuuskuvan vahvistamisen ja kestävän elämäntavan teemoista on kyselty laajasti lapsiperhepalveluiden yhteistyökumppaneilta, kuntapäättäjiltä ja kolmannen sektorin toimijoilta. Lisäksi mukana prosessissa on ollut perusopetuksen edustus. Paikallisessa suunnitelmassa on huomioitu varhaiskasvatuksen toimintaan liittyvät muut paikalliset suunnitelmat, toimenpideohjelmat ja strategiat ⁵. Vuoden 2022 päivityksessä on hyödynnetty myös Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman prosessissa syntynyttä materiaalia ja asiantuntijakirjoituksia.

Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä, ja se kattaa niin kunnallisen kuin yksityisenkin varhaiskasvatustoiminnan kaikkine toimintamuotoineen.

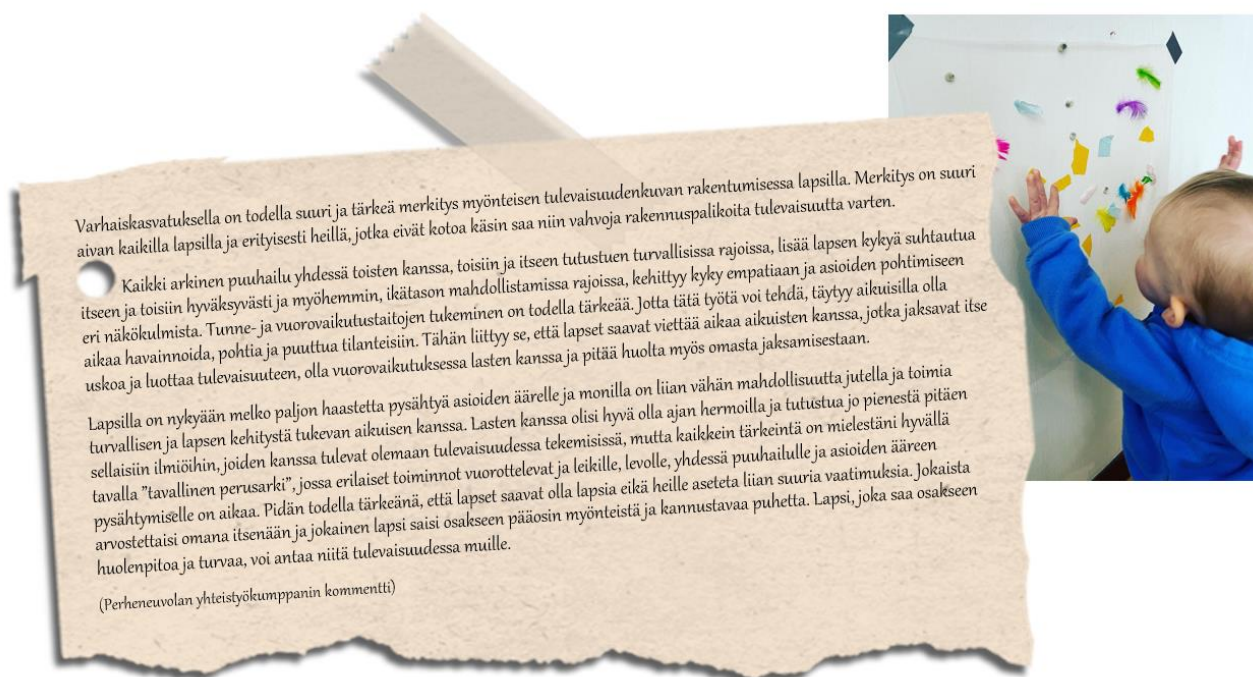
Kasvatuksen päämääränä on kasvattaa aktiivisia, hyvän itsetunnon omaavia, itseensä luottavia, omatoimisia, itsensä näköisiä, toista kunnioittavia ja laadukkaassa vuorovaikutuksessa oppivia lapsia.

⁵ mm. esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmat, kaupunkistrategia, lapsiystävällinen kunta –ohjelma, TVT-strategia

Varhaiskasvatus kuntalaisten palvelukokonaisuudessa tukee kaupungin strategiaa ja sen arvoja. Hämeenlinnan kaupunki lapsiystävällisen kunnan tunnustuksen saaneena sitoutuu kestäväan kehittämistyöhön lasten ja nuorten osallisuuden ja hyvinvoinnin eteen. Lapsiystävällinen Hämeenlinna – ohjelman mukaisesti. Ohjelmassa on nostettu keskeiseksi teemaksi hämeenlinnalaisten lasten ja nuorten onnellisuus. Onnellisuuden teema on liitetty viiteen hyvinvoinnin osa-alueeseen, oppiminen, ihmissuhteet, terveys, osallisuus ja turvallisuus. Lapsiystävällisyydessä on ennen kaikkea kyse ajattelutavasta ja toimintakulttuurista. Lapsiystävällisessä kunnassa lapsia ja nuoria kuunnellaan ja heille tarjotaan monipuolisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Lapsiystävällisen kunnan varhaiskasvatuksessa lapset nähdään arvokkaina kuntalaisina ja heille halutaan tarjota turvallinen ympäristö elää, kehittyä ja kasvaa. Hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja kehittämiseen panostetaan, lasten mielipiteitä arvostetaan ja ne otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Hämeenlinnan kaupungissa on tehty päätökset lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotosta kaupunginhallituksessa sekä sivistys- ja hyvinvointilautakunnassa, sosiaali- ja terveyslautakunnassa sekä kaupunkirakennelautakunnassa vuonna 2020. Kaikista merkittävistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvista päätöksistä tehdään lapsivaikutusten arviointi. Keskeinen osa tätä arviointia on lasten kuuleminen.

Hämeenlinnassa tehdään lapsibudjetointia, joka tarkoittaa kunnan talouden tarkastelua lapsen oikeuksien näkökulmasta. Sen avulla jäljitetään kaikkien kunnan toimijoiden lapsiin käyttämät määrärahat ja sen avulla kunta voi tarkastella julkisten varojen käyttöä lapsiin kokonaisuutena.

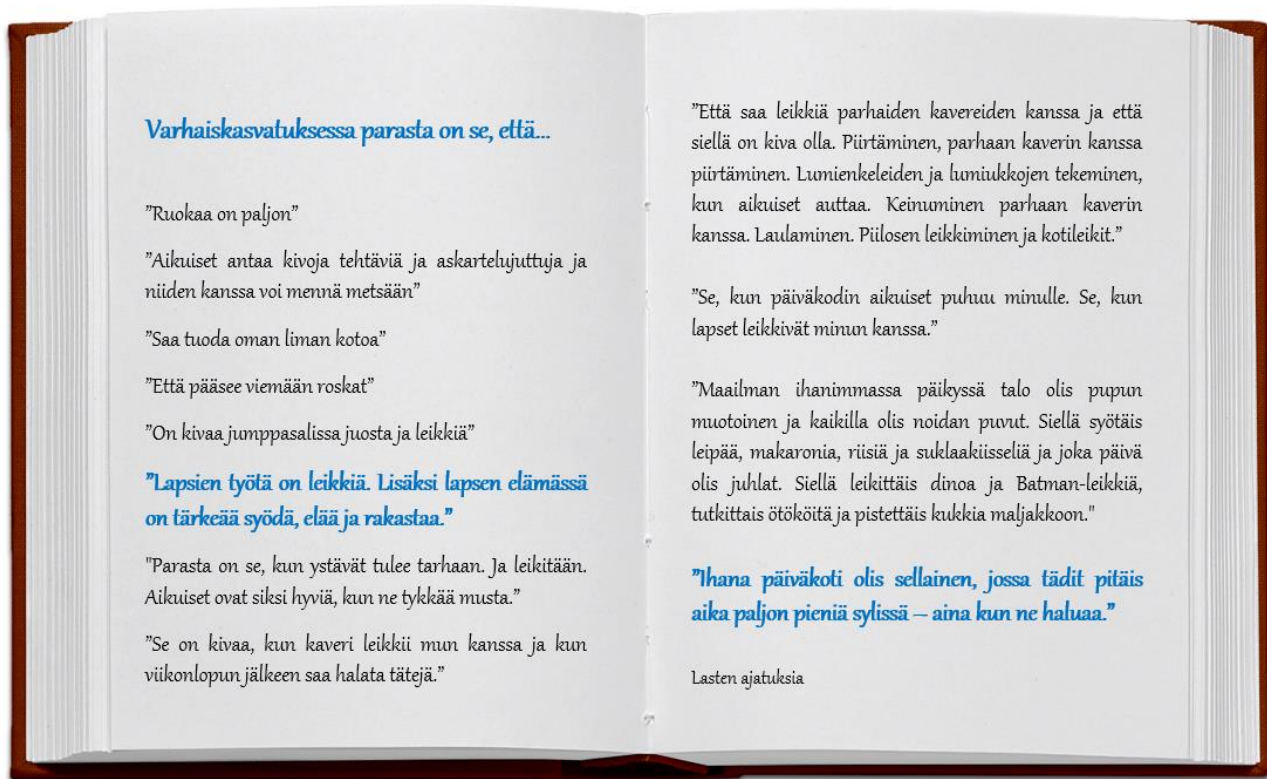

Asiakirjassa viitataan muutamissa kohdissa lomakkeisiin ja erillisiin ohjeisiin. Nämä löytyvät kunnallisen varhaiskasvatuksen henkilöstölle Kehrästä, yksityisen varhaiskasvatuksen henkilöstölle nämä jaetaan google drivessa tai suoraan sähköpostitse.

Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma (2022) hyväksyttiin sivistys- ja hyvinvointilautakunnassa 7.6.2022.

1.1 Lapset arvostavat varhaiskasvatuksessa...

”Kivaa on, kun aikuinen kutittaa ja antaa halin.”

Kiva aikuinen leikkii lasten kanssa, leikkii vaik barbeilla tai voi vaik piirtää. Kiva aikuinen lukee satuja. Ja kiva aikuinen pelaa lasten kanssa jotain pelejä. Vihainen aikuinen on tyhmä. Semmoinen, hmm, että minäpä voisinkin syödä nuo lapsen herkut. Paitsi että ehkei kukaan aikuinen oo niin ilkeä. Siitä hyvästä aikuisesta vielä. Että olis hyvä, jos se myös tykkäis lapsista.

”Tärkeintä on ystävät”

1.2 Huoltajat arvostavat lapsensa varhaiskasvatuksessa...

”Ennen kaikkea toivon, että lapseni oppisi varhaiskasvatuksessa sosiaalisia taitoja, ryhmässä olemista, jakamista, muiden huomioon ottamista, tunteiden käsittelyä ja itsetuntemuksen kasvattamista. Lapsi pitää kavereista, ja ystävyys-suhteita pitäisikin tukea, vaalia ja mahdollistaa.”

"Jokainen on ainutlaatuinen ja upea oma yksilönsä. Kaiken voi oppia, kun vaan jaksaa harjoitella. Rohkeutta olla oma itsensä. Huomaamaan omia vahvuuksiaan ja uskallusta tuoda julki omia ideoitaan ja ajatuksiaan. Leikkimisen riemua ja iloa, huumoria, sitä, ettei kaikki ole niin vakavaa, mikä näin aikuisena tuppaa unohtumaan. "

”Toisen ihmisen huomioon ottaminen on yksi tärkeimmistä kasvatuseriaatteistamme. Jokainen on yhtä tärkeä ja jokaista tulee kohdella niin kuin itseä haluaisi kohdeltavan”

"Oppimisen ilon löytäminen, into kokeilla uusia juttuja ja luottaa itseensä niiden toteutumisessa. Mielikuvituksen ja luovan leikin ylläpitoa."

”Arvostamme avoimuutta asioissa. Haluamme, että leikille on aikaa ja rauhaa, ja että aikuinen on leikissä mukana ja näin vahvistaa lasten sosiaalisten taitojen ja itsesäätelytaitojen kehittymistä. Iloa, naurua, yhdessä mokaamista ja onnistumista, lämpöä ja turvallista ilmapiiriä.”

”Arvostamme lapsen tahtista kasvatusta, kehujen antamista onnistumista ja yrittämisestä, rentoa, iloista meininkiä, aitoa läsnäoloa ja avointa keskusteluyhteyttä meihin vanhempiin.”

***”ILOSTA, RIEMUSTA JA LASTEN KUULEMISESTA – niistä on hyvä
varhaiskasvatuspäivä tehty.” (Huoltajan kommentti)***

1.3 Varhaiskasvatuksessa me kasvattajat pidämme tärkeänä...

Kasvattajina tärkein tehtävämme on...

- olla läsnä lapselle ja lasta varten, tarjota syliä, läheisyyttä ja pysyvyyttä
- auttaa lasta näkemään itsensä positiivisessa valossa
- luoda ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa tärkeä, osaava omien mielipiteidensä kanssa
- vaalia jatkuvaa oppimisen iloa
- heittäytyä mukaan leikin ja mielikuvituksen maailmaan
- huolehtia, että ketään ei jätetä yksin.

Teemme parhaamme, että sinä, lapsi, saat varhaiskasvatuksesta...

- hyvät eväät elämään ja tulevaisuuteen
- tukea hyvän itsetunnon kehittymiseen ja luottamusta itseensä, eväät sosiaalisiin taitoihin, toisten huomioimiseen ja kunnioittamiseen
- arvokkaita ja merkityksellisiä kokemuksia, jotka kannattelevat sinua pitkeille elämässä
- joka päivä hyväksyntää, hellyyttä ja läheisyyttä
- monipuolisia ja positiivisia oppimiskokemuksia ja -ympäristöjä, jotka tuottavat lapsessa oppimisen iloa, sekä herättävät uteliaisuutta ja aktiivisuutta toimia yhdessä muiden kanssa.

Sinä lapsi olet työmme keskiössä. Lupaamme...

- kuunnella sinua herkällä korvalla ja sitoutua kanssasi yhteiseen toimintaan
- mahdollistaa sinulle paljon leikkiäikää
- kohdata sinut positiivisesti yksilönä ja olla sinulle aidosti läsnä, osata myös hassutella
- huomioida myös sinun perheesi päivittäin
- ottaa sinut mukaan toiminnan suunnitteluun ja tukea mahdollisuutesiasi vaikuttaa asioihin
- tukea kaverisuhteitasi, oppimisen herkkyyksiasi ja kiinnostuksesi kohteitasi
- mahdollistaa sinulle monipuolisesti erilaista toimintaa, mutta antaa sinun tehdä valintoja siitä, mitä ja miten haluat oppia ja toimia.

1.4 Lapsen varhaiskasvatus-/esiopetussuunnitelman prosessi

Perhe saa päätöksen varhaiskasvatuspaikasta

- Infokirje aloituskeskustelusta hoitopaikkapäätöksen mukana perheelle
- Varhaiskasvatusryhmästä otetaan yhteyttä perheeseen paikan vastaanottamisen vahvistamiseksi ja aloituskeskustelun sopimiseksi

Tutustuminen varhaiskasvatusryhmään

- Lapsi tutustuu yhdessä huoltajan kanssa lapsiryhmään ja sen toimintaan ennen varhaiskasvatuksen aloitusta.
- Tutustumisjakson pituus määritellään huoltajien ja henkilöstön kesken. Tutustumisen ajalta ennen päivähoiton varsinaista aloitusta, perhe ei maksa päivähoitomaksua. Lapsen jäädessä päivähoitoon ilman huoltajiaan, tulee päivähoitopäätöksen olla voimassa.

Varhaiskasvatuksen aloitus

Aloituskeskustelu

- Aloituskeskustelu käydään ennen kuin lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa
- Aloituskeskustelussa huomioidaan lapsen ja perheen odotukset sekä ajatukset varhaiskasvatukselle. Huoltajat ja lapsi kertovat lapselle tärkeistä asioista, henkilöistä ja elämästä kotioloissa. Keskustelussa käydään läpi huoltajien kasvatusperiaatteita ja toiveita yhteistyöstä. Aloituskeskustelussa käytetään aloituskeskustelulomaketta.
- Jos lapsi on sijoitettu päivähoitoon lastensuojelun avohuollon tukitoimisijoituksena, sosiaalityöntekijä kutsuu koolle aloituspalaverin. Tapaamisessa käytetään sosiaalisena tukitoimena sijoitetun lapsen aloituslomaketta.
- Monikielisten lasten aloituskeskustelussa voidaan käyttää omaa monikielisten lasten aloituspalaverilomaketta, joka löytyy monikielisten lasten lomakkeista intrasta (huomioi tulkin käytön mahdollisuus)

Vasu/leops-keskustelu

- Lapsen vasu/leops-suunnitelma on lapsuutta arvioitava suunnitelma, jonka keskiössä on suunnitella, miten kasvattajat tukevat lapsen kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksia sekä miten kasvattajat toimivat tukeakseen lapsen monipuolista kasvua, oppimista ja hyvinvointia varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa
- Lapsi on mukana suunnitelman tekemisessä. Lapsen osallisuus voidaan toteuttaa kuvien, videoimin, haastattelujen tai kysymysten muodossa joko ennen keskustelua tai sen yhteydessä.
 - Ryhmän kasvattajat ja huoltajat sopivat, miten lapsen oppimista ja kasvua tuetaan varhaiskasvatuksessa ja kotona. Tämä kirjataan suunnitelmaan.
 - Lapsen vasu/leops-suunnitelma laaditaan varhaiskasvatuksessa aloittaneelle lapselle 2-3 kuukauden kuluttua aloituksesta. Suunnitelman toteutumista arvioidaan ja päivitetään säännöllisesti, vähintään kaksi kertaa toimintakaudessa yhdessä huoltajien, kasvattajien ja lapsen kesken.

Lapsen siirtyessä yksiköstä/ ryhmästä toiseen tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen lähettävä taho kutsuu koolle siirtopalaverin (huoltaja, lapsi, lähettävän ja vastaanottavan tahon kasvattaja, tarvittaessa muu yhteistyökumppani). Siirtopalaveri voi olla osa lapsen vasu/leops-keskustelua tai erikseen järjestetty keskustelu. Keskustelu kirjataan lapsen vasu / leops-lomakkeelle. Tapaamisen alussa tai ennen sitä täytetään kirjallinen suostumus tiedonsiirrolle lomake.

Kun esiopetukseen siirtyy lapsi, jolla on tuen tarvetta, tehdään pedagoginen arvio/-selvitys, päätetään esiopetuksessa annettavasta tuen tasosta (päiväkodin johtaja päättää tehostetusta tuesta, varhaiskasvatuspäällikkö erityisestä tuki), tehdään hallintopäätös täydentävään varhaiskasvatukseen. Opetustoimen päällikön vastuulla on lapsen pidennetyn oppivelvollisuuden polun prosessi.

1.5 Toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä⁶. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Asiakirjojen arkistoinnista on erillinen ohjeistus.

Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto, mutta varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.⁷ Tiedonsiirrossa noudatetaan aina Hämeenlinnan kaupungin tiedonsiirto-ohjeistusta.

Lapsen siirtyessä ryhmästä tai yksiköstä toiseen on vastuu nivelvaiheen tiedonsiirrosta lapsen lähettävän varhaiskasvatusryhmän opettajalla ja päiväkodin pedagogisella johtajalla. Tarvittaessa vastaanottava taho ottaa vastuun tiedonsiirrosta, esim. perheen muuttaessa toiselta paikkakunnalta. Vastuu tarkoittaa tässä tapauksessa keskustelua huoltajan kanssa siitä, voidaanko ottaa yhteyttä lapsen edelliseen varhaiskasvatusryhmään ja sopia tiedonsiirrosta. Alueen kveo on tarvittaessa yhteistyössä mukana. Integroiduissa erityisryhmissä tiedonsiirrosta vastaa ryhmän erityisopettaja ja päiväkodin johtaja, tarvittaessa yhteistyössä alueen kveon kanssa.

Jos lapsella on tehostettu tuki varhaiskasvatuksessa, arvioidaan esiopetukseen siirryttäessä lapsen tuen tarve ja hänelle laaditaan keväällä pedagoginen arvio, ja lapsi jatkaa esiopetuksessa tehostetun tuen piirissä. Lapselle voidaan laatia myös pedagoginen selvitys, jos hän tarvitsee erityistä tukea esiopetuksessa. Samalla arvioidaan täydentävässä varhaiskasvatuksessa tarvittavaa tukea ja tehdään tarvittaessa tehostetun tai erityisen tuen hallintopäätökset. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan lapsen tuen ja päätösten prosessia kuvataan luvussa 7. Lapsen tuki ja tarkemmin esiopetuksen perusteissa. Kevään aikana järjestetään tiedonsiirtopalaveri, jossa huoltajan läsnä ollessa käsitellään lapsen varhaiskasvatuksessa saama tuki ja esiopetuksessa tarvitsema tuki lapsen varhaiskasvatussuunnitelman kirjausten mukaisesti. Huoltajan kirjallisella luvalla siirretään varhaiskasvatussuunnitelma ja pedagoginen arvio esiopetukseen. Lapsi ja huoltaja tutustuvat yhden tai useamman kerran lapsen tulevaan esiopetusryhmään.

Mikäli lapsi siirtyy toimintavuoden aikana toiseen lapsiryhmään tai päiväkotiin, tieto lapsen tuen tarpeesta ja hänen saamastaan tuesta siirretään uuteen lapsiryhmään noudattaen Hämeenlinnan kaupungin tiedonsiirto-ohjeistusta. Lapsen siirtyessä ryhmästä tai yksiköstä toiseen, järjestetään tiedonsiirtopalaveri yhdessä lähettävän ja vastaanottavan ryhmän henkilöstön sekä huoltajien kanssa. Tiedonsiirrosta keskustellaan ja sovitaan aina huoltajien kanssa.

⁶ Varhaiskasvatuslaki 40 §

⁷ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Yhteistyö siirtymävaiheissa

Kirsti Karila, KT, varhaiskasvatuksen professori, Tampereen yliopisto

Varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja alkuopetuksessa toimivien ammattilaisten on tärkeää olla tietoisia sekä siirtymiin että yhteistyöhön liittyvistä kriittisistä kohdista. Kuinka kaikkien yhteistyön osapuolten osaaminen voidaan parhaiten ottaa käyttöön ja millaisia haasteita siihen saattaa liittyä? Tuollaisen relationaalinen, ammattilaisten erilaisen ja yhteisen osaamisen tunnistavan ja tunnustavan asiantuntijuuden rakentuminen edellyttää yhteisiä keskusteluja varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävistä, pedagogiikasta sekä lasten näkökulmat ja perheiden erilaiset kulttuuriset taustat huomioivien siirtymien rakentamisesta. On puhuttava siitä, millaisia ajattelutapoja lasten hyvinvointiin ja oppimiseen on totuttu liittämään näissä eri instituutioissa: varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja alkuopetuksessa. On ehdottoman tärkeää, ettei yhdenkään instituution näkökulma nouse vallitsevaksi, vaan kaikkien ymmärrystä ja kokemuksia hyödynnetään yhteistyökäytäntöjen ja itse siirtymän kehittämisessä.

Kaikki tämä voi näyttää itsestään selvältä. Kannattaa kuitenkin kysyä, millaisia tulkintoja lapsesta, oppimisesta, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävistä, siirtymistä käytäntömme sisältävät? Tulevatko kaikki näkökulmat kuulluiksi ja onko kaikilla yhteistyön osapuolilla yhteinen näkemys asioista?

Millaisia tulkintoja lapsesta, oppimisesta, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävistä, siirtymistä käytäntömme sisältävät?

Edellä huomion kohteena on ollut ammattilaisten keskinäinen yhteistyö. Ensiarvoista on kuitenkin se yhteistyö, mitä tapahtuu näiden ammattilaisten ja lasten huoltajien välillä. Moninaisista kulttuurisista taustoista tulevien huoltajien näkemysten saaminen mukaan keskusteluihin kunkin perheen oman lapsen, mutta myös laajemminkin koko yksikön pedagogisen toiminnan ja siirtymien käytännöistä on välttämätöntä. Tämä ei ole aina helppo tehtävä ja omien yhteistyökäytäntöjen kriittinen tarkastelu onkin tarpeen.

Kutsuvatko yhteistyökäytäntömme kaikkia vanhempia osallistumaan? Ketä tulemme käytännöillämme suosineeksi ja ketä poissulkeneeksi? Miten voimme kehittyä perheiden kulttuurisen moninaisuuden tunnistamisessa ja huomioimisessa? Yhteistyötä tarkastellaan usein aikuisten näkökulmasta, olivatpa aikuiset sitten huoltajia tai eri instituutioiden ammattilaisia.

Lasten oikeuksiin kuuluu tulla kuulluksi häntä koskevista asioista. Kuinka toteutamme tätä keskeistä periaatetta omassa yhteistyö- ja siirtymäkäytännöissämme?

Yhteistyö siirtymissä pitää sisällään lukemattomia erilaisia käytäntöjä, joissa nuo edellä kuvatut kriittiset kysymykset tulevat esille. Joskus käytännöille voidaan sokeutua, eikä niiden sisältämiä merkityksiä enää huomata. Ehkä yksi vallitsevia ajattelutapoja paljastavin käytäntöröypäs on tiedonsiirto varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, tiedon keruu lapsen esiopetuksen ajalta ja tiedonsiirto esiopetuksesta alkuopetukseen. Millaisena lapsi tulee näissä käytännöissä nähdyksi? Millaisena lasten hyvinvointi ja oppiminen näyttäytyvät? Millaisena varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävä määrittyy tiedonsiirrossa? Kenen tai keiden ääni näissä käytännöissä kuuluu - tai on kuulumatta?

1.6 Varhaiskasvatustalaki

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on...

- Edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia
- Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti
- Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset
- Varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö
- Turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä
- Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa
- Tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä
- Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen
- Varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin
- Toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä

1.7 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustlain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana⁸. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen⁹ lain oikeuttamalla tavalla¹⁰.

Kaikkien varhaiskasvatuksen toimintamuotojen toiminta perustuu varhaiskasvatustlakiin (540/2018), valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2022) ja paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan (2022). Henkilöstön osaamiseen ja sen kehittämiseen laaditaan vuosittain koulutussuunnitelma, joka tukee tavoitteellista ja jatkuvaa toiminnan kehittämistä. Toimintaa peilataan jatkuvasti varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin kaikissa toimintamodoissa.

PÄIVÄKODIT Päiväkodeissa varhaiskasvatusta toteutetaan kasvattajatiimeissä, joihin kuuluu varhaiskasvatuksen opettajia ja varhaiskasvatuksen hoitajia sekä lapsiryhmän tarpeiden perusteella varhaiskasvatuksen avustajia. Päiväaikaan avoinna olevien päiväkotien ohella Hämeenlinnassa tarjotaan laajennettua aukioloa huoltajien työaikojen perusteella, niin iltä-, yö-, kuin viikonloppuaukioloillakin. Lisäksi Hämeenlinnassa on luonto- ja taidepainotteisia varhaiskasvatusryhmiä ja integroituja erityisryhmiä. Hämeenlinnassa toimii sekä kunnallisia että yksityisiä päiväkoteja.

PERHEPÄIVÄHOITO Hämeenlinnassa järjestetään sekä kunnallista että yksityistä perhepäivähoitoa. Perhepäivähoito on ohjattua, suunnitelmallista ja tavoitteellista varhaiskasvatusta, joka tapahtuu perhepäivähoitajan omassa kodissa.

KERHOTOIMINTA Kerhotoiminta on suunnitelmallista varhaiskasvatustoimintaa, joka tarjoaa alle kouluikäisille lapsille hoitoa, kasvatusta ja opetusta silloin, kun perheellä ei ole tarvetta kokopäivähoidolle.

AVOIN VARHAISKASVATUSTOIMINTA Avoimessa varhaiskasvatustoiminnassa kotona olevilla lapsilla ja heitä hoitavilla aikuisilla on mahdollista tavata toisiaan ja osallistua ohjattuun varhaiskasvatukseen. Toiminnassa toteutuvat vertaistuki, yhdessä tekeminen, lasten välinen vuorovaikutus ja leikki. Avoin varhaiskasvatustoiminta on ennaltaehkäisevää perheiden tukemista, jossa korostuvat yhteistyö huoltajien kanssa ja vanhemmuuden tukeminen. Hämeenlinnassa kerhotoimintaa ja avointa varhaiskasvatustoimintaa tuottavat järjestöt ja oppilaitokset palvelusetelillä.

KOTIHOIDONTUKI, YKSITYISEN HOIDON TUKI JA PALVELUSETELI Hämeenlinnassa tuetaan perheen mahdollisuuksia valita eri hoitomuotoja, kuten yksityinen hoito.

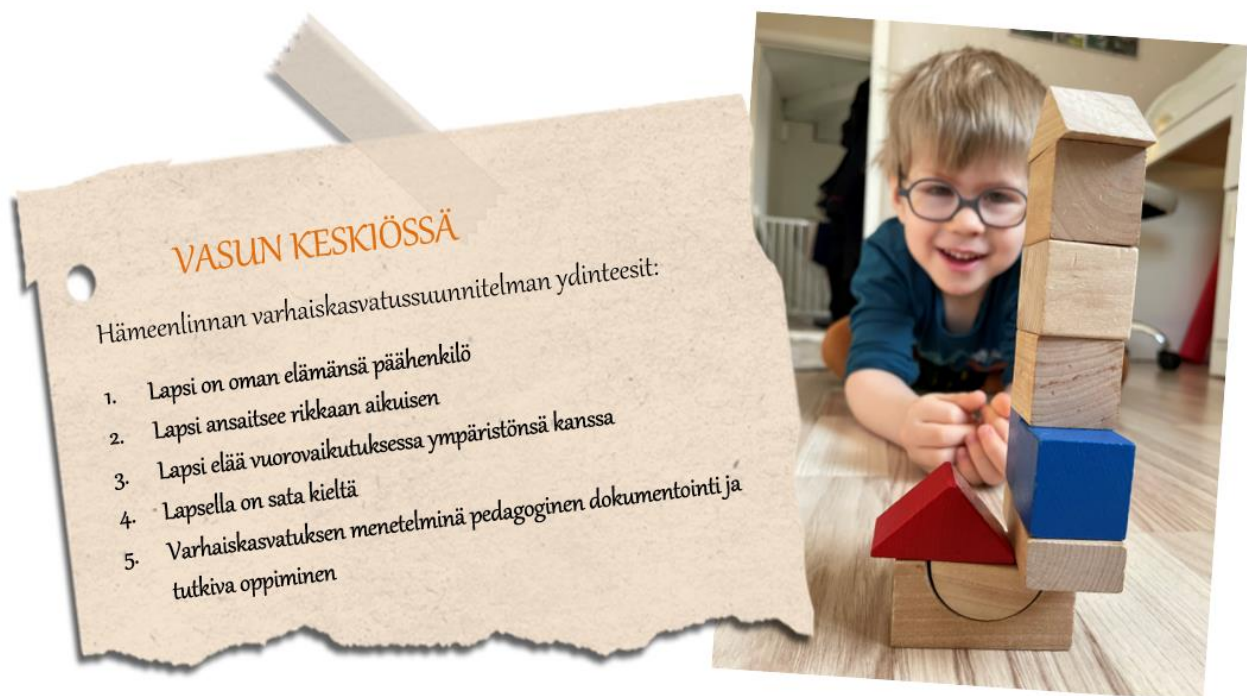
⁸ Varhaiskasvatustlaki 1 §

⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 10

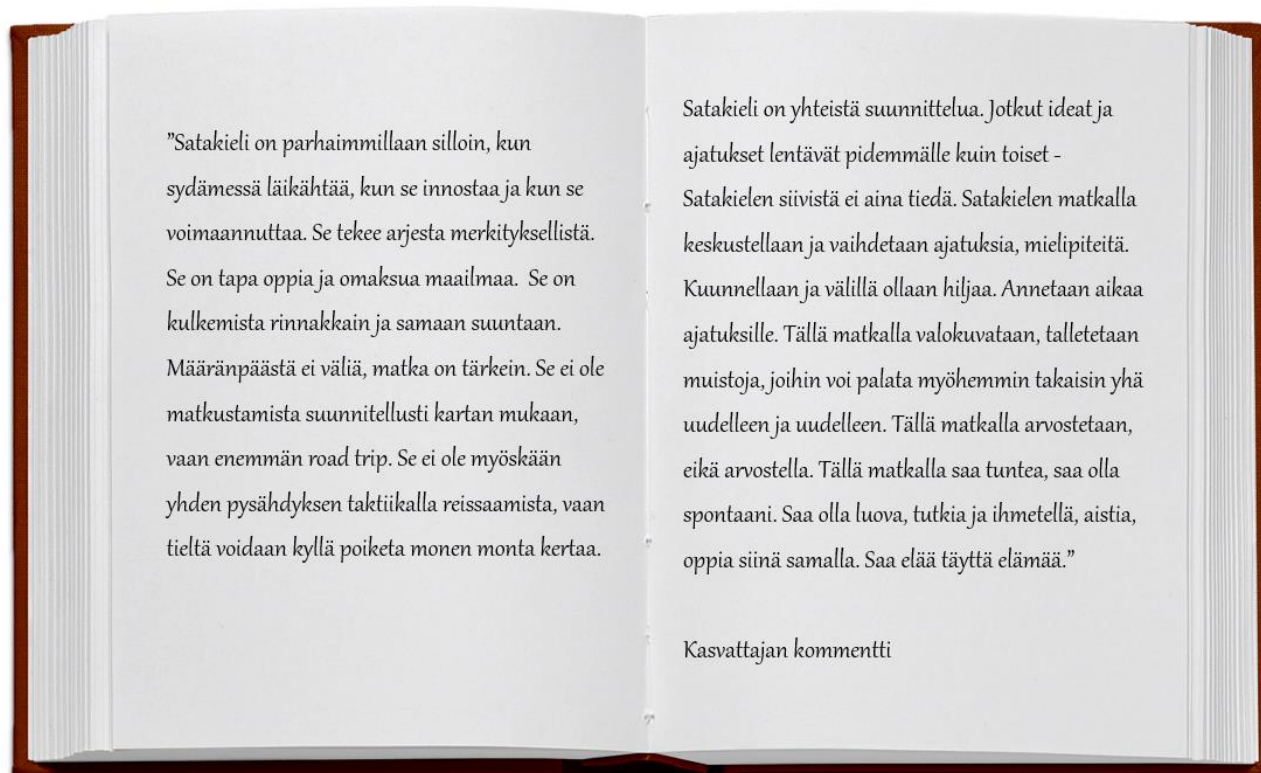
¹⁰ Varhaiskasvatustlaki 1 ja 12 §

1.8 Satakieli-pedagogiikka Hämeenlinnan varhaiskasvatuksessa

Hämeenlinnan Satakieli-pedagogiikka sai alkunsa 2008, jolloin heräsi ensimmäinen kipinä lähteä luomaan uudenlaista pedagogista ajattelua, joka kiinnittyisi vahvasti lapsen osallisuuteen ja näkyvyyteen yhteiskunnallisena toimijana. Satakielen alkujuuret ovat varhaiskasvatuksen ammattilaisten unelmissa ja ajatuksissa tulevaisuuden varhaiskasvatuksesta. Ne konkretisoituivat Italian Reggio Emiliassa, jossa kuntamme varhaiskasvatuksesta kävi tutustumassa Satakieli-pedagogiikan synnyn alkuvuosina kaksi johtajista, lastentarhanopettajista sekä Aimo-koulun ja ARXin yhteistyökumppaneista koostuvaa ryhmää. Vierailujen myötä käsitys Hämeenlinnaan rakentuvasta Satakieli-pedagogiikasta jäsenyi ja vahvistui, ja vuonna 2011 julkaistiin Satakieli-teesit ja –kriteerit, jotka keskeisenä ilmensivät uuden kasvatustilafilosofian ydintä ja olemusta. Satakieli-pedagogiikkaa kehitettiin ja otettiin haltuun koulutusten, työryhmien ja ryhmien projekteja esittelevien piazzojen kautta. Oli syntynyt Hämeenlinnan oma kasvatustilafilosofia, Satakieli – tulevaisuuden pedagogiikka.

Elämme vuotta 2022. Monet viisitoista vuotta sitten mullistavina ja jopa vallankumouksellisena koetut ajatukset varhaiskasvatuksen muutoksesta ovat tänä päivänä keskeinen osa suomalaista varhaiskasvatusta ja sen kehittämistä. Satakielen keskiössä ovat lapsen osallisuus, toimijuus, oman elämän päähenkilöys ja monipuolinen, elämyksellinen, kokemuksellinen ja lapselle merkityksellinen, vuorovaikutuksessa tapahtuva toiminta. Elämää varten kasvaminen ja elämää varten opittavien taitojen merkitys ovat keskeisiä paitsi Satakielessä, myös valtakunnallisissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Nämä ajatukset luovat koko Suomen varhaiskasvatusta ohjaavan ytimen, ja muun muassa osallisuus nousee vahvasti esille myös Varhaiskasvatuslaissa. Hämeenlinnan paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huomasimme, että Satakieliteesit ovat tässä ajassa ajankohtaisempia kuin koskaan, ja niiden kautta voidaan jäsentää myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ydintä. Reilut kymmenisen vuotta sitten oltiin siis hämeenlinnalaisen varhaiskasvatuksen kehittämisen osalta siinä, missä tavoiteltiinkin – luomassa visiota tulevaisuuden varhaiskasvatuksesta.

"Satakieli on parhaimmillaan silloin, kun sydämessä läikähtää, kun se innostaa ja kun se voimaannuttaa. Se tekee arjesta merkityksellistä. Se on tapa oppia ja omaksua maailmaa. Se on kulkemista rinnakkain ja samaan suuntaan. Määränpäästä ei väliä, matka on tärkein. Se ei ole matkustamista suunnitellusti kartan mukaan, vaan enemmän road trip. Se ei ole myöskään yhden pysähdyksen taktiikalla reissaamista, vaan tieltä voidaan kyllä poiketa monen monta kertaa.

Satakieli on yhteistä suunnittelua. Jotkut ideat ja ajatukset lentävät pidemmälle kuin toiset - Satakielen siivistä ei aina tiedä. Satakielen matkalla keskustellaan ja vaihdetaan ajatuksia, mielipiteitä. Kuunnellaan ja välillä ollaan hiljaa. Annetaan aikaa ajatuksille. Tällä matkalla valokuvataan, talletetaan muistoja, joihin voi palata myöhemmin takaisin yhä uudelleen ja uudelleen. Tällä matkalla arvostetaan, eikä arvostella. Tällä matkalla saa tuntea, saa olla spontaani. Saa olla luova, tutkia ja ihmetellä, aistia, oppia siinä samalla. Saa elää täyttä elämää."

Kasvattajan kommentti

Mitä Satakieli on tässä ajassa, jossa Satakielen ydinfilosofia menetelmineen on varsin yhtä valtakunnallisten vasuperusteiden kanssa? Satakieli-pedagogiikka on hämeenlinnalainen tapa toteuttaa vasua. Satakielellä on arvokas historia kunnassamme, ja olemme tästä historiasta ylpeitä. Satakieli on ennen kaikkea kasvatustilasto, ja kuten kuntavasustamme voi lukea, se on tapa ottaa vasuperusteita haltuun. Satakielitesit ovat tapa jäsentää uuden vasun ydintä, ja myös kuntavasu on rakennettu niiden kautta, avaten vasuperusteiden asiat satakielitesien avulla. Satakieli on tapa katsoa toisiamme, tapa nähdä lapsi, kuulla lasta, puhua lapselle, kohdata toinen toisemme, huomata lapselle tärkeät asiat ja olla kiinnostunut niistä.

"Parasta lapsemme varhaiskasvatusryhmässä on aivan upea henki ja suhtautuminen jokaiseen lapseen yksilönä. Lapseni rakastaa päiväkotia ja saa selvästikin haluamaansa huomiota ja hellyyttä päivien aikana. Ryhmässä on ihana, avoin, positiivinen tunnelma, ryhmään on aina hyvä tulla. Ollaan oikeasti iloisia, kun aamulla nähdään päiväkodilla. Tuntuu, että lapsia kuunnellaan aidosti ja arvostetaan jokaista juuri sellaisina kuin he ovat., kerrotaan todella yksityiskohtaisia asioita hänen päivästänsä ja hänestä puhuttaessa huomaa juurikin hänen luonteelleen ominaiset piirteet, vaikka kertojana olisikin sijainen. Lapsesta on mukava mennä päiväkotiin ja viikonloppunakin muistellaan päiväkodin aikuisia ja lapsia."

Huoltajan kommentti

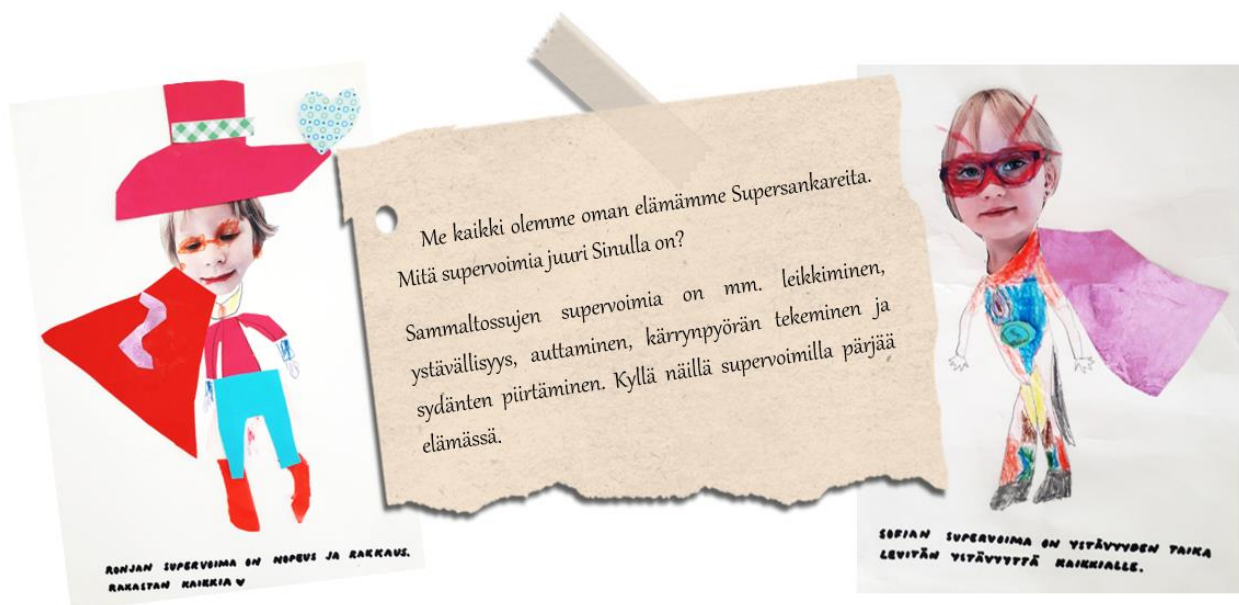

2. Lapsi on päähenkilö omassa elämässään

Lapsuus on arvokas ja merkityksellinen aika ihmisen elämässä – se on arvojen ja persoonallisuuden muotoutumisen aikaa. Jokaisella lapsella on oikeus kunnioitukseen, arvostukseen omana itsenään, ainutlaatuisuuteen, erilaisuuteen sekä omaan kasvun rytmiin ja kehitykseen. Lapsi on aktiivinen tiedonrakentaja, osaaja ja toimija. Lapsi on loputtoman utelias, ja hänen kysymyksensä ovat tärkeitä ja merkityksellisiä. Aikuinen suhtautuu niihin vakavasti ja kunnioittaen. Itse kokeilemalla, keksimällä ja tutkimalla löytyvät tärkeimmät polut kasvuun kokonaiseksi ihmiseksi.

Arvojen perusta on itsearvostuksessa.

Lapset ovat syntymästään alkaen kykeneviä ja täynnä mahdollisuuksia. Kasvattajan tehtävänä on rohkaista lasta löytämään kaikki mahdollisuutensa. On tärkeää saada ensin syvä elämyksellinen kokemus omasta arvostaan, jotta voisi itse arvostaa muita. Lapselle tulee osoittaa, että hän on arvokas riippumatta ominaisuuksistaan, kyvyistään tai onnistumisistaan. Hänet hyväksytään ilman suorituksia, menestystä ja mukautumista, eikä mikään epäonnistuminen uhkaa hänen itseisarvoaan.

Kasvatuksen tehtävänä on siirtää hyvää ja arvokasta.

Arvotunteiden perusta, moraalinen kehitys ja omantunnon herääminen kehittyvät läheisessä vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa sellaisessa ilmapiirissä, jossa lapsi kokee itsensä rakastetuksi ja arvokkaaksi. Käytännön elämässä tunnekokemusten, mallien ja esimerkkien kautta aikuinen auttaa lasta selventämään, jäsentämään ja soveltamaan omia ajatuksiaan. Kasvattaja tukee ja ohjaa lasta arvopohdinnoissaan ja tunteidensa arvioinnissa.

Ajan "hukkaaminen"

KT Marikki Arnkil

Miten tiimisi pyrkii tutustumaan ryhmän lapsiin ja heidän perheisiinsä? Kuinka paljon aikaa käytätte turvallisen ja yhteisöllisen ilmapiirin luomiseen, ja millaiset käytännöt ovat osoittautuneet hedelmällisimmiksi? Tunnetko Sinä jotkut lapset paremmin kuin toiset, ja jos tunnet, mistä tämä voisi johtua?

Jotta kasvattajat voivat tukea ryhmänsä lasten kasvua, oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, tulee heidän opetella tuntemaan lapset perinpohjin. On tunnettava lapset sekä yksilöinä että ryhmän jäseninä, on tuettava sekä jokaisen pikku persoonan että heidän muodostamansa ryhmän toimintaa ja hyvinvointia. Kunnioittavaan kohtaamiseen pyrkivä kasvattaja kuuntelee lasta, ymmärtää ja hyväksyy tämän tarpeet ja ainutlaatuisen elämän. Kuuntelemiseen ja ymmärtämiseen tarvitaan aikaa. Sitä on käytettävä paljon, sitä on suorastaan "hukattava", jotta sitä aletaan myöhemmin saada käyttöön. Samoin tulee käyttää aikaa kasvattajatiimin keskinäiseen tutustumiseen ja yhteisten käytäntöjen luomiseen. Tutuus lisää avoimuutta ja luottamusta, ja jokaisen taidot ja voimavarat saadaan parhaaseen mahdolliseen käyttöön. Tutuus helpottaa myös avun ja tuen pyytämistä ja tarjoamista silloin, kun se on tarpeen.

Tutustuminen ei kuitenkaan tarkoita kasvattajien keskinäistä juttelua lasten ollessa läsnä: aikuisten fokuksen on oltava lapsissa. Hämeenlinnan varhaiskasvatuksessa on luotu Tutustu ja havainnoi – yhteisöllisyyden elokuu - toimintamalli osana tiimien vuosittaista toiminta- ja kehittämissuunnitelmaa. Uusi toimintakausi käynnistyy 1-1½ kuukauden mittaisella jaksolla, jonka tarkoitus on tutustua lapsiin ja heidän huoltajiinsa, luoda luottamusta. Kun kasvattajatiimi käyttää toimintakauden alussa paljon aikaa lapsiin ja heidän perheisiinsä tutustumiseen, helpottuu ja nopeutuu yhteistyö jatkossa huomattavasti. Kun lapset tulevat tutuiksi kokonaisvaltaisina, ainutlaatuisina persoonina, oppii kasvattaja kohtaamaan heidät jokaisen tarpeista huolehtien ja jokaisen ainutlaatuisia ajatuksia ja kokemuksia tukien.

Huolellinen ja monipuolinen tutustuminen, ajan "hukkaaminen" auttaa kasvattajaa hahmottamaan, mitä kukin lapsi – ja perhe – erityisesti tarvitsee, mistä jokainen on kiinnostunut, ja minkälaisia oppimisen ja kehityksen askeleita kannattaisi kunkin kohdalla hahmotella. Kun ryhmän luomiseen käytetään aikaa suorastaan "hukkaamalla", luodaan vahva pohja sen keskinäiselle tuttuudelle, luottamukselle, yhteisöllisyydelle ja turvalle. Tämä kaikki auttaa voittamaan aikaa takaisin, kun aletaan keskittyä oppimisen ja kasvun tukemiseen.

Oleellista on kysyä, mihin kasvattajatiimit käyttävät aikaa, ja millainen on kokemus ajan riittävyydestä. Jos aikuisilla on kiireen tuntua, mistä se johtuu? Onko rutiineja ja käytäntöjä tarkasteltu tästä näkökulmasta – miten kiireen tunnetta voisi helpottaa? Ajoittain töissä on aidosti kiire, mutta pystyvätkö kasvattajat pitämään kokemuksen itsellään, kaatamatta sitä lasten päälle? Sanelevatko rutiinit ajankäyttöä, vai jääkö ryhmälle tarpeeksi aikaa pitkäkestoiseen leikkiin, rentoon tekemiseen ja yhdessäoloon? Jos vastaus on ei, tulee syitä pohtia avoimin mielin. Käytänteet ja rutiinit eivät ole kiveen kirjoitettuja, vaan niitä voidaan aina neuvotellen muuttaa – kunhan muistetaan, että niiden tulee perustua lasten tarpeille ja hyvinvoinnille, ja että lasten tulee olla mukana niiden pohdinnassa.

2.1 Arvoperusta

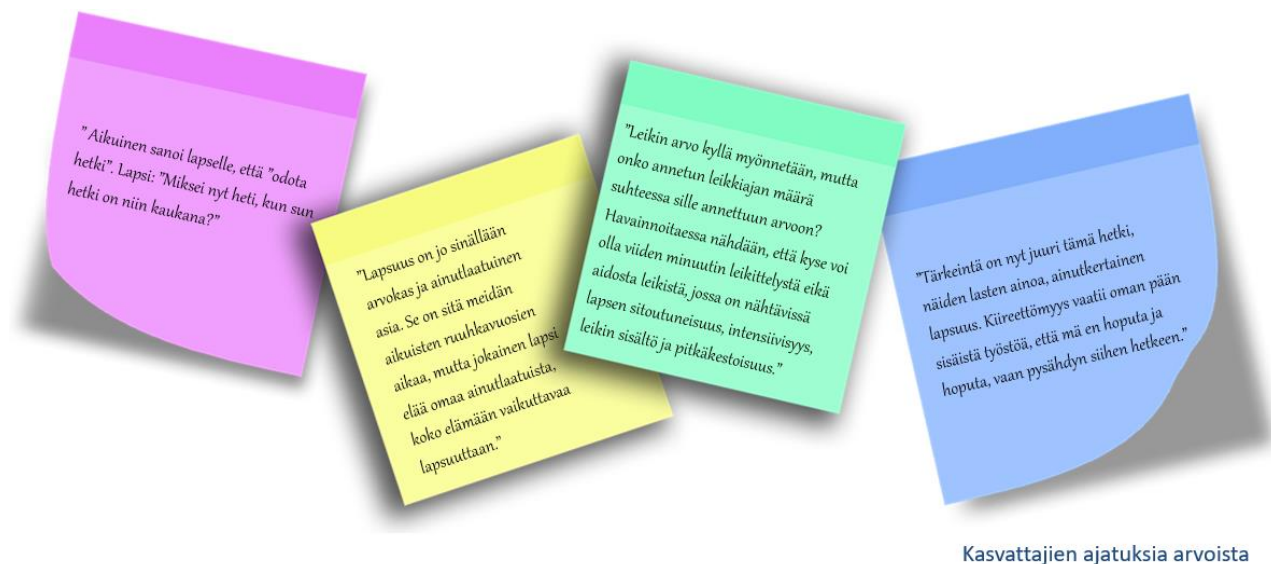
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjäntäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen¹¹, varhaiskasvatuslain¹² ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti¹³.

Helli hyvää ja rakenna sen päälle

Jotta toiminnan kehittyminen ja jatkuva uudistuminen ovat mahdollisia, työyhteisöjen tulee nähdä oma toimintansa sellaisena kuin se todellisuudessa toteutuu, ei sellaisena kuin se halutaan ideaalina nähdä. Ilman kriittistä reflektointia painotukset muuttuvat todellisuudessa eri järjestykseen, arvo voi olla ”painavin” ajatuksissa, mutta käytännön arjessa sille annetaan vähiten aikaa. Arvopohdinnan tulee olla jatkuvaa, ettei arvoista tule itsestäänselvyksiä ja arjessa näkymättömiä, vaan niin, että arvot vaikuttavat jokapäiväisissä valinnoissa, motivoivat toimintaa, ohjaavat käyttäytymistä ja sitouttavat.

2.1.1 Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä¹⁴.

Kasvattajien ajatuksia arvoista

¹¹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

¹² Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

¹⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 16

Millaista ilmapiiriä luot?

KT Marikki Arnkil

Kasvattajan on syytä tiedostaa, kuinka perustavanlaatuisella tavalla hänen tietoiset ja tiedostamattomat keholliset viestinsä välittyvät lapselle. Kasvattaja voi viestiä ympärilleen levollisuutta, rauhaa ja huolenpitoa tai levottomuutta, kireyttä ja kielteisyyttä. Sanoilla on turha yrittää huijata, keholliset viestit päihittävät puheen. Taitavan ja sensitiivisen kasvattajan viestintä on harmoniassa, ja hänen lähellään lapsilla (ja muilla aikuisilla!) on hyvä ja turvallinen olo. Ryhmän hyvä ja rauhallinen ilmapiiri synnyttää jatkuvasti lisää hyvää, ja sen voi todella tuntea astuessaan sisään ovesta. Lämmin ja rakastava ilmapiiri tukee myös lasten huoltajia, jotka astuvat sen piiriin lasta päiväkotiin tuodessaan ja kotiin hakiessaan.

Onko ryhmässä lapsia, joille on vaikeampi vastata kunnioittavasti ja lämpimästi kuin toisille? Miksi? Onko ryhmässä ”häiriökäyttäytymistä”, ja jos on, mistä se voisi johtua? Voiko taustalla olla lapsen kokemuksia ei-kunnioittavasta vuorovaikutuksesta, kohtaamisen ongelmista ja kielteisyyden kehistä, joissa hän saa toistuvasti huonoa palautetta ja ärtyneitä viestejä, ja alkaa siksi toimia yhä ”häiritsevämmin”? Mitä lapsi silloin aidosti kaipaa ja millaista huolenpitoa hän tarvitsee? Miten kasvattaja voi muuttaa omaa toimintaansa, tarvitseeko hän itse kenties apua tai tukea voimia vievissä vuorovaikutustilanteissa? Voiko yhteistyötä lapsen perheen kanssa yhä voimistaa?

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten luomme myös huoltajille turvallisen toimintakulttuurin, jossa vanhempi voisi tulla hakemaan lasta vailla ennakkohuolta siitä, että lapsesta kuulee vain negatiivisia asioita?
- Miten puhumme huoltajille niistä lapsista, jotka haastavat kasvattajia eniten? Millaista viestiä kerromme lapsen päivästä?
- Onko sinulla hyviä asioita kerrottavana jokaisesta lapsesta? Onko lapsia, joista on vaikea löytää vahvuuksia ja myönteisiä asioita? Kuinka varmistamme, että jokaisessa lapsessa nähdään kaikki se hyvä ja ihana, mitä lapsessa on, ja että hänestä kerrotaan huoltajalle myös myönteisiä asioita?

Mitä vahvistetaan, sitä saadaan lisää

2.1.2 Ihmisenä kasvaminen

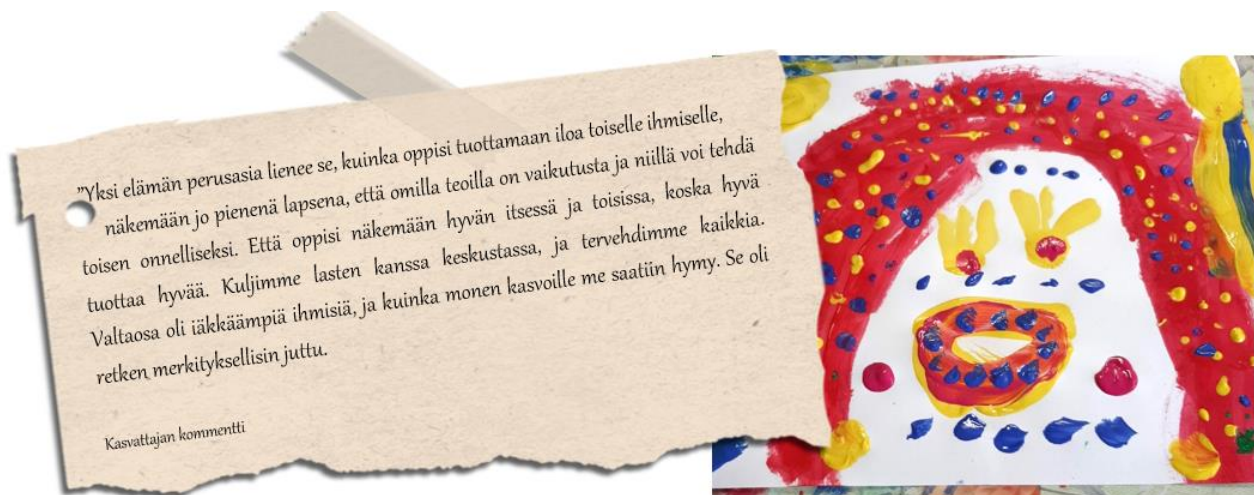
Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.¹⁵

Vahvaksi, omaksi itseksi

Lapsilla on sisäistä voimaa ja tahtoa kasvamiseen. Lapsen luontaista innostusta ei tule latistaa. Lapset rakentavat maailmaansa ja samalla omia arvojaan yhdessä aikuisten kanssa. Lapsella on tärkeitä kysymyksiä, joita hän haluaa pohtia yhdessä muiden kanssa. Onnistumisen kokemukset, kokeilu ja erehdyksien hyväksyminen ja niiden kautta oppiminen ovat osa ihmisenä kasvamisen prosessia. Niiden kautta harjaannutaan tekemään itsenäisiä valintoja ja valmiutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Nähdään hyvää ja sanotaan se toisille

Aito vuorovaikutuksellinen ihmissuhde luo pohjan sellaiselle luottamukselle, joka sallii lapsen ilmaista koko tunnekirjonsa. Saadessaan ilmaista tunteensa lapsi tulee niistä tietoiseksi ja siten myös oppii hallitsemaan omaa käyttäytymistään ja tunteitaan. Lapsen omien kokemusten kautta kehittyy kyky tuntea myötätuntoa ja ymmärtää toisen ihmisen kokemuksia. Yksilöllisyyden itseisarvo edellyttää, että yhteisössä on olemassa yleispätevät yksilöstä riippumattomat eettiset arvot ja normit. Yhteiset sopimukset ja normit mahdollistavat, että lapsi voi toimia yksilönä ryhmässä. Vertaispalautteen saaminen on tärkeää. Puhe ohjaa ajattelua. Lapset oppivat ottamaan vastaan hyvää palautetta ja antamaan sitä itse. Ryhmytyminen, yhteisökasvatus, ryhmässä oppiminen on varhaiskasvatuksemme erityinen tehtävä.

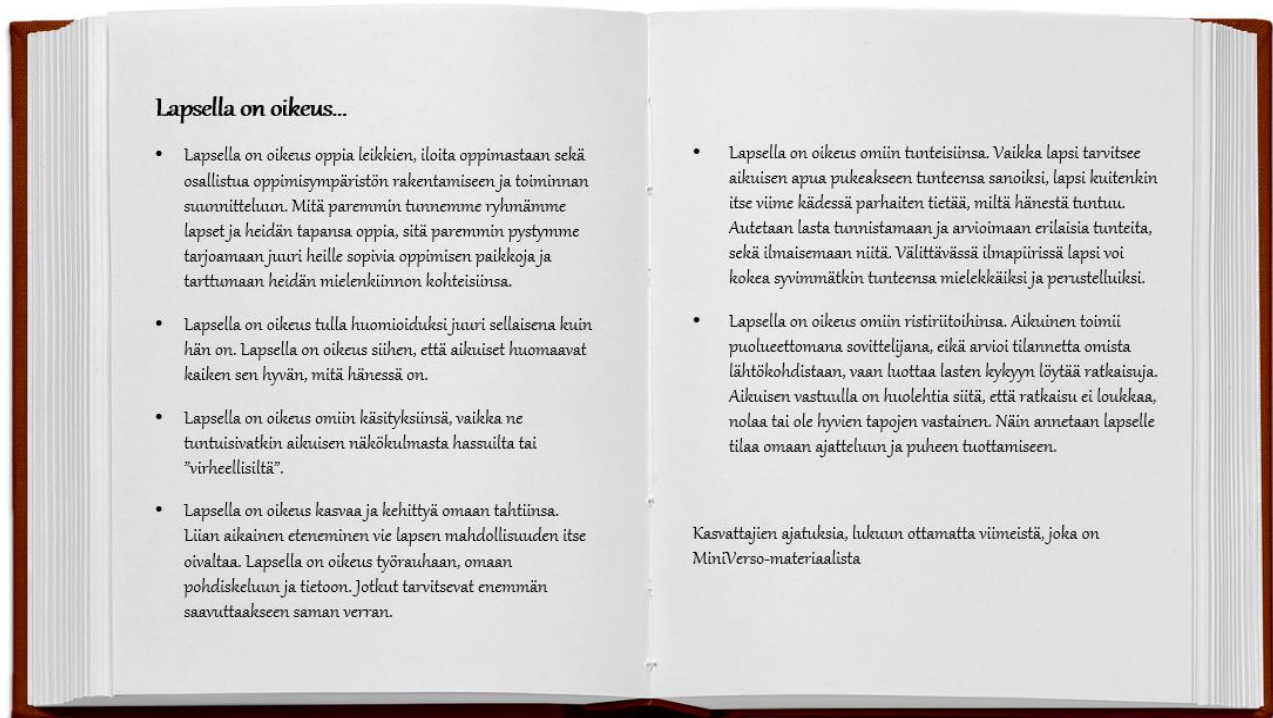
¹⁵ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 16

2.1.3 Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus tulla kuulluksi. Pienemmissä ryhmissä tämä onnistuu selkeästi paremmin. Aikuisten ja lasten jakautuminen pienryhmiin on luonteva arjen toimintatapa, joka mahdollistaa lapsen oikeuden tulla kuulluksi. Lapsiryhmän jakaminen teknisesti pienempiin ryhmiin ei sinällään riitä, vaan pienryhmien sisällä tapahtuva lapsen kuuleminen, kohtaaminen, hänen aloitteisiinsa vastaaminen ja havainnoinnin mahdollisuus ovat niitä perimmäisiä arvoja, johon pienryhmätoiminnalla pyritään. Niin ikään tulee miettiä sitä, millä perusteilla pienryhmät muodostetaan, ja miten pienryhmät ja jo niiden muodostuminenkin tukevat lapsen osallisuutta, ystävyyssuhteita ja mielenkiinnon kohteita.

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa¹⁶. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla¹⁷ ja opetella uusia asioita.¹⁸

YK:n lapsen oikeuksien sopimus sitoo jokaista lasten kanssa toimivaa aikuista

¹⁶ Varhaiskasvatustilaki 15 a §

¹⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 17

¹⁸ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

Lapsella on oikeus kuulua yhteisöön

"Turvallisuuden tunne: aikuinen kohtaa lapsen eteisessä, tulee vastaan, minä olen sinua varten ja huomenta - ei niin, että huoltaja etsii työntekijää ympäriinsä. Eri asia on toki, jos luet kirjaa tai letität tukkaa, mutta siinäkin hetkessä voidaan vahvasti henkiä sitä, että ihana nähdä sut, kiva kun tulit."

"1-5 -vuotiaiden ryhmässä kaikenikäiset toimivat pienryhmissä keskenään, auttavat toinen toisiaan ja oppivat toinen toisiltaan. Kannustetaan kaveria, yritetään sinnikäästi, iloitaan toisen yrityksestä ja uuden oppimisesta, tsemptaan, lohdutetaan, kiitetään avusta ja tarjotaan toinen toisilleen onnistumisen kokemuksia. Opitaan näkemään ja hyväksymään erilaisuutta. Tätä on ollut upea seurata mm. luisteluretkillä. Välillä on luisteltu omalla porukalla Juhanan puistossa ja välillä eskareiden opissa Patailan puistossa."

Kasvattajan kommentti

Lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin

"Vaileka lapsi on vasta 1-vuotias, on hänen kiinnostuksen kohteitaan hienosti vakassa tunnistettu ja myös vaalittu. Hoitajat tuntevat hänet yksilönä, tietävät mistä hän pitää ja mitkä ovat hänelle tärkeitä tai ominaisia asioita."

"Lapsi otetaan aamuisin vastaan lämpimästi ja huomioiden. Kotiin lähtiessä käydään yhdessä läpi päivän tapahtumat, sanotaan heipat ja huomiseen. Lapsi pääsee tarvittaessa syliin tai saa muutoin yksilöllistä aikuisen huomiota. Lasten mielipiteitä kysytään sellaisissa asioissa, joissa se on mahdollista ja heidän mielenkiinnonkohteistaan ollaan kiinnostuneita. Lapseni varhaiskasvatusryhmän kantava ajatus on, että jokainen saa olla oma itsensä, ja mielestäni tämä toteutuu arjessa hyvin."

"Lapseni suhtautuu luottamuksella hoitajiin ja osoittaa heille hellyyttä. Hoitajat koskettavat ja halaavat jos lapsi antaa luvan."

Huoltajien ajatuksia

"Ryhmän koko toimintakulttuuri pyritään rakentamaan sellaiseksi, että lapsen ääni kuuluu arjen rakentamisessa koko ajan. Se ei tarkoita aina sitä, että juuri niin toimitaan, mutta aina se tarkoittaa, että lasta kuullaan ja asioista keskustellaan ja neuvotellaan. Usein löytyy keino myös toteuttamiseen."

Kasvattajan kommentti

Lapsella on oikeus valita ystävänsä

"Meidän täytyy tarkastella omia käytäntöjämme työntekijöinä ihan jatkuvasti, miettiä sitä, millä me asioita perustelemme ja miksi, kenen etua tavoittelemme. On esimerkiksi ihan epäeettistä riipiä joku lapsi pois omasta porukastaan, jotta olisi tasamäärä lapsia jokaisessa pienryhmässä. Ja kuinka me tuemme kaverisuhteita – erottamalla ehkä parhaat kaverit toisistaan, jotta ei mene riehumiseksi? Saako lapsi itse valita leikkikaverinsa ja ihmiset, joihin hän kiinnittyy? Miten kaverisuhteet huomioidaan pienryhmätoiminnassa?"

"Kavereiden kanssa jaetut ilot ja surut on tärkeimpiä. On mahtavaa, kuinka pieni voi luoda niin hyviä kaveruussuhteita, että kaipaa tiettyjä kavereita lomilla ja vapaapäivillä."

"Tärkeintä on turvallinen ilmapiiri, jossa jokainen lapsi tulee huomioiduksi ja tuntee itsensä arvostetuksi, hyväksi ja osaavaksi."

"Lapsi nauttii eniten vapaasta leikistä, ystävistä, uusien asioiden opettelusta."

Huoltajien ajatuksia

Lapsella on oikeus yksilölliseen kohtaamiseen ja lohdutukseen

"Tilanne, jossa lapsi oli levoton lepohetkellä. Kasvattaja otti syliin, lapsi rauhoittui. Ei siitä sitä syntynyt, että kaikki muutkin olisivat halunneet, vaan luottamus siihen, että muakin lohdutetaan, jos mulla on paha mieli."

2.1.4 Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.¹⁹

Vuoropuhelu ja ajatusten vaihto ovat mahdollisia silloin, kun pidetään toisiamme tasa-arvoisina. Aito keskustelu edellyttää molemminpuolista luottamusta ja avoimuutta. Erilaiset näkökulmat, keskustelut ja vastakkainasettelut ovat merkityksellisiä yhteisöllisen kasvun kannalta. Toimintakulttuuri vaikuttaa jokaisen hyvinvointiin ja jokainen vaikuttaa siihen, millainen toimintakulttuuri yhteisöön muodostuu. Työyhteisön tulee yhdessä pohtia, miten yhdenvertaisuus, tasa-arvoisuus ja moninaisuus toteutuvat oman ryhmän toiminnassa, miten se on nähtävissä ja aistittavissa. Kun kasvavan lapsen jokapäiväisissä leikkitoiminnoissa kyetään harjoittelemaan näiden ominaisuuksien vahvistamista, lapsen on turvallista kasvaa yhteisön jäsenyyteen.

Tavoitteena on tarjota yhdenvertaista varhaiskasvatusta, jossa jokainen luo sisällöllisesti rikkaan toteutuksen vasun hengessä. Tämä ei tarkoita, että kaikille lapsille tarjotaan samaa asiaa. Jokainen lapsi on erilainen, hänen rytminsä, tarpeensa, kiinnostuksensa, oppimisen tapansa. Ainutlaatuisuus tulee tunnistaa kaikilla tasoilla ja osata hyödyntää sitä päivän eri toiminnoissa. Jokainen päiväkotitoiminta- ja perhepäivähoitoryhmä on erilainen omine erityisine piirteineen, mutta toiminnan taustalla arvotietoisuus on sama.

Arvot ovat lähtökohtainen ajattelutapa, asiantila, eikä se voi määrittyä työntekijän tunnetilan ja mielialan mukaan.

Aikuinen ei voi tuntea lapsen puolesta. Tasa-arvoisen tunnesuhteen edellytyksenä on, että aikuinen ei kuvittele tietävänsä lasta paremmin, mitä hän haluaa, vaikka usein tietääkin, mikä on lapsen kehitykselle hyväksi. Erilaisen kulttuuritaustan omaavilla ihmisillä voi olla hyvin erilainen tunneilmasto, joten lapsen mahdollisuudet tiedostaa ja ilmaista tunteitaan ovat osittain kulttuurisidonnaisia.

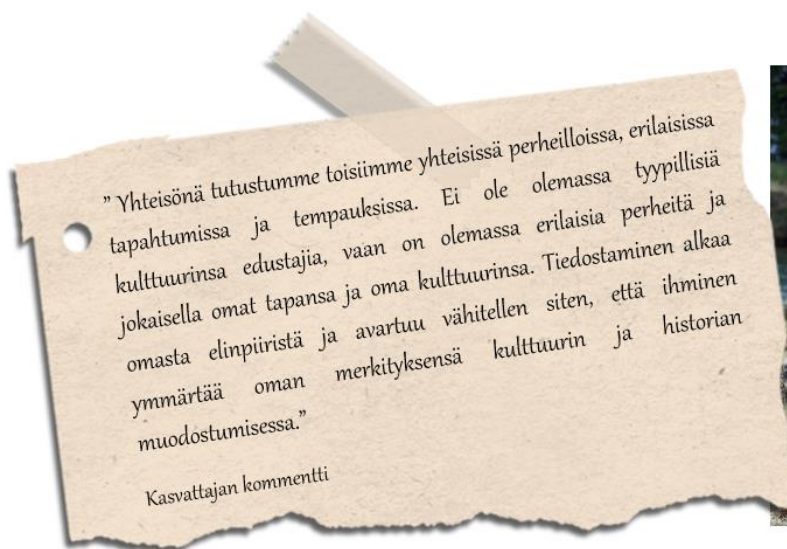
Lapsella on omat mielipiteensä ja ajatuksensa, tarve saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, tehdä valintoja ja vaikuttaa toiminnan etenemiseen. On eri asia sitoutua toisten asettamiin ehtoihin kuin olla mukana rakentamassa niitä. Erilaisuuden tunnistaminen ja sen hyväksyminen ovat yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja moninaisuuden onnistumisen lähde: *”Tasa-arvo ei tarkoita kaikille samaa: että jokainen pukee nyt itse ne vaatteet päälle, vaan jos sulla on huono päivä, niin kyllä mä voin pukea. Silloin huomioidaan sun tunteet, sen hetkinen olotila, mieltymykset ja muut siihen hetkeen vaikuttavat asiat.”*

¹⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 17

2.1.5 Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemyskiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle²⁰. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.²¹

Lapsi on osa perhettä, jossa on omat tapansa, kulttuurinsa ja arjen perustoimintonsa. Keskustelun ja varhaiskasvatuksen toiminnan näkyväksi tekemisen kautta löydämme yhteisen ymmärryksen lapsen kasvun ja kehityksen tueksi. Eritaustaisten perheiden kohtaamisessa kasvattajan oma suhtautuminen ja asenne ovat keskeisessä roolissa. Perheiden kunnioittamisen tulee ulottua keskinäisestä kohtaamisesta myös sen ulkopuolisiin keskusteluihin, esimerkiksi henkilökunnan keskinäisiin keskusteluihin. Tasavertaisessa kohtaamisessa ei paeta kielimuurin taakse, vaan löydetään keinot ylittää tämä muuri. Tulkin käyttö, kuvakommunikointi, valokuvat ja videointi ovat oivana apuna, jos yhteistä kieltä ei ole vielä muodostunut. Perheiden kohtaamisen käytännöt rakennetaan niin, että perheiden näkemys ja varhaiskasvatus yhdistyvät juuri heidän lapselleen luontuvaksi pedagogiikaksi. Kunnioittavaan kohtamiseen sisältyy molemminpuolinen oppiminen. Kyse on kunnioittavasta nöyryydestä: vain kuulemalla toista saadaan kokonaiskuva käsillä olevasta asiasta.

²⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

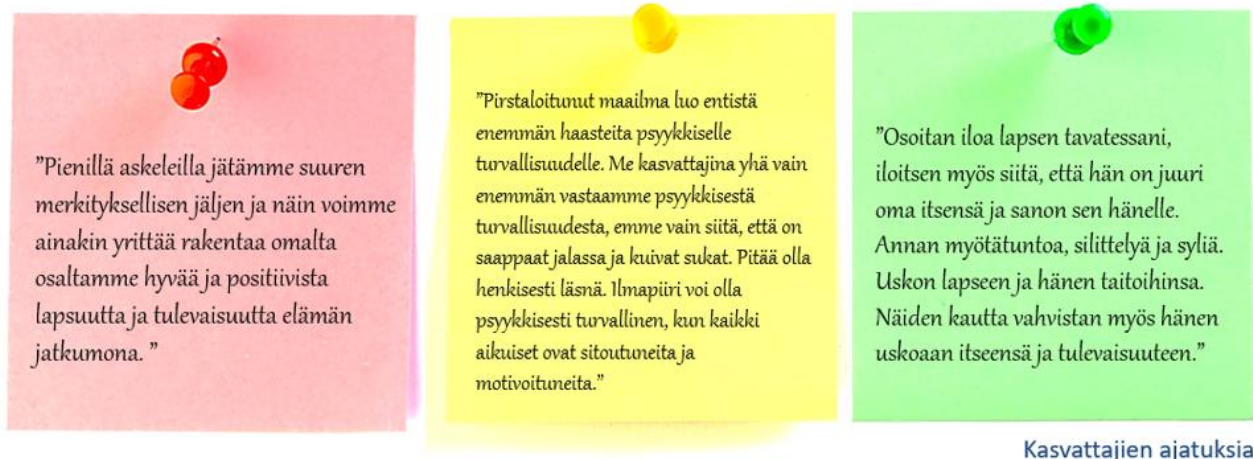
²¹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 17

2.1.6 Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Tämän päivän lapsi, huomisen aikuinen

Varhaiskasvatus on kokopäiväistä pedagogiikkaa, jonka lähtökohtana on hyvinvoiva lapsi ja lapsen kokonaisvaltainen hyvä päivä. Keskiössä on aktiivinen, kykenevä, toimiva lapsi, toimintamallina myönteinen, kannustava pedagogiikka ja yhdessä tekeminen, mahdollistajana toimii aktiivinen, innostava, vuorovaikutteinen ja hetkeen tarttuva kasvattaja. Tavoitteena on luoda pohjaa lapsen tulevaisuudelle ja niille taidoille, joita hän elämässään tarvitsee. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä tulevaisuudenuskoa²².

Kasvattajien ajatuksia

Ennustettavuus ja tietty vuorokausirytmitys luovat turvaa, mutta pelkkien rutiinien varaan ei rakenneta varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria. Tilanteisiin liittyy soveltamista, tutkivaa asennetta sekä muuntuvaa etenemistä. Kasvattaja ohjaa omalla asenteellaan ja esimerkillään lasta ymmärtämään muuntuvia tilanteita, mukautumaan muuttuvaan maailmaan ja käsittelemään muutoksia: *"Meidän talon arvot on sellasia laveita, pehmeitä, semmosia et ne ei keskity johonkin yksityiskohtiin. Arvo on sekin, että sä voit muuttua, päivät on muuttuvia, lapset on muuttuvia ja sä oot joustava näkemään erilaisuutta ja sen mukaan toimimaan, ottamaan sen vastaan ja hyväksymään sen."*

Toiminnassa korostetaan kohtaamisen ja myönteisen yhteistyön merkitystä. Yhdessä opitaan vastuunottoa, itsesäätelyä, ongelmanratkaisutaitoja, sovittelukykyä ja vertaissuhteista huolehtimista.

²² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 17

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä²³. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.²⁴

Turvallisuuden tunne syntyy siitä, miten aikuinen kohtaa lapsen. Kaikki lapset ovat kaikkien aikuisten lapsia, olemme yhteisö.

Ekososiaalisuus ja ekososiaalinen sivistys varhaiskasvatuksen arjessa on kaiken elämän ja elävän kunnioittamista. Omalla esimerkillä kasvattajat välittävät lapsille lähiluonnon ja lähiekosysteemin merkityksellisyyttä kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille.

Kaikilla elollisilla on oma tärkeä tehtävänsä ja roolinsa ympäristössä. ihminen on osa tuota kokonaisuutta, ei luonnon ulkopuolella tai yläpuolella vaan osa sitä. Luonto on kaikkialla, ja luonnon, ympäristön ja ekosysteemin hyvinvoinnilla on suora vaikutus ihmisen hyvinvointiin. Päivän eri tilanteet hyödynnetään ja annetaan asioille merkityksellisyyttä. Kasvattaja reagoi lasten aloitteisiin ja tarkastelee esille tulleita asioita yhdessä lasten kanssa niiden sosiaalisesta, kulttuurisesta, taloudellisesta tai ekologisesta näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksessa keskitymme lähiympäristössä liikkumisen ja toimimisen kautta luomaan lapsille pohjan vastuullisen ympäristösuhteen kasvuun, jossa jokaisella ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa omilla valinnoillaan. Kasvattajan tärkeä tehtävä on ohjata lasta punnitsemaan, valitsemaan ja ajattelemaan monipuolisesti asioita. Tuomme esiin myös kohtuullisuutta, esim. miettimällä mitä tavaraa oikeasti tarvitaan tai onko kaikki mitä haluaa tarpeellista. Näitä asioita käsittelemme lasten ikätason mukaisesti. Kasvattajat omalla esimerkillään tukevat lapsen kasvua välittämiseen, vastuuseen ja kestävään elämäntapaan.

Olennaista on, että lähdemme toimimaan lasten kanssa lähiympäristöön (kaikenlaisia asioita), jotta lasten suhde omaan lähiympäristöön kehittyy. Halu huolehtia omasta ympäristöstä ja luontosuhteen kehittyminen vaatii positiivisia kokemuksia ympäristöstä.

²³ Varhaiskasvatuslaki 10 §

²⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 28

Ajatuksia kestävästä elämäntavasta

Varhaiskasvatuksella rakennamme kestäväää elämäntapaa ja yhteiskuntaa, edistämme ekososiaalista sivistystä ja tuemme lasten taitoja. Lähtökohtana työlle on leikki ja oppimisen ilo.

Unicefin sertifioimana lapsiystävällisenä kuntana meillä on erityisvastuu. Rakennamme esimerkiksi ilmastokestävää ja sosiaalisesti kestäväää tulevaisuutta ja huomioimme nämä varhaiskasvatussuunnitelmasamme.

Laadukas varhaiskasvatus on lapsen oikeus. Se on myös vaativaa ja alati kehittyvää ammattityötä, jonka vaikutukset kantavat vuosikymmeniä eteenpäin. Monet hyvän elämän edellytykset ja aikuisuuden merkittävät taidot luodaankin perustuksiltaan jo lapsuudessa. Varhaiskasvatus on osaltaan myös ylisukupolvinen oikeudenmukaisuuskysymys.

Tavoitteenamme on monipuolisten oppimisympäristöjen mahdollistamisen lisäksi kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja esimerkiksi liikunnallisen elämäntavan edistäminen. Tuemme kokonaisvaltaista oppimista oppimiskäsityksen lähtökohtana. Hyödynnämme lähiluontoa ja vahvuuksiamme. Rakennamme luontopohjaista pedagogiikkaa. Olemme kiinni ajassa, kasvatamme tulevaa ja löydämme iloa ja hyötyä myös rikkaasta historiastamme.

Sekä paikallisessa, että valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa korostuu kestäväää elämäntapaan kasvaminen ja siinä tarvittavien taitojen harjoittelu. Kyse on myös arvokasvatuksesta ja esimerkistä. Kasvattajat välittävät lapsille omilla arjen pienillä teoilla ja valinnoilla arvoja joka päivä. Tästä kokonaisuudesta kasvaa vastuullinen sukupolvi, jolle luonto on lähellä ja sydämessä.

Kaupunginjohtaja Olli-Poika Parviainen

Kestävän elämäntavan perusteisiin tutustuminen ikätason mukaan

- Varhaiskasvatuksessa kestävän elämäntavan ulottuvuuksiin tutustutaan arjen pienissä toimissa lapsen ikätason ja kehityksen mukaan.
- Harjoitellaan leikkimistä toisten lasten kanssa. Tämän avulla rakennetaan pohjaa kunnioittavalle yhteistoiminnalle ja toisten auttamiselle.
- Harjoitellaan kierrätyksen ja ekologisen elämäntavan perusteita ikätason mukaan.
- Hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan talotekniikkaa ekologisessa kasvatuksessa (aurinkopaneelit jne.).
- Hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan päiväkotipuutarhoja/viljelyä sekä muita keinoja hankkia ja valmistaa ruokaa itse (esimerkiksi marjastaen, sienestäen ja kalastaen).
- Liikutaan kävellen, pyöräillen tai julkisilla liikennevälineillä.
- Tutustutaan lähiympäristöön ja sen kulttuuriseen ja ekologiseen moninaisuuteen. Luodaan tunneside omaan lähiympäristöön.
- Ylläpidetään ja välitetään seuraaville sukupolville suomalaisen kulttuurin perinteitä, tapoja ja juhlapäiviä. Tutustutaan päiväkodin lasten ja aikuisten erilaisiin kieliin, kulttuureihin, perinteisiin, tapoihin ja juhlapäiviin.
- Tutustutaan ihmistenväliseen moninaisuuteen, ohjataan lapsia yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen sekä keskinäiseen tukeen ja apuun.²⁵

²⁵ Hämeenlinnan kaupungin kestävän elämäntavan opinpolku varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

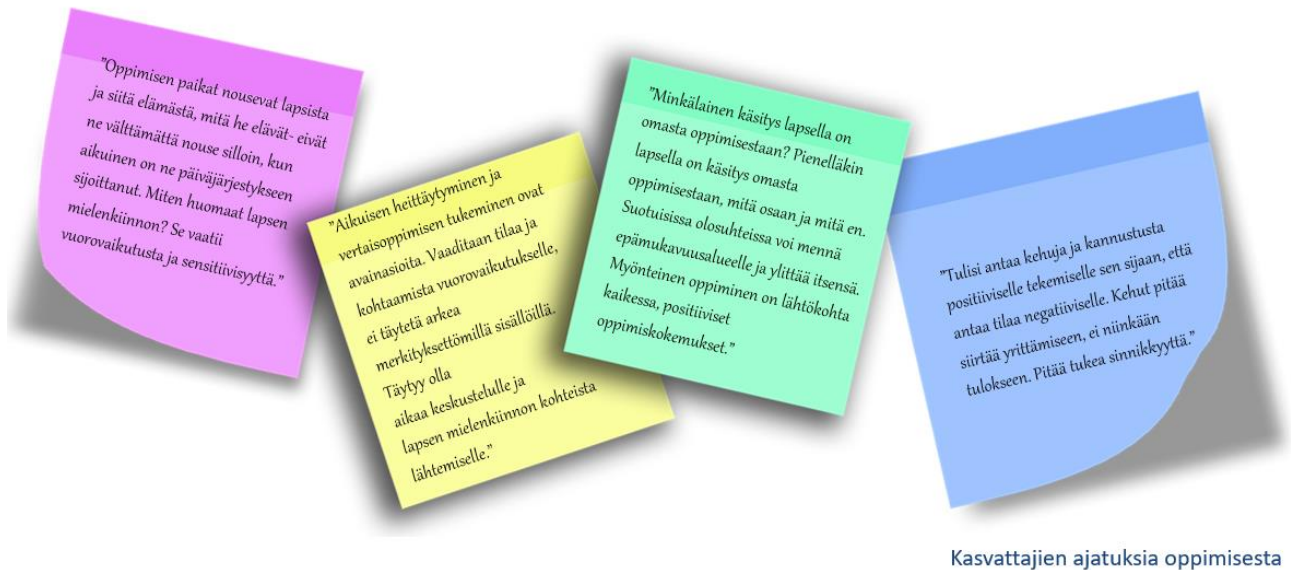
2.2 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuessa, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Tunneperäinen, yksilölle tärkeä seikka tai asia muistetaan paremmin kuin yhdentekevä. (Jalovaara 2005)

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

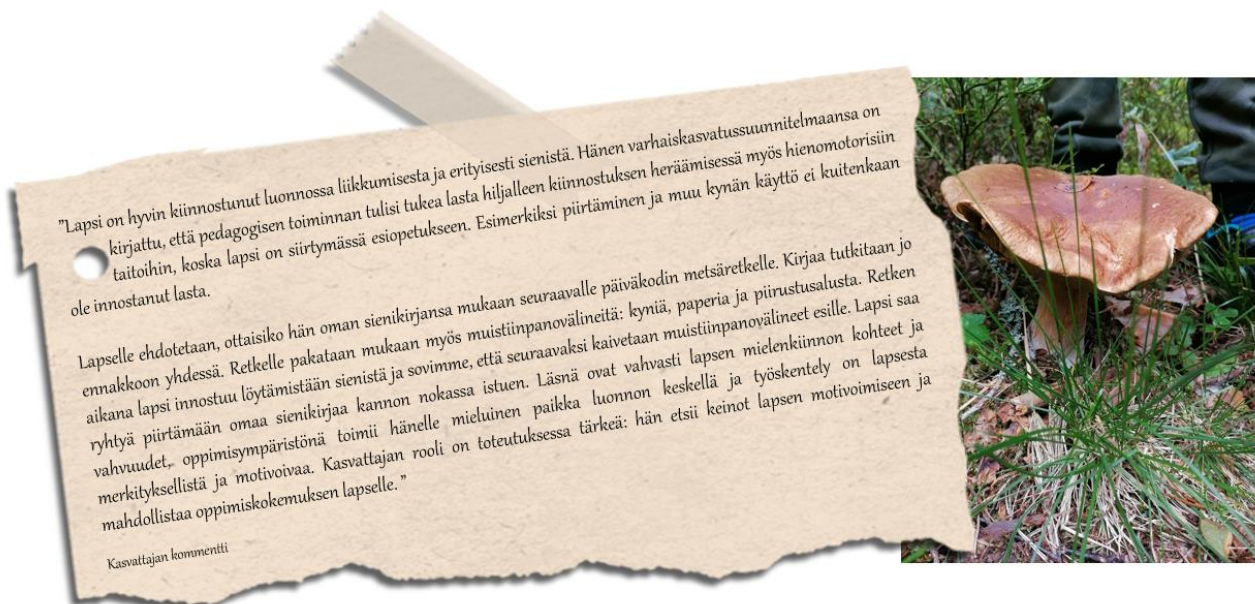

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.²⁶ Oppimisen lähtökohhta on halu saada uutta tietoa, halu päästä selville asioista, uteliaisuus. Kiinnostus virittää havaintokyvyn ja päättelyn. Oppimisen ei kuulu olla tylsää, vaan tarpeeksi haastavaa, jotta mielenkiinto säilyy. Lapsen oppimisen tulos on sellainen, jota hän itsekin pitää arvokkaana. Luovuuteen kuuluvat erikoisetkin ideat ja myös epäonnistuminen.

²⁶ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 17–18

Oppiminen ei ole yhteen hetkeen rajoittuva tapahtuma, vaan koko ajan läsnä oleva monivaiheinen prosessi. Oppiminen muuntaa lapsen toiminnan suuntaa ja vaatii ponnisteluja, siksi oppija tarvitsee myönteisen käsityksen itsestään oppijana. Lapsen uskoa omaan oppimiseen tulee vahvistaa. Jokainen on erilainen oppija, koska uusien asioiden oppimiseen vaikuttavat aina aikaisemmat tietomme, käsityksemme ja kokemuksemme. Jokainen omaksuu asioita ja ilmaisee niitä omalla tavallaan. Lapsi määrittelee itse mielekkään oppimisen tavan ja suunnan, kunhan hänelle tarjotaan monikanavaisia ja sosiaalisia oppimistilanteita.

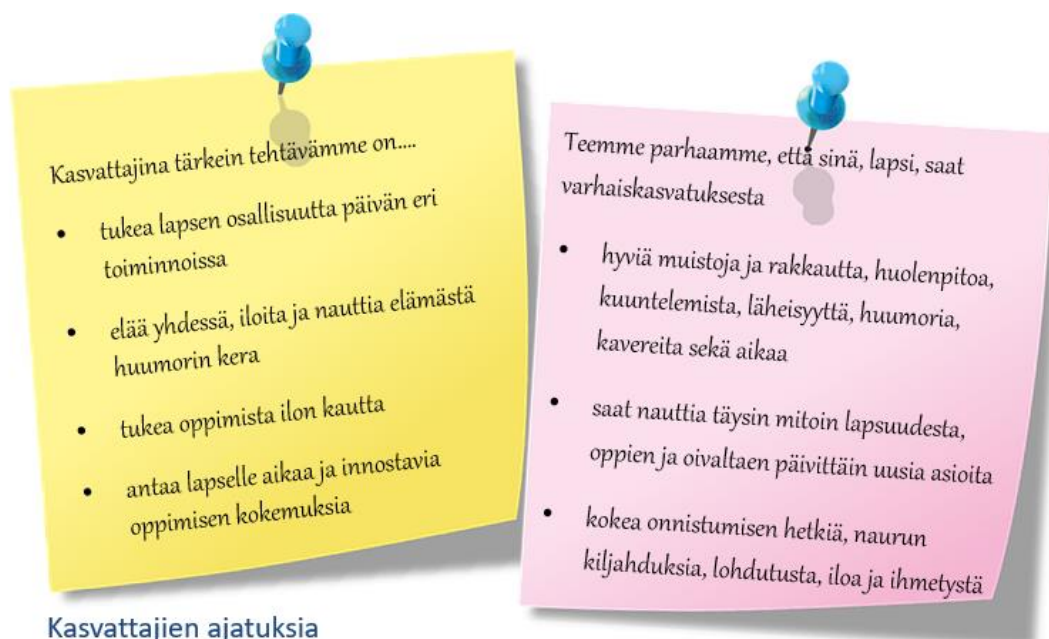

"Lapsi on hyvin kiinnostunut luonnossa liikkumisesta ja erityisesti sienistä. Hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa on kirjattu, että pedagogisen toiminnan tulisi tukea lasta hiljalleen kiinnostuksen heräämisessä myös hienomotorisiin taitoihin, koska lapsi on siirtymässä esiopetukseen. Esimerkiksi piirtäminen ja muu kynän käyttö ei kuitenkaan ole innostanut lasta.

Lapselle ehdotetaan, ottaisiko hän oman sienikirjansa mukaan seuraavalle päiväkodin metsäretkelle. Kirjaa tutkitaan jo ennakkoon yhdessä. Retkelle pakataan mukaan myös muistiinpanovälineitä: kyniä, paperia ja piirustuslusta. Retken aikana lapsi innostuu löytämistään sienistä ja sovimme, että seuraavaksi kaivetaan muistiinpanovälineet esille. Lapsi saa ryhtyä piirtämään omaa sienikirjaa kannon nokassa istuen. Läsnä ovat vahvasti lapsen mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet, oppimisympäristönä toimii hänelle mieluinen paikka luonnon keskellä ja työskentely on lapsesta merkityksellistä ja motivoivaa. Kasvattajan rooli on toteutuksessa tärkeä: hän etsii keinot lapsen motivoimiseen ja mahdollistaa oppimiskokemuksen lapselle."

Kasvattajan kommentti

Oppimista edistää kasvattajan kyky esittää oikeita kysymyksiä, synnyttää tiedollisia ristiriitoja ja saada aikaan yhteistä pohdintaa. Lapselle tulee antaa riittävästi aikaa sisäistää oppimaansa. Oppiminen on tutkivaa, kun lapsi itse asettaa kysymyksiä, joihin kasvattajalla ei ole olemassa valmiita vastauksia. Tavoitteena on uuden asian ymmärtäminen tai ongelman ratkaiseminen. Kasvattaja on oppimisen imussa mukana, mutta riittävän etäällä, että lapsi itse voi ottaa seuraavan askeleen.

Kasvattajina tärkein tehtävämme on....

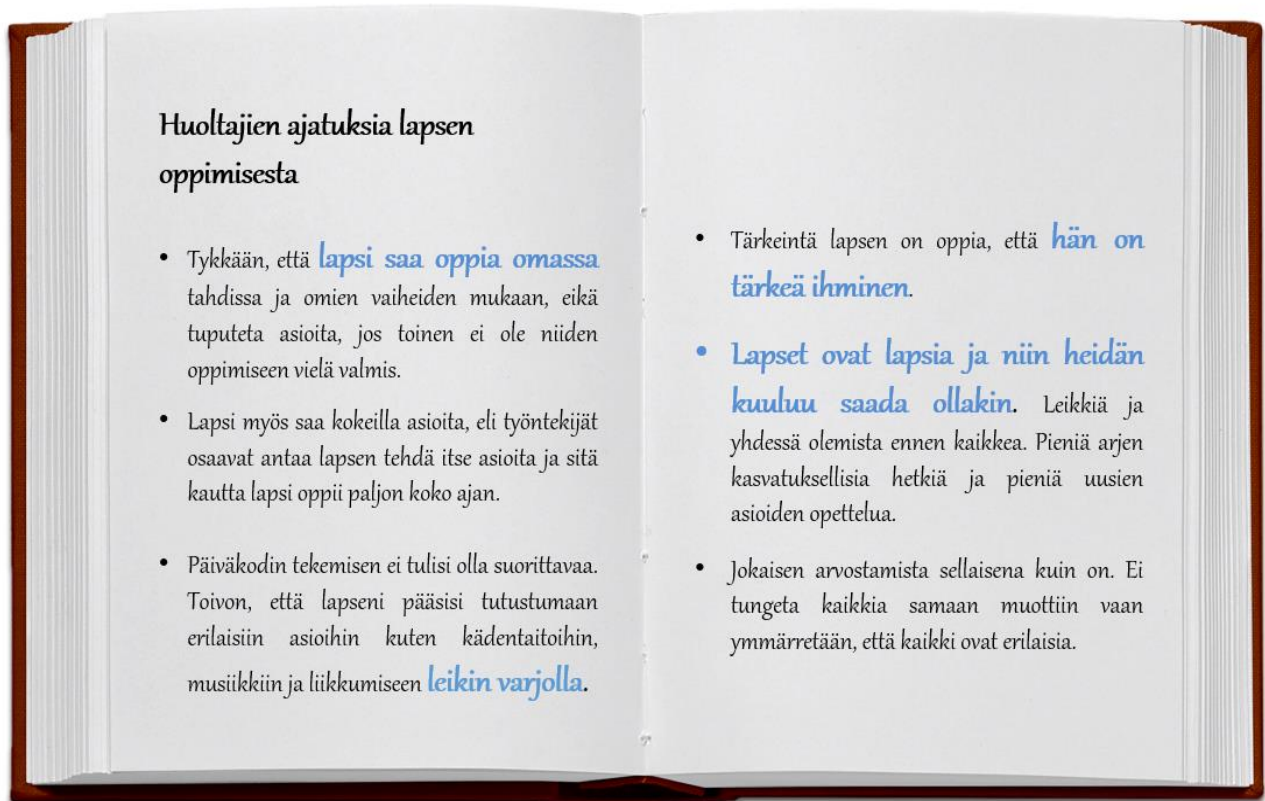
- tukea lapsen osallisuutta päivän eri toiminnoissa
- elää yhdessä, iloita ja nauttia elämästä huumorin kera
- tukea oppimista ilon kautta
- antaa lapselle aikaa ja innostavia oppimisen kokemuksia

Kasvattajien ajatuksia

Teemme parhaamme, että sinä, lapsi, saat varhaiskasvatuksesta

- hyviä muistoja ja rakkautta, huolenpitoa, kuuntelemista, läheisyyttä, huumoria, kavereita sekä aikaa
- saat nauttia täysin mitoin lapsuudesta, oppien ja oivaltaen päivittäin uusia asioita
- kokea onnistumisen hetkiä, naurun kiljahduksia, lohdutusta, iloa ja ihmetystä

Aktiivisella läsnäolollaan kasvattaja huomaa lapsen ahaa-elämyksen hetket ja voi ”työtyistä” oppimista eteenpäin. Oppimisessa keskitytään ajattelun laadulliseen muuttumiseen, ei lopputulokseen. Merkityksellistä ei ole, onko lapsen olettaus tai johtopäätös oikea. Lapsi kyllä vastaanottaa oikean tiedon, kun aika on kypsä. Tunteet motivoivat älyllistä aktiivisuutta, joten tarvitaan elämyksiä ja arvokokemuksia, jotta tapahtuu oppimista. Lapselle merkityksellinen oppiminen vahvistaa lapsen itsetuntoa ja aktioi voi hänen ajatteluaan.

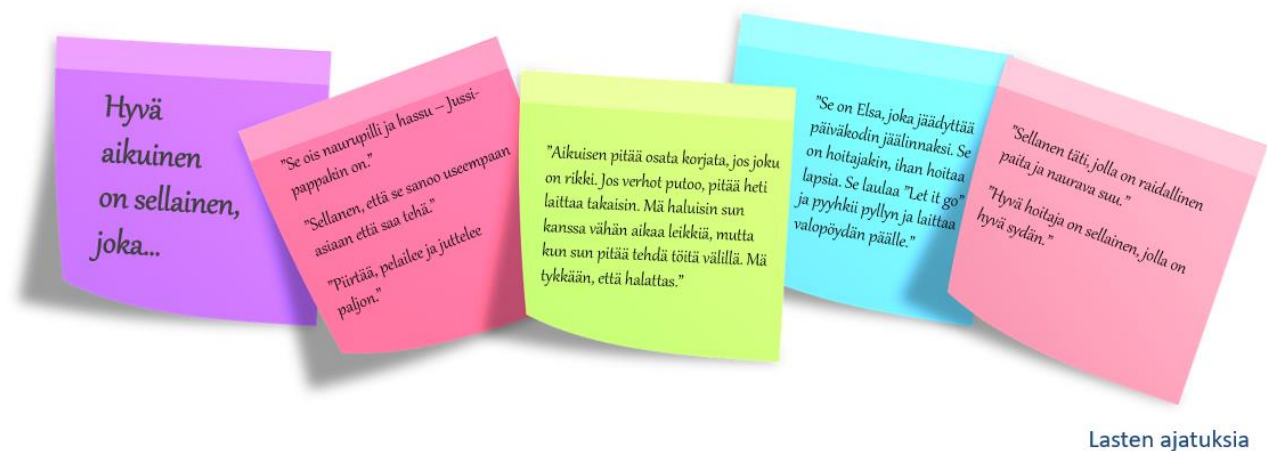
Huoltajien ajatuksia lapsen oppimisesta

- Tykkään, että **lapsi saa oppia omassa** tahdissa ja omien vaiheiden mukaan, eikä tuputeta asioita, jos toinen ei ole niiden oppimiseen vielä valmis.
 - Lapsi myös saa kokeilla asioita, eli työntekijät osaavat antaa lapsen tehdä itse asioita ja sitä kautta lapsi oppii paljon koko ajan.
 - Päiväkodin tekemisen ei tulisi olla suorittavaa. Toivon, että lapseni pääsisi tutustumaan erilaisiin asioihin kuten kädentaitoihin, musiikkiin ja liikkumiseen **leikin varjolla**.
- Tärkeintä lapsen on oppia, että **hän on tärkeä ihminen**.
 - **Lapset ovat lapsia ja niin heidän kuuluu saada ollakin**. Leikkiä ja yhdessä olemista ennen kaikkea. Pieniä arjen kasvatuksellisia hetkiä ja pieniä uusien asioiden opettelua.
 - Jokaisen arvostamista sellaisena kuin on. Ei tungeta kaikkia samaan muottiin vaan ymmärretään, että kaikki ovat erilaisia.

3. Lapsi ansaitsee ”rikkaan” aikuisen

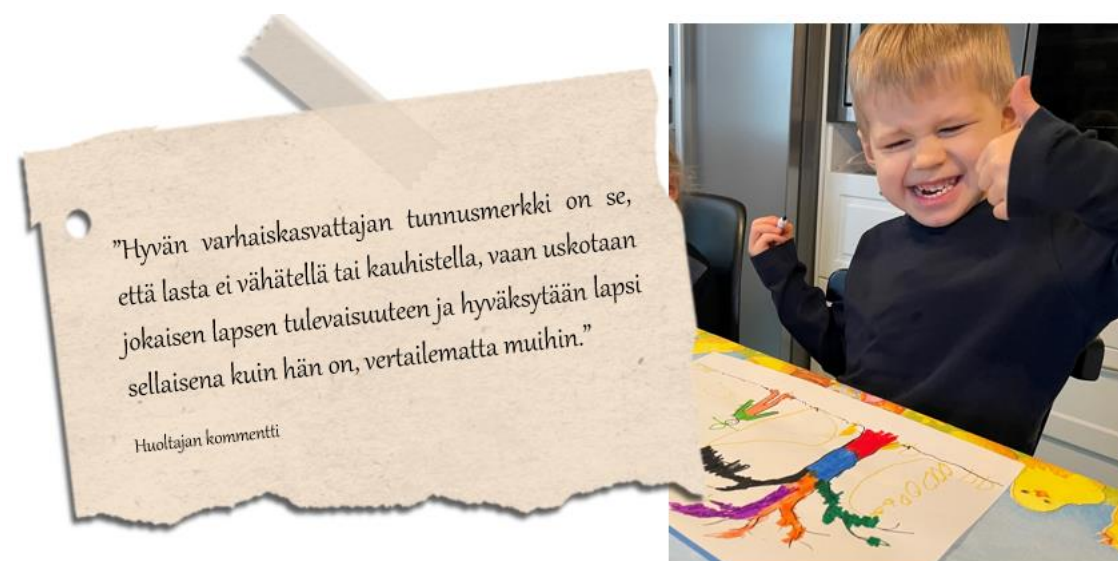
Lapsi ansaitsee aikuisen, joka haluaa antaa lapselle vain parasta. Aikuinen on kiinnostunut ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista. Hän yhdistää omalla toiminnallaan kulttuurin monimuotoisuuden varhaiskasvatukseen. Hän osaa kysyä oikeita kysymyksiä, mutta ei tiedä niihin oikeita vastauksia.

Jatkuva oman työn kehittäminen ja kouluttautuminen ovat jokaisen työntekijän oikeus ja velvollisuus. Työyhteisöissä tuetaan aikuisten välistä vuorovaikutusta ja annetaan mahdollisuus keskusteluun ja väittelyyn, minkä seurauksena työkulttuuri ja ammattitaito kehittyvät. Maailma on sitä rikkaampi, mitä useammasta näkökulmasta sitä tarkastellaan – ei ole olemassa yhtä ainoaa totuutta.

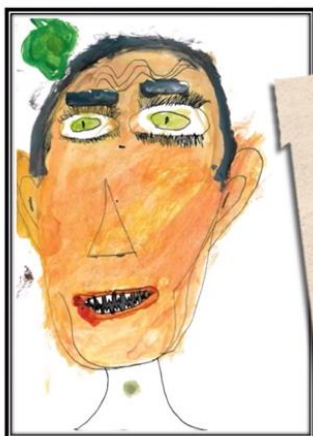

Lasten ajatuksia

Aikuisen tärkein tehtävä on kuunnella. Jotta aikuinen voi kuunnella, hänen täytyy oppia vaikenemaan ja olemaan aktiivisesti läsnä. Kuunteleminen johdattaa pohdiskelemaan, olemaan kutsuva ja avoin itselle ja muille; se on edellytys keskusteluun ja kasvuun.

MIES (TYÖSSÄ PÄIVÄKODISSA)

Päiväkodin aikuisen tuntomerkkejä:

"Ei ole väliä, onko silmälasit vai ei. Ei ole väliä, onko nainen vai mies. Usein on nainen. Se on huono asia. Koska se on epäreilu. Naistenkin täytyy joskus saada levätä. Ei ole merkitystä pituudella. Voi olla todella pitkä tai todella lyhyt.

Varkaat ei voi olla päiväkodissa töissä. Ja ilman lupaa ei saa tulla päiväkotiin töihin. Luvan antaa työnjohtaja. Päiväkodista voi saada myös potkut. Jos lyö lasta naamaan, niin saa potkut."

(Lasten kommentteja)

NAIEN (TYÖSSÄ PÄIVÄKODISSA)

Mitä huoneeseen tulee sinun mukasi? Minkä lisäarvon sinä tuot lasten ja aikuisten yhteisöön?

Sinun työsi ja toimintasi on osa jonkun lapsuusmuistoja. Lämmin, kohtaava aikuinen voi olla jonkun lapsen elämässä se onnellinen sattuma, joka vaikuttaa pysyvästi elämään ja jota muistellaan lämpimästi vielä aikuisenakin. Niin ikään monissa keskusteluissa on noussut esille työntekijöiden omia lapsuusaikaisia, yksittäisiäkin muistoja tilanteista, joissa oman lapsuuden päivähoiton työntekijä on kohdellut lasta epäkunnioittavasti tai nolannut lapsen, ja joissa katkera muisto on kantanut aikuisuuteen asti. Millaisia muistoja sinä jätät?

Millaisena aikuisena lapset sinut myöhemmin muistavat? Millaisia lapsuusmuistoja sinä rakennat?

"Lapsuuden vuosiin toivon aikuisia, jotka..."

- ovat vastuullisia, tunnollisia, kärsivällisiä
- välittävät, lohduttavat, ja antavat syyliä ja huomiota, ottavat kainaloon, hellivät
- halaavat ja kuuntelevat sinua ja nauravat kanssasi
- arvostavat sinua sellaisena kuin olet, antavat kasvaa omana itsenäsi
- huomaavat taitosi ja kannustavat, jos olet epävarma
- antavat tavallista, turvallista arkea
- ovat iloisia, positiivisia ja hyväntuulisia
- ovat työhönsä motivoituneita, johdonmukaisia ja luotettavia
- ovat leikkisä mukana ja tarjoavat sinulle monenlaisia tapoja toteuttaa itseäsi sinun toiveesi ja mielenkiinnon kohteesi huomioiden
- mahdollistavat uusien asioiden kokeilun eivätkä rajoita liikaa

- tarkistavat välillä myös omia periaatteitaan, esim. turhia ja perusteettomia kieltoja ja rajoituksia, jotka rajoittavat leikkejä ja lasten mielikuvitusta
- toimivat esimerkkeinä ja roolimallina
- ovat oikeudenmukaisia ja tasapuolisia, rajat asettavia turvaisia aikuisia
- ovat kiinnostuneita kehityksestäsi, lapsuudesta, omasta työstään ja pyrkivät aidosti ymmärtämään sinua, luonnettasi, ajatuksiasi ja sinulle hyvää arkea
- ovat empaattisia, lempeitä ja lapsuutta vaaliva
- iloitsevat lapsen läsnäolosta
- antavat lapsuuteen onnellisia muistoja

"Hyvän kasvattajan huomaan vanhemman on luotettava ja turvallinen jättää kullarvunsa hoitoon."

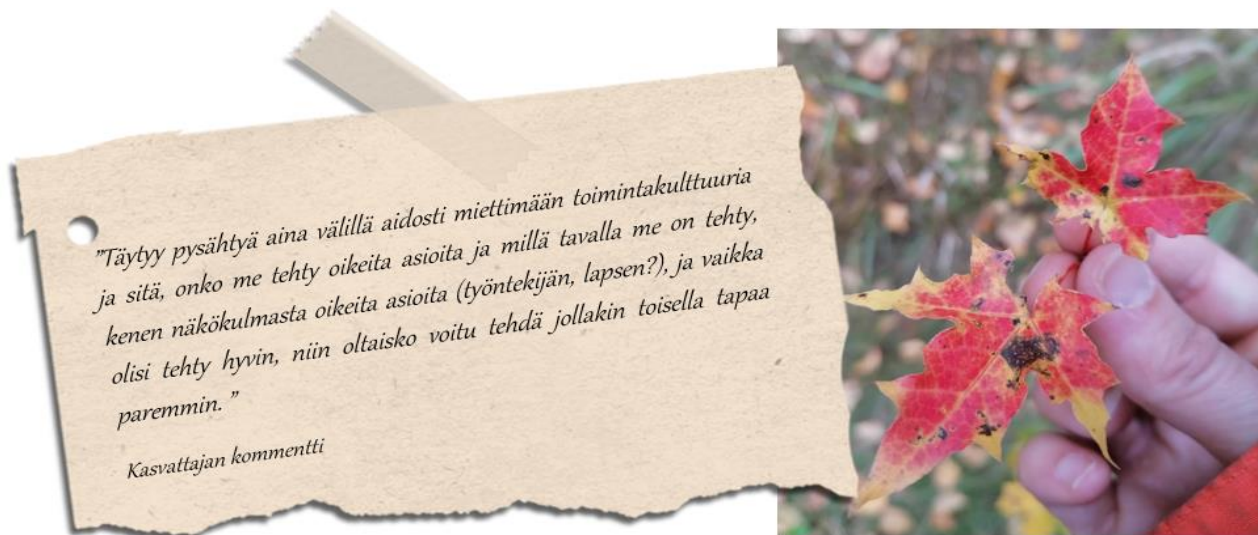
(Huoltajien näkemyksiä hyvistä varhaiskasvatuksen ammattilaisista)

3.1 Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen²⁷. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki. Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

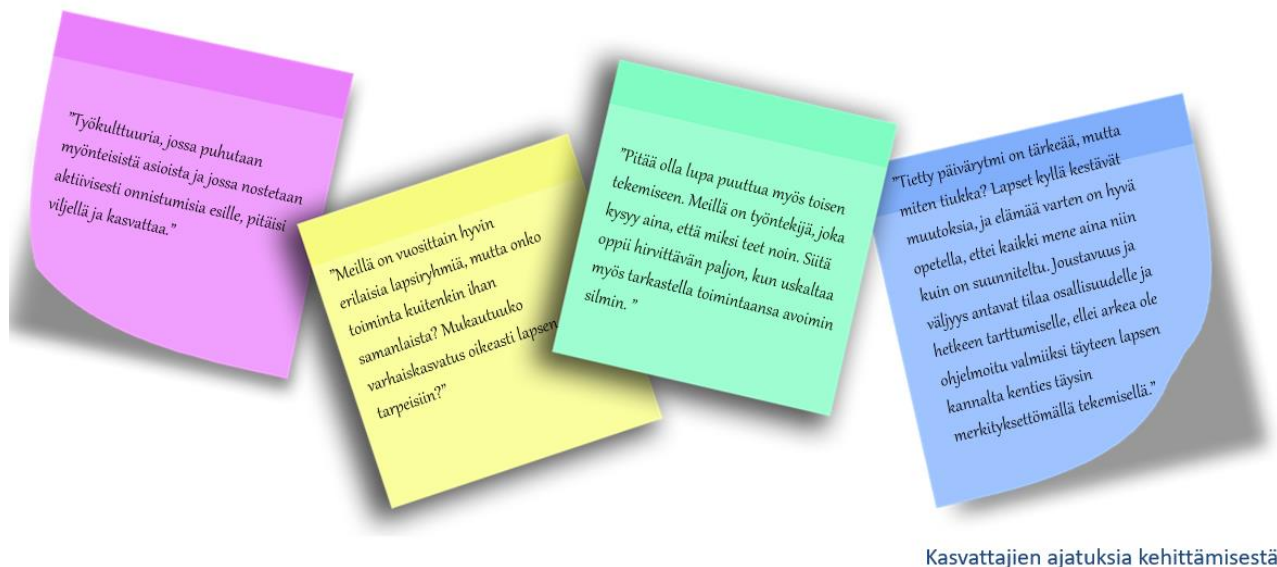
²⁷ HE 148/2021 s. 30–31

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja. Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä.²⁸

Sinä ammattilainen. Vasun toteutuminen tai toteutumattomuus on kiinni juuri sinusta.

Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen, sinnikkyYTEEN ja sallii myös erehtymisen. Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.²⁹

Työntekijän on tunnettava kuuluvansa johonkin, jotta voi tuntea olevansa osallinen, kokea kuuluvansa johonkin. Tunne osallisuudesta tukee sitoutumista ja motivaatiota. Se, mihin kuulutaan, on työyhteisö selkeine tavoitteineen ja visoineen siitä, mihin me toiminnallamme pyrimme.

Kasvattajien ajatuksia kehittämisestä

Miksi teet näin. Mieti. Se kysymys pitäisi esittää itselleen vähän väliä.

²⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 24–25

²⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26

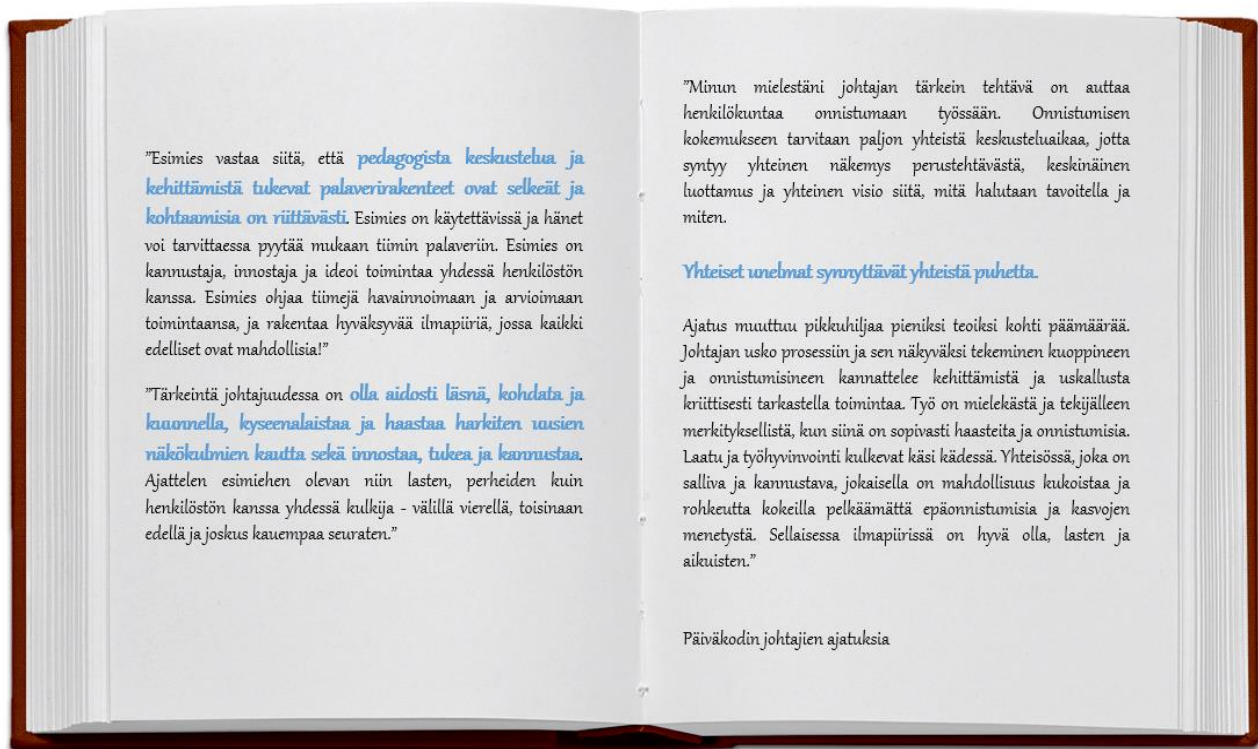
Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun, rohkaisee työyhteisöä kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria sekä tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa³⁰.

Vasu luo vision ja strategian, johon pedagoginen johtaminen perustuu. Toiminnan (sekä koko kaupungin, että yksikötason) kehittämisen kohti vasun mukaista toimintakulttuuria tulee olla johdonmukaista, suunniteltua ja pitkäjänteistä. Kehittämisen lähtökohtana ovat yksiköiden vahvuudet ja olemassa oleva osaaminen, erityispiirteiden huomioiminen. Toimintakulttuurin kehittäminen tapahtuu yhdessä koko yhteisön voimin.

Myös pedagogisen johtajuuden kehittyminen on jatkuva prosessi. Toimintakulttuurin ja pedagogiikan johtaminen edellyttää päiväkodin johtajien jatkuvaa oman työnsä reflektointia ja oman asiantuntijuutensa vahvistamista. Osaamisen johtamisessa on tärkeää, että osaa kuulla ja nähdä kentän asiantuntijuuden ja hyödyntää sitä - itse ei aina tarvitse olla paras substanssin asiantuntija, mutta pitää osata johtaa osaamista ja vahvistaa tätä osaamista kohti oppivaa työyhteisöä. Johtajuus rakentuu vuorovaikutussuhteessa yhdessä niin kollegoiden kuin henkilöstönkin kanssa, huomioiden myös asiakkaat - jokainen kohtaaminen on merkittävä ja jokaisessa kohtaamisessa syntyy jotain uutta. Nämä tilanteet pitää nähdä myös johtajuuden rakennusaineiksina.

³⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 25

"Esimies vastaa siitä, että **pedagogista keskustelua ja kehittämistä tukevat palaverirakenteet ovat selkeät ja kohtaamisia on riittävästi**. Esimies on käytettävissä ja hänet voi tarvittaessa pyytää mukaan tiimin palaveriin. Esimies on kannustaja, innostaja ja ideoi toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Esimies ohjaa tiimejä havainnoimaan ja arvioimaan toimintaansa, ja rakentaa hyväksyvää ilmapiiriä, jossa kaikki edelliset ovat mahdollisia!"

"Tärkeintä johtajuudessa on **olla aidosti läsnä, kohdata ja kuunnella, kyseenalaistaa ja haastaa harkiten uusien näkökulmien kautta sekä innostaa, tukea ja kannustaa**. Ajattelen esimiehen olevan niin lasten, perheiden kuin henkilöstön kanssa yhdessä kulkija - välillä vierellä, toisinaan edellä ja joskus kauempaa seuraten."

"Minun mielestäni johtajan tärkein tehtävä on auttaa henkilökuntaa onnistumaan työssään. Onnistumisen kokemukseen tarvitaan paljon yhteistä keskusteluaikaa, jotta syntyy yhteinen näkemys perustehtävästä, keskinäinen luottamus ja yhteinen visio siitä, mitä halutaan tavoitella ja miten."

Yhteiset unelmat synnyttävät yhteistä puhetta.

Ajatus muuttuu pikkuhiljaa pieniksi teoiksi kohti päämäärää. Johtajan usko prosessiin ja sen näkyväksi tekeminen kuoppineen ja onnistumiseen kannattelee kehittämistä ja uskallusta kriittisesti tarkastella toimintaa. Työ on mielekästä ja tekijälleen merkityksellistä, kun siinä on sopivasti haasteita ja onnistumisia. Laatu ja työhyvinvointi kulkevat käsi kädessä. Yhteisössä, joka on salliva ja kannustava, jokaisella on mahdollisuus kukoistaa ja rohkeutta kokeilla pelkäämättä epäonnistumisia ja kasvojen menetystä. Sellaisessa ilmapiirissä on hyvä olla, lasten ja aikuisten."

Päiväkodin johtajien ajatuksia

"Iloa ja huumoria tarvitaan yhteisöön. Pitää olla ilmapiiri, jossa saa yrittää ja uskaltaa uudelleen – niin lapsella kuin työntekijälläkin."
(Kasvattajan kommentti)

4. Lapsi elää vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa

Lapsella on kolmenlaisia opettajia: toiset lapset, aikuiset, ja ympäristö. Lapsi tarvitsee aikuisia, jotka näkevät ja kuulevat silmillä, sielulla ja sydämellä. Lapsen hyvä elämä rakentuu vuorovaikutuksessa välittävien aikuisten kanssa. Lapset tarvitsevat myös toisia lapsia ja kokemuksen yhdessä oppimisesta nähdäkseen maailman laajemmin. Kun lapset oppivat työskentelemään yhdessä, he oppivat rakentamaan siltoja muurien sijaan. Varhaiskasvatuksen fyysinen ympäristö on innostava, ja se kannustaa lapsia uteliaisuuteen, tutkimiseen ja vuoropuheluun. Varhaiskasvatus toimintakulttuureineen on vahvasti sidoksissa ympäröivään maailmaan. Yhteiskunnan muuttuessa myös kasvattajien on tarkasteltava työtään ja toimintatapojaan ja annettava itselleen mahdollisuus muutokseen.

"Ajatteleminen, että lapsella kuuluu olla tietty tiivis yhteisö. Miten tiivis? Olenmaistahan on, että jokaisella lapsella on laadukkaita vuorovaikutussuhteita. Ei se suhteiden määrä, vaan laatu. Mikä hienompaa, kuin se, että lapsella on liuta aikuisia, josta jokaisesta he voivat saada jotain positiivista: kokemuksen aikuisesta, joka on minusta kiinnostunut, minun turvanani, minua varten. Lapset ovat yhteisiä. Kun sinä, lapsi tai aikuinen, kävelet siinä käytävällä, niin ne ihmiset, jotka siinä on, on kiinnostuneita sinusta. Sä olet osa sitä yhteisöä. Me kaikki olemme niitä lapsia varten. Koko talo. Siitä syntyy turvallisuus. Koko kylä kasvattaa."

Kasvattajan kommentti

4.1 Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta³¹ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä³².

Osallisuus haastaa varhaiskasvattajia arjen pienissäkin tilanteissa ajattelemaan toisin: *"Tärkeää on tilannesidonnaisuus, joskus voi laskea pulkalla seisoen, joskus toiste ei voi, jos esim. on paljon pieniä mäessä. Tarkoitus on opettaa lapselle, miksi säännöt ja lait ovat olemassa, eikä vaan, että noudata sääntöjä siksi, että*

³¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

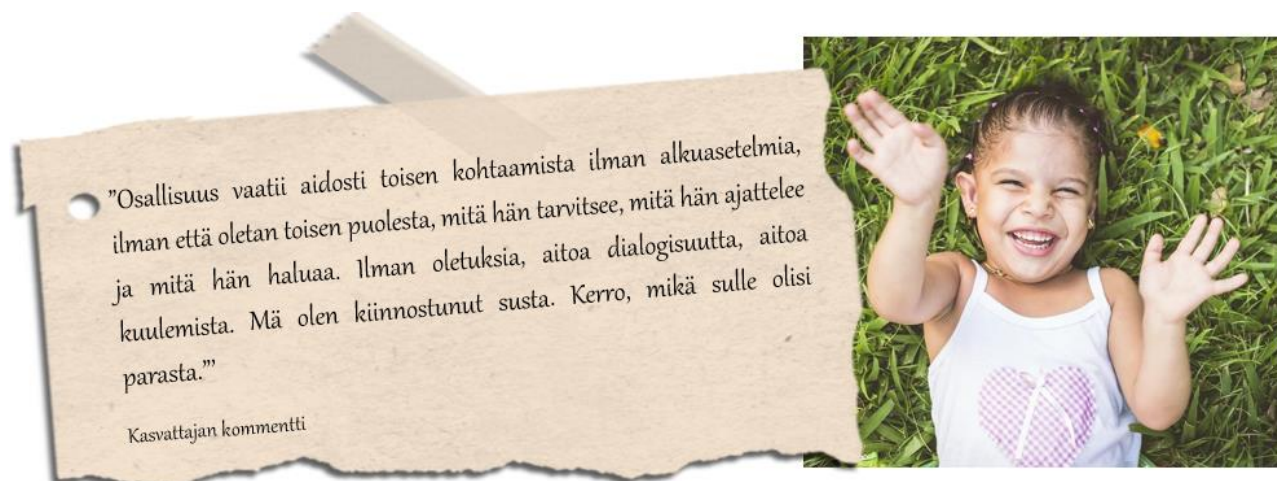
³² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26

on sääntöjä”. Osallisuus läpileikkaa kaiken arjen, ja siksi olennaista on reflektoida omaa toimintaa myös siirtymätilanteissa: *”Joukkopissalle ja pukemaan: voidaanko luottaa siihen, että lapsella ei ole pissahätä. Opetettaisiin enemmän lasta kuuntelemaan itseään, millainen olo mulla on. Vahingosta voi myös oppia, ei sekään ole katastrofi. Sama pukemisessa ja riisumisessa, voidaan pohtia yhdessä lapsen kanssa sitä, kuinka paljon tai vähän voi laittaa. Lapsi oppii aika äkkiä tunnustelemaan, onko kylmä vai kuuma.”*

Huoltajien ajatuksia

Osallisuus ja lapsen mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ovat lopultakin niin kovin pieniä ja arkisia asioita. *”Esimerkiksi meillä ruokailussa lapset tekevät itse leipänsä ja valitsevat leikkeleet – ja leikkeleet kuluvat aina loppuun. Aiemmin, kun leivät tehtiin valmiiksi, leikkeleitä ei syöty, ne nypittiin aina pois. Kun saa itse valita, se menee paremmin kuin määräämänä.”* Osallisuuden pedagogiikkaan syventyessä päädytään usein myös vallan käsitteen äärelle: *”Miksi sekä vesi- että maitokannu ei voi olla pöydässä, jotta lapsi voi itse kaataa ja valita? Jos lapsen ei ole pakko maistaa, niin tuleeko siitä oikeasti nirsompi? Ei mun kasvatukseni ole epäonnistunut, jos lapsi ei kyennyt maistamaan kaikkea. Kun ruokailu on rento, sosiaalinen tilanne, niin se on kaikille ihana juttu.”* Ateria on kokonaisuus, johon kuuluu pääruoka, leipä ja juoma (ja ksylitolipastilli tai –purukumi, jos niitä on tarjolla). Mikään näistä ei ole kiristyksen väline, joka evätään rangaistuksena siitä, ettei ruoka maistu. *”Ruokailutilanteessa aikuiselta vaaditaan herkkyyttä ja joustoa – lapsi ei aina toimi samalla tavalla ja päivät ovat erilaisia. Kehon kuuntelu, nälän ja kylläisyyden opettelu on tärkeää. On tärkeää erottaa, että ”en jaksa” ja ”en tykkää” ovat eri asioita. Sallitaan lapsille myös se, että jostain ei tykkää.”*

Miten Sinun ryhmäsi arjen toistuvat toimintatavat ja käytännöt edistävät lasten hyvinvointia ja osallisuutta?

KT Marikki Arnkil

Pysähdy hetkeksi refleктоimaan ryhmäsi arkea. Miten Sinun ryhmäsi arjen toistuvat toimintatavat ja käytännöt edistävät lasten hyvinvointia ja osallisuutta? Onko käytäntöjä pohdittu riittävän usein, vai onko tiimi jäänyt toistamaan rutiineja, joita on aina noudatettu? Kenen tarpeisiin ryhmän toimintatavat perustuvat?

Jokaisen päiväkotiryhmän käytäntöjen ja rutiininen tulisi perustua juuri kyseisten lasten tarpeisiin, oppimiseen ja kehitykseen, ei siis esimerkiksi ”sujuvuuteen” tai ”hyväksi havaittuihin malleihin”. Käytäntöjen tulee tukea lasten osallisuutta, ei kasvattajien mukavuudenhalua tai vanhoja tottumuksia. Arjen toimintatapoja tulee arvioida koko ajan, sillä lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat koko ajan. Ryhmän käytänteet, rutiinit ja säännöt tulee siis luoda vastaamaan lasten tarpeita. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän päivään mahtuu erilaisia rutiinihoivan tilanteita. Ovatko päivittäin toistuvat rutiinit turvallisia, tuttuja, lämpöä ja pedagogiikkaa sisältäviä kohtaamisia? Tukevatko ne osallisuutta ja kunnioittavaa kohtaamista? Saako lapsi itse vaikuttaa siihen, miten hoivatilanteet on järjestetty? Ovathan kaikki ryhmän toimintatavat linjassa vasun kanssa?

Säännöt luovat turvaa ja sujuvoittavat päiväkodin arkea. Mutta miten säännöt on luotu? Onko ne mietitty lasten osallisuutta ja hyvinvointia sekä tarpeita ajatellen? Vai kielletäänkö ja sallitaanko asioita joistain tarkemmin määrittelemättömistä, ikiaikaisista syistä? Kokevatko lapset ne aidosti omikseen, vai onko ne saneltu aikuisten maailmasta? Kielletäänkö vähän riehakkaammat leikit automaattisesti, vai saavatko lapset (ja aikuiset) myös pelmuta, kasvattajan kantaessa vastuun turvallisuudesta? Mietitäänkö tiimissä, miten kieltojen sijaan voitaisiin ohjata ei-toivottua toimintaa sallittuun suuntaan? Jos lapsi pudottelee toistuvasti hiekkaleluja roskapönttöön, voitaisiinko hänelle kieltojen sijasta askarrella pahvilaatikosta jonkinlainen pömpeli, johon hän saisi pudotella esineitä sydämensä kyllyydestä? Saavatko lapset kiipeillä, roikkua ja tasapainoilla erilaisissa paikoissa, turvallisuustekijät huomioiden, vai kielletäänkö tasapainoilu ja taiturointi varmuuden vuoksi?

Tiimin toiminta- ja kehittämissuunnitelmassa (Tiimitoke) on tikkatauluarvoinnit, joihin tiimien tulee luoda yhteiset säännöt pedagogisesti perustellen. Lasten osallisuuden ja omien taitojen tukeminen on iso osa varhaiskasvatusta. Tässäkin kuitenkin tarvitaan pelisilmää. Silloin tällöin voi isompaakin lasta auttaa pukemisessa, sillä se tarjoaa hyvän hetken läheisyyteen, silittelyyn ja kahdenkeskisiin juttuihin. Ryhmänsä lapset tunteva kasvattaja lukee tilanteita ja toimii niiden mukaan parhaalla mahdollisella tavalla.

4.2 Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen, turvallinen ja esteetön oppimisympäristö³³, jota rakennetaan, arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa. Oppimisympäristöön kuuluvat myös monipuoliset lähiympäristön ja yhteistyökumppaneiden tarjoamat toimintaympäristöt. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen.³⁴ Lapsille hyvä ympäristö tarjoaa toimintamahdollisuuksien lisäksi rauhallisia, hiljaisia paikkoja, joihin voi vetäytyä. Joskus vain oleskelu ja muiden seuraaminen riittävät.³⁵

Aikuinen avoimena auktoriteettina ei tarkoita oikeutta vallankäyttöön, vaan aikuisen oikeutta ohjata hyvään elämään ja antaa lapselle mahdollisuus itsenäistyä omaan tahtiinsa. Lapselle annetaan mahdollisuuksia oppia luottamaan aisteihinsa, älyllisiin kykyihinsä ja muistiinsa. Luottamus tasapainottaa lapsen itsenäisyyttä.

Psyykinen turvallisuus luo raamit fyysiselle turvallisuudelle

Kasvattajien ajatuksia

Jokaisessa ryhmässä on ajan tasalla oleva turvallisuussuunnitelma ja jokainen työntekijä tietää, miten toimia hätätilanteissa. Henkilökunnalla on ajantasainen ensiapukoulutus. Lapselle varhaiskasvatuspäivän aikana annettavista lääkkeistä tehdään huoltajien ja henkilökunnan kanssa yhdessä laadittu ja allekirjoitettu sopimus.

Varhaiskasvatuksen fyysinen toimintaympäristö rakentuu sisä- ja ulkotiloista. Toimintaympäristön rakentamisen ytimessä on houkuttelevuus: kuinka ympäristö houkuttelee lapsia monipuolisesti erilaisiin leikkeihin, tutkimiseen, liikkumiseen, taiteelliseen ilmaisuun, musisointiin, kokeilemiseen ja ympäristöstä innostumiseen? Oppimisympäristön kehittämisessä avain on luovuus ja tilojen monipuolinen käyttö. Sallivuudella, mielikuvituksella ja rohkealla soveltamisella pienetkin tilat muuntuvat moninaisiin toimintoihin. Oppimisympäristön rakentaminen ei ole kertaluontoinen toimenpide, vaan jatkuva prosessi, jota työstitään yhdessä lasten kanssa kulloistenkin mielenkiinnon kohteiden, ideoiden ja tarpeiden mukaisesti.

³³ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

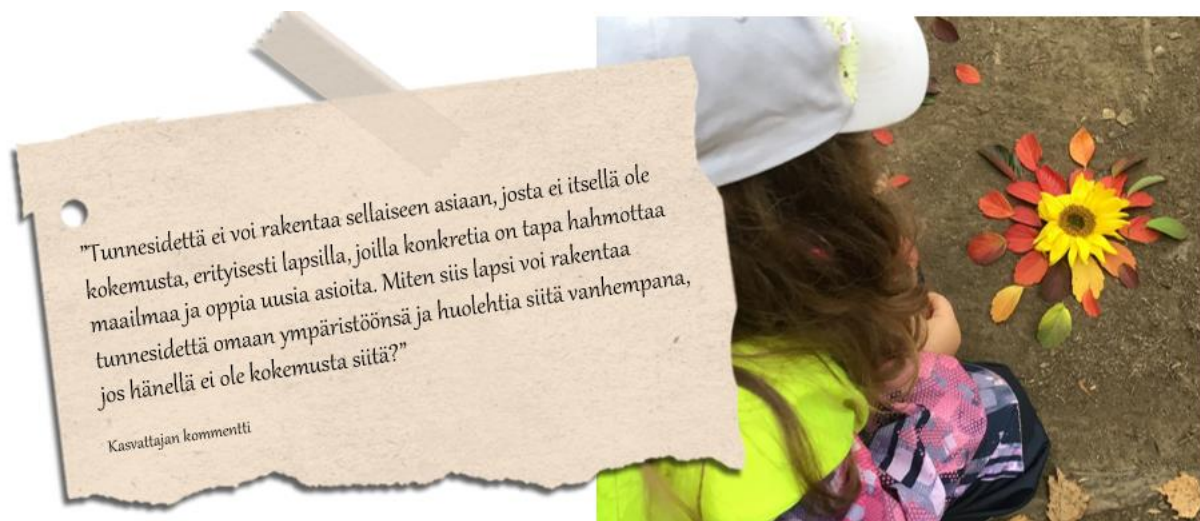
³⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 20

³⁵ Lumoudu lapsesta – artikkeleita arkipedagogiikasta, 2022, 136

Kestävä elämäntapa ja ympäristöasiat tulevat parhaiten tutuiksi ja ymmärretyiksi arjen toiminnassa; lajitellaan jätteet, viedään niitä yhdessä kierrätyspisteeseen, sammutetaan turhat valot, ei valuteta vettä turhaan, ruokahävikkiä voidaan vähentää ottamalla ruokaa vain sen verran, minkä jaksaa syödä ja lisää saa toki hakea, jne. Jokapäiväisessä arjessa omaksutut tavat siirtyvät lasten mukana elämän eri tilanteisiin. Yhdessä opitaan, miten kohdellaan omia ja muiden tavaroita, mitä tehdään rikkinäisille tai sellaisille tavaroille, joita ei enää tarvita. Tavaroiden kierrättäminen ryhmien välillä vähentää turhia hankintoja.

Monipuoliset luontokokemukset eri vuodenaikoina kuuluvat varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin. Luonnon materiaalit ovat osa arkea sekä sisällä että ulkona. Lapsen omat aistikokemukset rakentavat myönteistä luontosuhdetta, sellaista tuttua ja turvallista, jossa viihtyy ja josta haluaa pitää huolta ja jota oppii kunnioittamaan.

Tunneside rakentuu tutustumalla lasten omaan toimintaympäristöön. Myönteisen tunnesiteen luomisen keskiössä ovat kiireettömyys, lapsilähtöisyys ja lapsen oma leikki sekä tutkiminen. On tärkeää lähteä ulos tutkimaan ympäristöä myös päiväkodin porttien ulkopuolelle. Tunnesidettä sekä myönteisten kokemusten ja muistojen syntymistä vahvistavat yhdessä toimiminen ja evästely. Aikuisen rikastama ja tukema yhteistoiminta mahdollistaa sen, että ryhmän eri-ikäiset lapset oppivat auttamaan ja tukemaan toinen toisiaan vaihtelevissa ympäristöissä kukin omien taitojensa ja tuentarpeidensa mukaisesti. Tämä on oleellinen osa sosiaalisesti kestävän elämäntavan omaksumista.³⁶

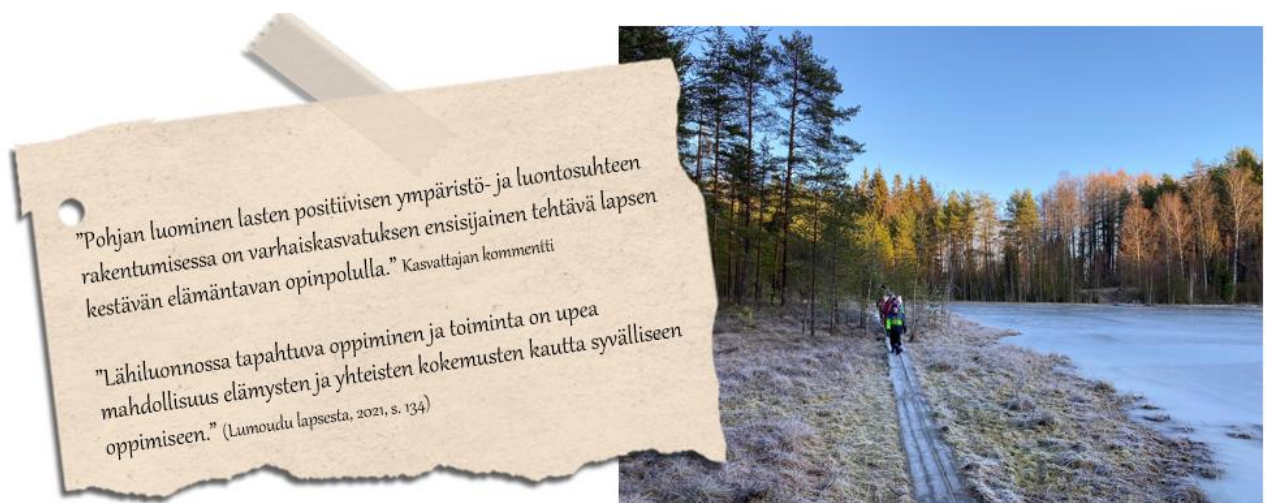
Monipuoliset luontokokemukset eri vuodenaikoina kuuluvat varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin. Luonnon materiaalit ovat osa lapsen arkea sekä sisällä että ulkona. Lapsen omat aistikokemukset rakentavat myönteistä luontosuhdetta, sellaista tuttua ja turvallista, jossa viihtyy ja josta haluaa pitää huolta ja jota oppii kunnioittamaan.

³⁶ Hämeenlinnan kaupungin kestävän elämäntavan opinpolku varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Mistä lähteä etsimään erilaisia toiminta- ja oppimisympäristöjä:

- Lähikenttä, leikkejä, pelailua ja touhuilua
- Lähileikkipuisto (leikkipuisto, joka löytyy läheltä ja on helposti saavutettavissa) tai ”iso leikkipuisto” (leikkipuisto, joka on hieman kauempana ja on erilainen kuin lähipuisto)
- Koulun piha (Käydään tutustumassa koulun pihaan ja pihapiiriin)
- Luistelukenttä, jäähalli, hiihtolatu
- Pyörätiet/kevyenliikenteenväylä, pyöräily, kevyenliikenteenväylä, kävelen
- Autotie (kävely tai pyöräily autotiellä, liikennesääntöjen opettelu)
- Lähimetsä (lähellä oleva metsä, johon päästään nopeastikin ex-tempore retkelle/kävelyllä)
- ”Kaukametsä” (kauempana oleva metsäpaikka tai luontokohde, joka on erilainen kuin lähimetsä)
- Nuotiopaikka / kota / laavu
- Lintutornilla lintujen kevään saapumisen tarkkailua
- Järven rannalla touhut ja tutkimukset (kivien heittäminen, kalastelu, lintujen tarkkailu...)
- Taidemuseo (vierailu taidenäyttelyssä), jokin muu museo (vierailu museossa), teatteri
- Kirjasto (kirjastossa käynti, kirjastoautossa käynti)
- Historiallinen nähtävyys (esim. Hämeen linna, Linnavuori, Aulangon satulinna tai näkötorni)
- Kirkko, kappeli tms. katsomuksellinen paikka
- Kauppa (pullojen/tölkkien palautuksen harjoittelu, jotain yhteistä ostosta)
- Kierrätyspisteellä käynti (viedään yhdessä kierrätyspisteelle muoveja/ metallia/ paperia/ pahvia)
- Liikuntasali
- Urheiluhalli (esim. Pullerihalli, Elenia Areena, muu iso halli)
- Yleisurheilukenttä, jalkapallokenttä, skootti-puisto, skeitti-park
- Bussimatka tai junamatka
- Jokin muu erikoinen paikka lähipihan ulkopuolella

Monipuolisissa oppimisympäristöissä toimimista ja retkeilyä ohjaavat Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen Retkikoonti. Kasvattajien sekä myös huoltajien luonnossa liikkumisen tueksi on varhaiskasvatuksessa laadittu Lähiretkiopas. Luontopedagogiikan ja lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ymmärryksen lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on koottu materiaali luonto- ja metsäpedagogiikasta *”Toimintaa kohti hyvää ja kestävää elämää - hämeenlinnalaista luonto- ja metsäpedagogiikkaa.”*

Varhaiskasvatuksesta mukaan repullinen itsetuntoa, positiivista minäkuvaa ja kokemuksen kautta hankittua resilienssiä

Leena Lahtinen, KT, Reunamo Education Research Oy

Millaisissa oppimisympäristöissä ja mitä varhaiskasvatuksessa on tarkoitus oppia? On hyvä muistaa, että kasvattajien luomista oppimisympäristöistä ja pedagogisista valinnoista riippuu, toteutuuko kokopäivä- vai pätkäpedagogiikka, varhaiskasvatuksen eheä päivä ja kokonaisuus. Lain velvoittamaa ja opetussuunnitelma perustaista pedagogisista toimintaa se on vasta sitten, kun pedagogista dokumentointia hyödyntäen määritellään tavoitteet ja toiminnan kannatteluun valikoituneita tekoja arvioidaan. Olemmeko siis onnistuneet rakentamaan eheän päivän, jossa lasten motivaatioiden kautta on kannateltu jokaisen lapsen sitoutumista, herätetty uteliaisuutta ja synnytetty toiminnallista liikkumista sekä yhdessä leikkimistä. Onko meillä ollut herkkyyttä ja pelisilmää muuttaa toimintaamme tilanteen vaatimalla tavalla ja omalla osallistumisella tuettu lasten hyvinvointia ja oppimista?

Lasten ajattelua ja oppimista tapahtuu juuri sellaisissa oppimisympäristöissä, joita on tarjolla. Olemmeko tulleet ajatelleeksi, kuinka esimerkiksi työyhteisö vaikuttaa lasten arvojen ja asenteiden muokkautumiseen? Ilmapiiri ja vuorovaikutusmallit luovat psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen oppimisympäristön, joka mallintaa lapsille, kuinka yhteiskunnassa tulisi toimia ja millaiset arvot ja asenteet ovat hyväksyttäviä.

Olemme suurten asioiden äärellä ja isoista asioista vastuussa. Kun tiedostamme vastuamme, niin osaamme paremmin rakentaa lasten kanssa juuri heidän tarpeitaan vastaavia ja ohjaavien asiakirjojen linjaamia oppimisympäristöjä. Jos uskallamme tarkastella ja arvioida omaa toimintaa olemme jo vahvasti kiinni ammatillisessa työotteessa. Koska lapset jäsentävät maailmaa leikin kautta, ei jätetä tätä mahdollisuutta käyttämättä. Leikin äärellä syntyvät keskustelut antavat aikuiselle mahdollisuuden havainnoinnin kautta tunnistaa kasvatukselle ja opetukselle tarvittavat tavoitteet ja rakentaa näiden pohjalta lasta kunnioittavan ja osallistumiseen sekä vaikuttamiseen tarjoavat oppimisympäristöt. Koska monimuotoinen yhteisö on aina läsnä, ei kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutuksen tukevaa tilaisuutta tarvitse lähteä etsimään kauempaa. Rohkeutta se toki vaatii aikuisilta, sillä lasten kriittinen ja aikuista haastava keskustelu tukee lasten vastuullisen ajattelun kehittymistä. Omia mielipiteitään ilmaiseva ja muut huomioon ottava yksilö, pärjää hyvin moninaisessa yhteiskunnassa.

Kuinka sinä osallistut lasten kanssa yhteiseen toimintaan ja pysähdyt yhteisen arjen äärelle? Tämä on tärkeä kysymys, sillä tiedämme Kehittävän palautteen tutkimustuloksista, että lasten sitoutuminen oppiminen on intensiivistä, kun aikuisen rooli on osallistuva. Aikuisten toiminnalla on suuri vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja vuorovaikutussuhteiden kehittymiseen. Ymmärrys lapsen varhaiskasvatuspäivän tarpeista, kasvun ja oppimisen polun muodostumisesta sekä pedagogiikan eheyttämisestä velvoittaa oppimisympäristöjen rakentamiselta laajempaa tarkastelua ja suunnittelua. Kasvattajan vastuulla on varmistaa oppimisympäristöt, jotka lisäävät lasten motivaatiota, uteliaisuutta, rohkeutta kokeilla ja harjoitella omia taitojaan esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen aikana. Onneksi meillä on ryhmäkasvatus, joka auttaa sinua onnistumaan, varmistaen jokaisen lapsen tasavertaisen oikeuden päästä osalliseksi ammatillisesti pätevien ja osaavien kasvattajien mahdollistamaan toimintaan. Sinusta siis riippuu, tuleeko jokainen lapsi kohdatuksi, nähdyksi ja kuulluksi joka päivä, kokien iloa, riemua osallisena yhteistä leikkiä, kokevansa olevan oman arjen sankari eheässä päivässä.

4.3 Kielten ja kulttuurien moninaisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä³⁷.

Kielten ja kulttuurien moninaisuus on osa Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatusta. Äidinkieli on jokaisen perusoikeus ja tärkeä osa ihmisen identiteettiä. Varhaiskasvatus tukee kulttuurisen identiteetin rakentumista, itsetunnon kehittymistä, edistää suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärrystä. Lapsella on mahdollisuus kasvaa osana hyväksyvää ja monikulttuurista suomalaista yhteiskuntaa säilyttäen oman kulttuurinsa. Omien juurien tunteminen auttaa hyväksymään myös muita kulttuureja. Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on hyväksyä lapsi omana itsenään ja välittää tunnetta siitä, että lapsi on arvokas juuri sellaisena kuin on.

On rikkaus kasvaa osana monikulttuurista ja hyväksyvää yhteisöä.

Oman äidinkielen hallinta antaa pohjaa suomen kielen taidoille ja tukee lapsen kasvua eri kulttuureihin. Erilaisten kieli- ja kulttuuritaustojen huomiointi tapahtuu varhaiskasvatuksen arjessa, päivittäisissä tilanteissa yhdessä muiden lasten ja kasvattajien kanssa. Kielen ja kulttuurin huomioiminen on osa varhaiskasvatuksen arkea, jolloin lapsi saa kasvaa ja kehittyä samanarvoisena toisten kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsella on mahdollisuus oppia arkielämän perussanastoa ja harjoitella suomen kieltä luontevasti eri tilanteissa. Tavoitteena on, että lapsi oppii ymmärtämään ja käyttämään kieltä aktiivisesti sekä harjoittelee sen rakenteita. Lähtökohtana ovat lapsilähtöisyys, toiminnallisuus, leikin avulla harjoittelu sekä jäsentäminen.

Lapset ovat tasa-arvoisia sukupuolesta ja kansallisuudesta riippumatta.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea jokaisen lapsen kieli- ja kulttuuri-identiteetin kasvua sekä opettaa lapsia kunnioittamaan eri kieliä ja kulttuureja. Erityisenä tavoitteena on tukea kaksi- ja monikielisten lasten eri kielten taitoja. Erilaisten kieli- ja kulttuuritaustojen huomiointi toteutuu varhaiskasvatuksen arjessa, päivittäisissä tilanteissa yhdessä muiden lasten ja kasvattajien kanssa. Kasvattajien tehtävänä on vahvistaa positiivista ja kannustavaa ilmapiiriä ryhmässä sekä luoda kielellisesti rikas oppimisympäristö.

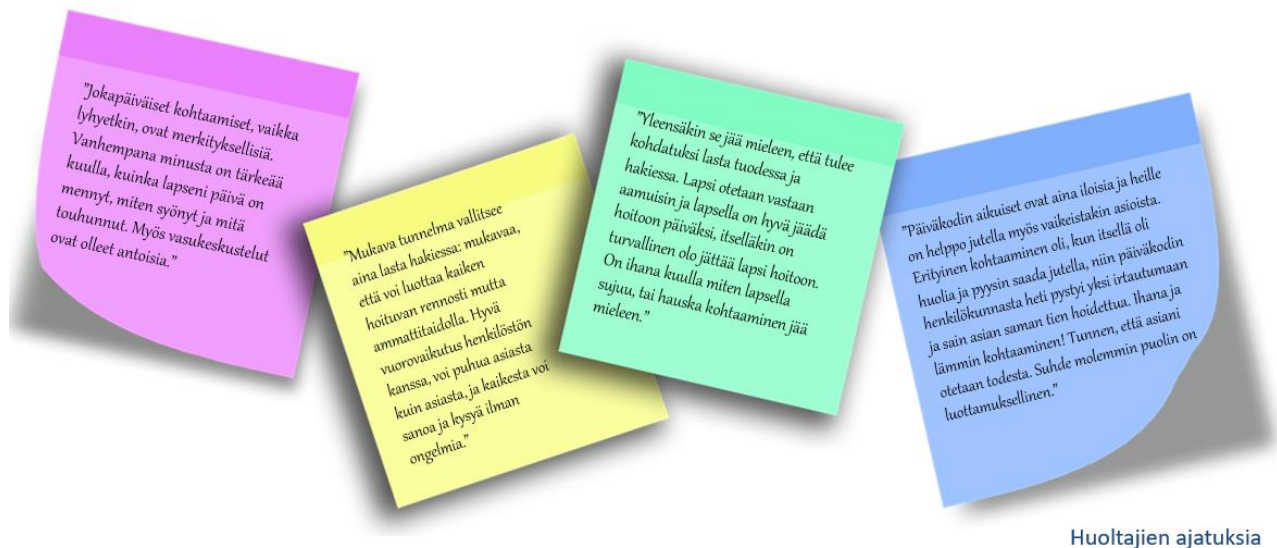
Päävastuu lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä on ensisijaisesti perheellä itsellään. Huoltajia kannustetaan tukemaan lapsen äidinkieltä ja tuomaan myös varhaiskasvatukseen aineksia perheen omasta kulttuurista. Lapsen kielen ja kulttuurin tukemisesta sovitaan huoltajien kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa. Eri kieli- ja kulttuuritaustat pystytään huomioimaan tekemällä tiivistä yhteistyötä lasten huoltajien kanssa. Tarvittaessa keskustelun tukena käytetään tulkkipalveluita.

³⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 27

4.4 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa³⁸. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset.³⁹

Huoltajat ja kasvattajat ovat tasavertaisia, mutta erilaisia lapsen tuntijoita. Varhaiskasvattajan tehtävänä on käynnistää ja ylläpitää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä lapsen varhaiskasvatuspolun eri vaiheissa ja tilanteissa niin, että huoltajien tuntemus omasta lapsestaan ja varhaiskasvattajien asiantuntemus yhdistyvät. Yhteistyössä huoltajien kanssa keskiössä on aina lapsen etu.

Huoltajien ajatuksia

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.⁴⁰

Yhteistyö henkilöstön ja huoltajien välillä alkaa, kun perhe hakee lapselleen varhaiskasvatuspaikkaa. Jokaisen perheen kanssa käydään aloituskeskustelu ennen hoitosuhteen alkamista. Aloituskeskustelussa kasvattaja kuuntelee lapsen ja perheen ajatuksia, odotuksia ja toiveita hoitosuhteesta. Aloituskeskustelu rakentaa pohjaa lapsen varhaiskasvatuksen aloittamiselle.

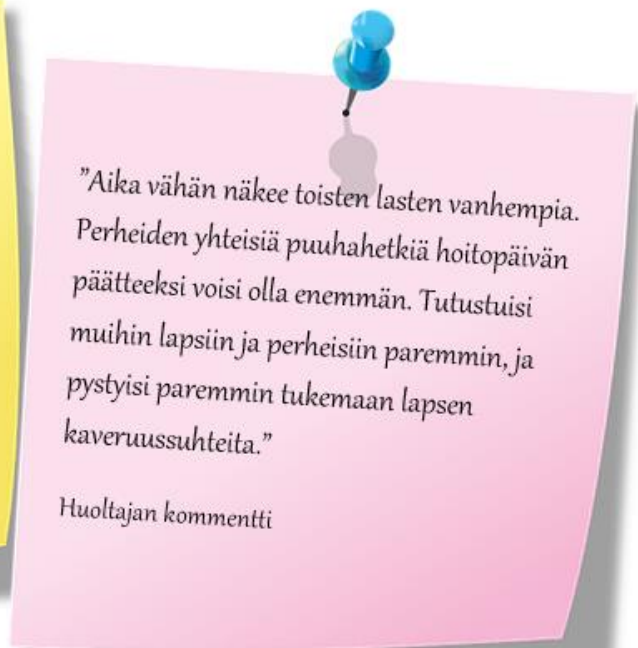
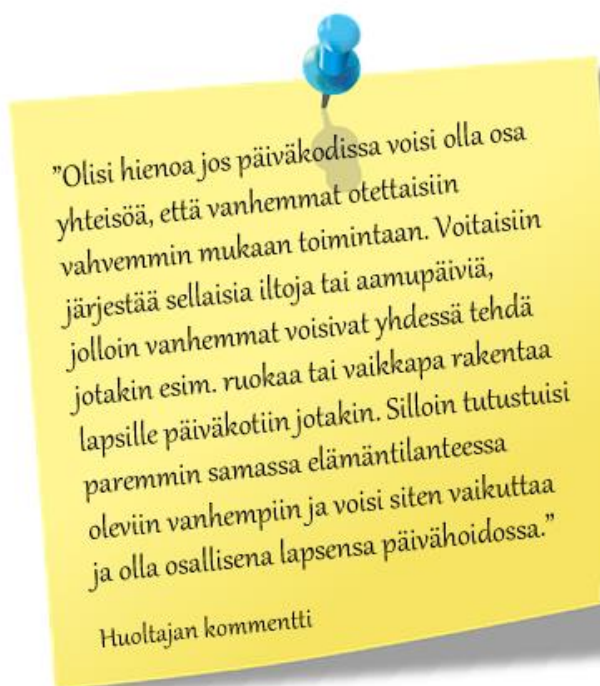
³⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

³⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 30

⁴⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 30

Yhteistyö huoltajien kanssa on kohtaamista ja tarvitsee toteutuakseen kunnioittamista, kuuntelua, avoimuutta, luottamusta ja yhteistä puhetta varhaiskasvatuksen arjessa. Yhteistyö vahvistuu päivittäisissä kohtaamistilanteissa sekä säännöllisissä lapsen varhaiskasvatuskeskusteluissa. Huoltajia kannustetaan osallistumaan lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Vuosien varrella huoltajat ovat osallistuneet lapsiryhmien toimintaan monin eri tavoin hyödyntäen omaa ammattitaitoaan ja vahvuuksiaan.

Entisestään voitaisiin vahvistaa kulttuuria, joka kutsuisi avoimeen mukaantuloon.

4.5 Monialainen yhteistyö

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁴¹. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁴².

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä⁴³.

Ammattilaisina lapsen puolella

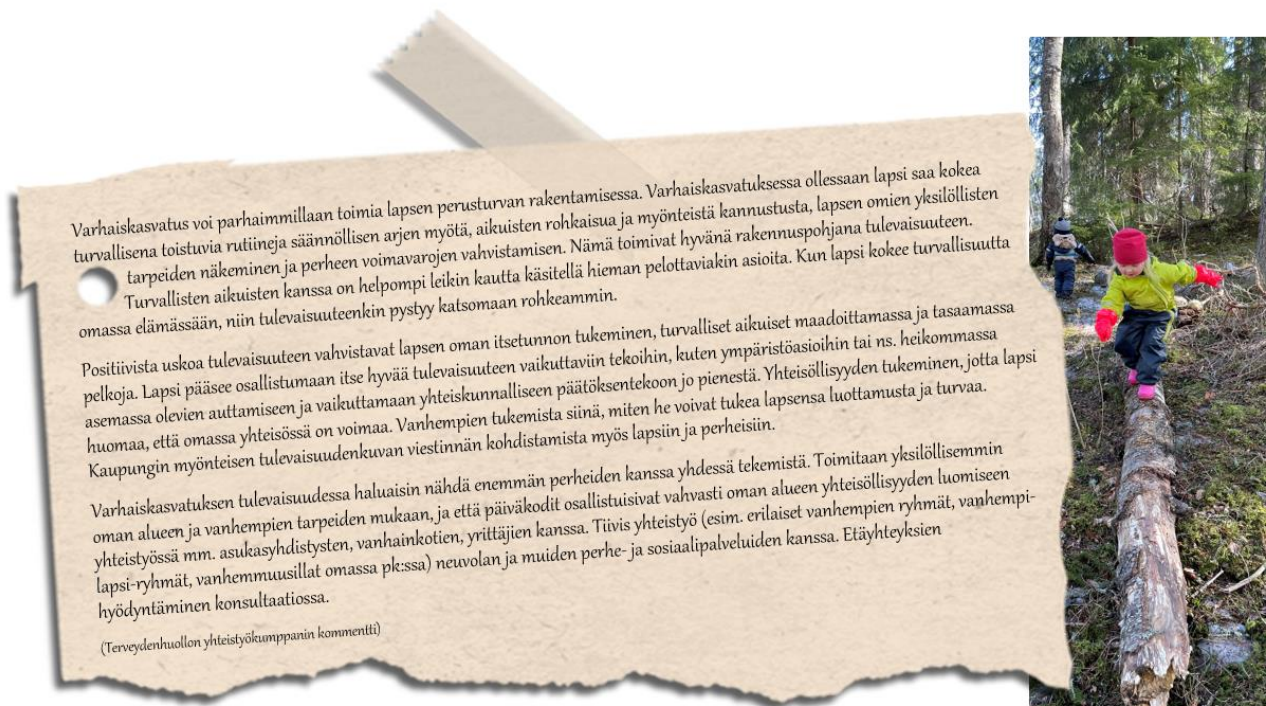
*Seudullinen Kulttuuripolku tarjoaa päiväkodeille eri taiteenalojen edustajien ohjaamia taidetyöpajoja. Lapsiryhmät vierailevat taidelaitoksien näyttelyissä, työpajoissa ja esityksissä. Kulttuuripolku tukee lasten omaehtoista taiteen ja kulttuurin tutkimista. Lapset ovat itse taiteen tekijöitä ja lastenkulttuurin tuottajia. Lähiluonto ja -ympäristö sekä paikalliset kulttuurikohteet kuten museot, kirkot ja muut erityiset paikallishistorialliset kohteet ovat aktiivisessa käytössä kiinnostavina oppimisympäristöinä. Yhteistyö taidelaitosten sekä Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARXin kanssa on jatkuvaa.

⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁴² Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁴³ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 31

****Ev.lut. seurakunta järjestää lapsille eettiseen pohdiskeluun ja moraaliin liittyviä tarinahetkiä, jonka lisäksi seurakunnan kriisityöntekijöiden kanssa voidaan tehdä yhteistyötä kriisitilanteisiin liittyen. Kaupungin konsultoivat erityisopettajat tukevat tarvittaessa myös seurakuntien lapsityössä.**

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja huoltajien kasvatustyön tukena on mahdollisuus hyödyntää konsultoivaa varhaiskasvatuksen erityisopettajaa, kveoa. Kveo havainnoi lapsiryhmän arjessa, käy huomioiden pohjalta ohjauskeskusteluja, ohjaa tarvittaessa yhteistyössä henkilöstön kanssa toiminnallisia pienryhmiä ja osallistuu lapsen palaveriin päivähoidossa. Päiväkodin johtajien ja kveon yhteistyö on olennainen osa lapsiryhmän henkilökunnan osaamisen vahvistamista lapsen tarvitseman tuen järjestelyissä.

Yhteistyö tuen syventämiseksi ja yhteistyökumppaneiden saamiseksi lapsen asioissa käynnistyy useimmiten palvelutarpeen arvioinnin kautta: perheneuvolaan, varhaisen tuen perhetyöhön tai lastensuojelun tukitoimien piiriin ohjaututaan soittamalla palvelutarpeen arviointiin. Pyynnön voi tehdä joko huoltaja tai työntekijä ja huoltajat yhdessä. Puhe- tai toimintaterapia käynnistyy joko neuvolan läheteellä tai kveon tai huoltajan yhteydenotolla.

5. Lapsella on sata kieltä

Lapsella on sata kieltä ja sata tapaa ajatella, ilmaista itseään, ymmärtää sekä kohdata muita. Mielikuvitus on lapsen oikeus – se avaa siivet lentoon! Satakielen siipien suojassa on monenlaisia oppijoita ja erilaisia tapoja oppia. Oppiminen tapahtuu ainutlaatuisessa suhteessa toisten lasten, aikuisten ja ympäristön kanssa. Aikuisen tehtävänä ei ole opettaa mekaanista tietoa, vaan yhdessä kulkea lapsen kanssa taiteen, leikin, tutkimisen ja liikkumisen avulla kohti omaa ajattelua ja kysymyksiä. Lapsi tarvitsee itse oivaltamisen kokemuksia ja rauhaa oppiakseen arvostamaan itseään ja muita.

”Lapsen tulee saada harjoittaa kaikkia aistejaan ja käyttää kaikkia ilmaisukieliään; sanallisen, kuvallisen, musiikillisen, liikunnallisen kielen lisäksi on makujen ja tuoksujen kieli. Kielen variaatioita on satoja.” (Elisse Heinimaa 2000)

”Näkökulma ei ole, että kerran kuussa pitää muovilla savesta, tai kaksi kertaa vuodessa saduttaa. Ne ovat menetelmiä, mahdollisuuksia, joita meidän kasvattajina tulee lapsille mahdollistaa, mutta eivät suoritteita ja pakkoja, joita täytyy toteuttaa tietyssä aikataulussa.” (Pekka Lehtimäki 2017)

5.1 Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁴⁴.

Tavoitteena kokonaisvaltainen hyvä päivä

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.⁴⁵

Ammatillisuus tarkoittaa, että osaa lukea tilanteita ja sijoittaa itsensä niihin.

⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

⁴⁵ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 18

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus (kuvio alla). Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.⁴⁶

Varhaiskasvatuksen perusta on jatkuvassa kasvattajan aktiivisuudessa innostua ja lumoutua lasten toiminnasta, tarttua lasten ajatuksiin, mielenkiinnon kohteisiin ja aloitteisiin. Kasvattaja lähtee yhdessä lasten kanssa rakentamaan merkityksellistä, toiminnallista arkea, jossa jokainen hetki on täynnä oppimisen, yhdessä tekemisen, elämysten ja uuden löytämisen mahdollisuuksia. Kyse on siitä, osaammeko me kasvattajina päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa nähdä nämä pienet hetket arjessa ja tarttua niihin – tuoda pedagogiikka lasten luo, eikä tuoda lapsia pedagogiikan luo. Tämän toimintakulttuurin sisäistäminen on prosessi, joka vaatii aikaa, aktiivista prosessointia ja oman toiminnan kriittistäkin tarkastelua.

”Me aikuiset itse aina sanomme, että täytyy pyrkiä elämään hetkessä. Niin pitäisi osata myös työssä – eikä niin, että sit ku. Täytyy huomata arjen mahdollisuudet jokaisessa hetkessä, ei vaan siitä tietyssä hetkessä, joka on jossakin kalenterissa eesspäin.” (Kasvattajan kommentti)

⁴⁶ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 33

5.2 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

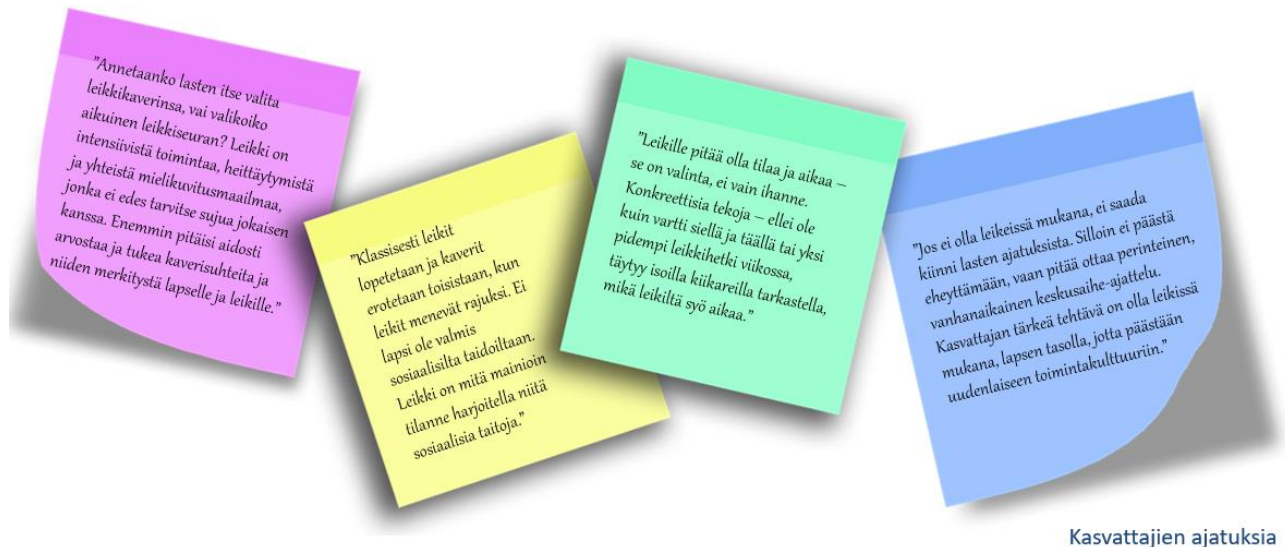
Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia, havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista. Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja⁴⁷.

Pienryhmätoiminta on keskeinen varhaiskasvatuksen toteuttamisen työtapana. Toimintatapa tukee lapsen yksilöllisyyden huomioon ottamista, vuorovaikutusta, lapsen äänen kuulemistä ja osallisuutta. Kasvattajan läsnäolo ja jokaisen lapsen yksilöllinen kohtaaminen mahdollistuvat ja yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja kasvattajan arki rauhoittuu pienryhmissä toimiessa.

⁴⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 35

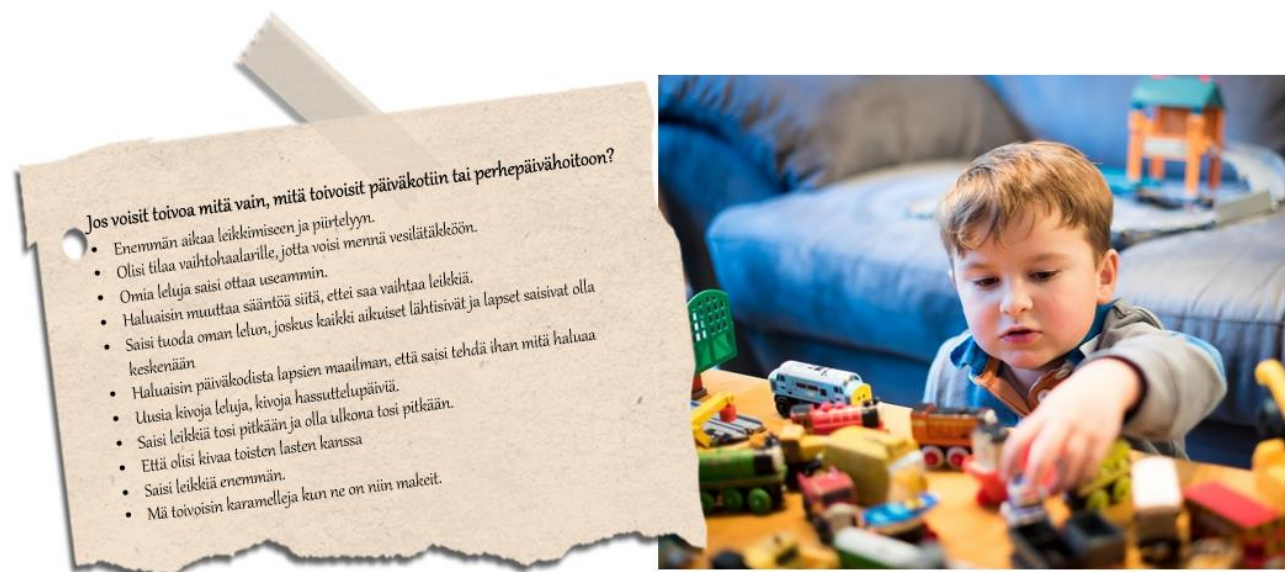
5.3 Leikki kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen lähteenä

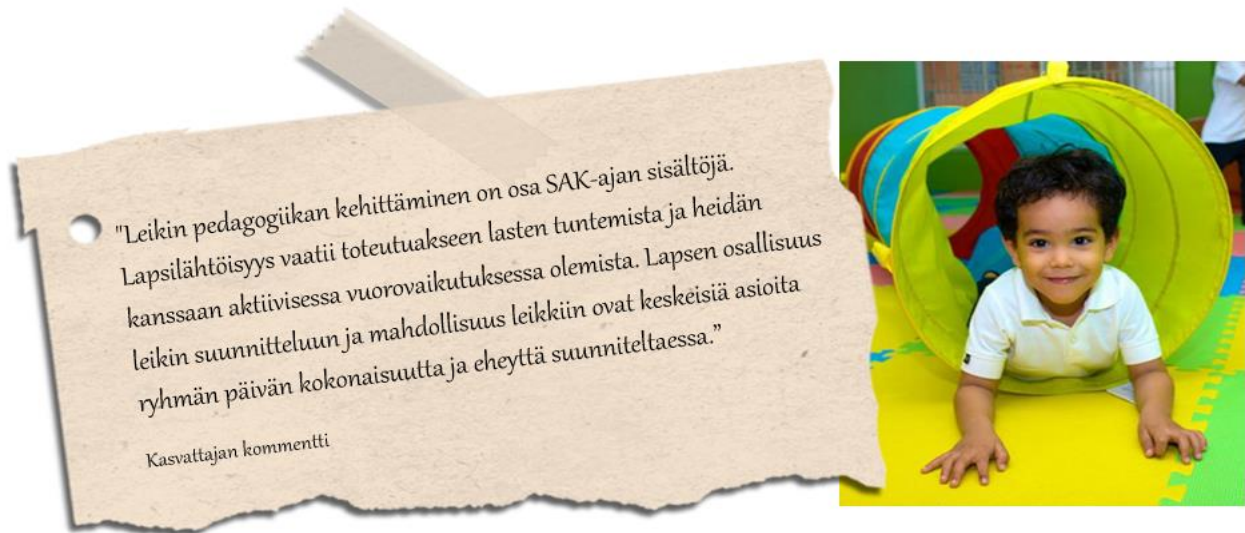
Kasvattajien ajatuksia

Huoltajien kommentteja siitä, mistä lapsi varhaiskasvatuksessa nauttii eniten:

- "Siitä, että lapsi saa itse olla osallistumassa toiminnan suunnitteluun. Hän saa itse ehdottaa leikkejä ja olla mukana suunnittelemassa toiminnan sisältöä."
- "Leikkimisestä, uuden oppimisesta, aikuisen turvallisesta läsnäolosta ja huomiosta, lapsena olemisen riemusta."
- "Kavereiden kanssa leikkimisestä, retkistä ja siitä, että voi toteuttaa omia ajatuksia ja mielenkiinnon kohteita ja rakentaa niistä uusia leikkejä"
- "Päivä on hyvä, jos lapsella on siitä jotakin kerrottavaa, jos joku on koskettanut, on saanut leikkiä ja olla lapsi!"

Leikkiminen kavereiden kanssa on kivointa, mitä päiväkodissa voi tehdä. Sitä korostavat lapselle tärkeimpänä asiana niin lapset kuin huoltajatkin. Onhan leikki keskiössä myös sinun, varhaiskasvatuksen ammattilaisen, arvomaailmassa? Millaisia ratkaisuja sinä voit tehdä mahdollistaaksesi leikin maailmaan heittäytymisen lapsen arjessa entistä paremmin?

"Meidän tulee käydä paljon puhdistavaa arvokeskustelua leikistä, leikin merkityksestä ja siitä, kuinka me itse rajaamme ja estämme leikkiä. Leikin arvostaminen, ajan ja tilan antaminen ja kasvattajan läsnäolo leikeissä vaati konkreettisia valintoja ja tekoja – ei vain kauniita puheita." (Kasvattajan kommentti)

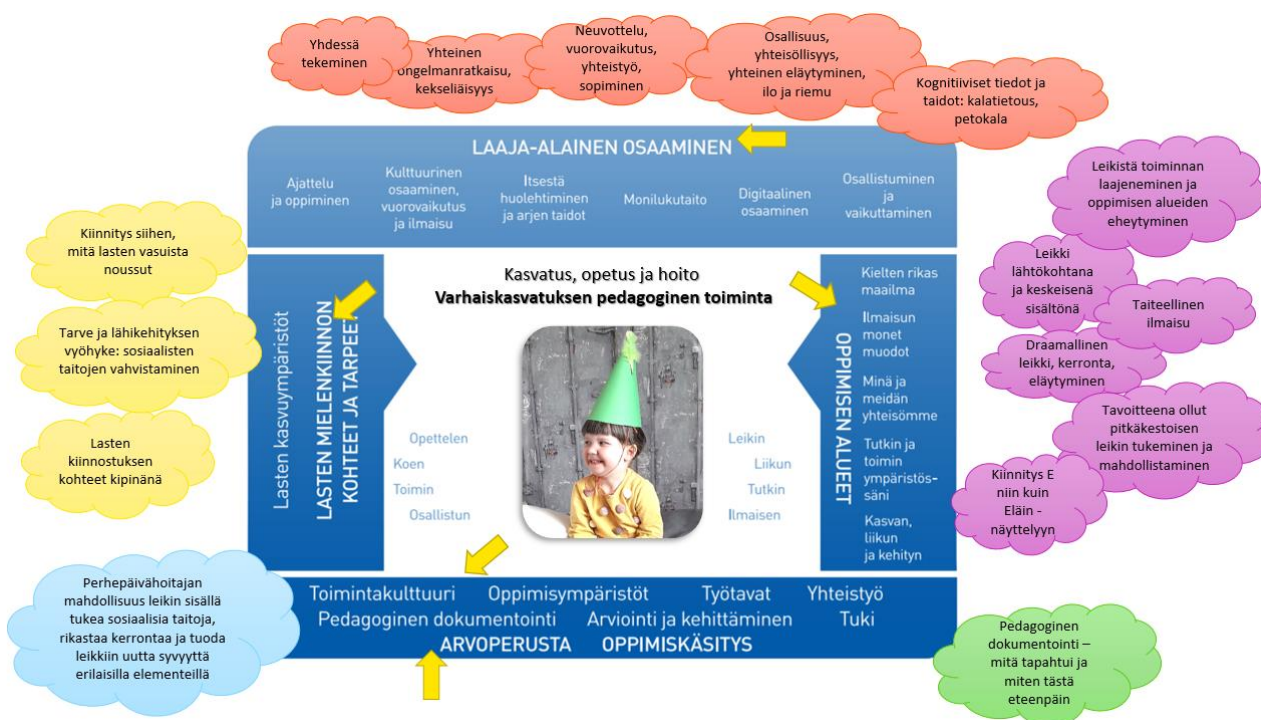
Nuuskamuikkusleikistä isommaksi projektiksi

Perhepäivähoitajan kertomaa

Eräänä aamuna oli kova pakkanen ja olimme sisällä pidempään. Lapsilla lähti muumileikit vauhtiin. Nuuskamuikkunen oli kaiken keskiössä, ja hänelle lähdettiin rakentamaan telttaa. Pohdittiin, mistä sen voisi rakentaa. Kirjoituspöydän päälle viritettiin kankaasta telttaa ja niin oli telttaa valmis. Nuuskamuikkusen piti tietysti myös näyttää Nuuskamuikkuselta, ja niinpä lähdettiin tekemään pahvista hattuja sulkineen. Niistä saatiin taas uutta kipinää ja innostusta leikin syventämiseen.

Ongella käyminen on Nuuskamuikkuselle tärkeää. Onkimisen teema oli pinnalla myös leikissä, ja pohdittiin, miten onget valmistetaan, ja mitä onkeen tulee laittaa syötiksi. Pohdinta siitä, millaisia kaloja voi saada onkien, laajensi leikin myös monenlaiseen muuhun tekemiseen ja tiedon etsimiseen. Piirsimme ja väritimme erilaisia kaloja ja tutkimme niitä kirjoista ja internetistä. Kalatutkimus keskittyi erityisesti ahvaneen ja haukeen, ja keskiöön nousi petokalan käsite.

Kuin tilauksesta Kulttuurikeskus ARXissa oli meneillään eläinnäyttely, jossa kävimme tutustumassa – ja voi sitä riemua, kun siellä oli esillä myös erilaisia kaloja, ja ryhmämme lapset pääsivät loistamaan kalatietoudellaan.

Leikki varhaiskasvatuksen ytimessä

KT Marikki Arnkil

Millainen leikkijä Sinä olet? Miten Sinä rikastat lasten leikkejä? Leikkiminen herättää erilaisia mielipiteitä ja ajatuksia kasvattajien keskuudessa. Asenteet ja toimintatavat eroavat toisistaan, mutta siitä ei päästä mihinkään, että leikki on erottamaton osa varhaiskasvatusta. Kasvattaja ei voi sanoutua irti lasten leikistä. Taitavalla kasvattajalla on hyvä pelisilmä. Hän havainnoi ja seuraa leikkialoitteita ja –tilanteita ja arvioi, miten voi tukea leikkiä parhaiten kulloisessakin tilanteessa. Joskus lapset haluavat leikkiä ilman aikuista, jolloin kasvattaja toimii havainnoijan roolissa. Toisinaan joku lapsista tahtoo leikkiä yksin, mutta silloinkin kasvattajan on oltava selvillä, onko itsekseen oleminen lapsen oma valinta. Hyvin usein lapset kutsuvat aikuisia mukaan leikkiin aloitteillaan, mutta hyvin usein aloitteet jäävät huomaamatta tai tulevat torjutuiksi.

On tärkeää pysähtyä pohtimaan, missä kasvattajien fokus on päivän mittaan. Seuraavatko he tarkasti lasten aloitteita, vai ovatko he kiinnostuneempia toistensa seurasta? Tämä on painava kysymys etenkin ulkona. Pihalla kasvattajaryppäissä seisominen ei ole ohjaavien asiakirjojen eikä varhaiskasvatuksen arvojen mukaista toimintaa. Kasvattaja on leikin havainnoija ja rikastaja, myös ulkona. Kaukaisemmista kulttuureista tuleville lapsille voi olla hyvin vierasta ulkoilla ympärivuotisesti, myös sateessa, tuulessa, kylmällä säällä ja lumessa. Kasvattajan tehtävä on auttaa lasta nauttimaan ulkoilusta ja ulkoleikeistä yhdessä, rohkaisten, kannustaen ja mukana toimien.

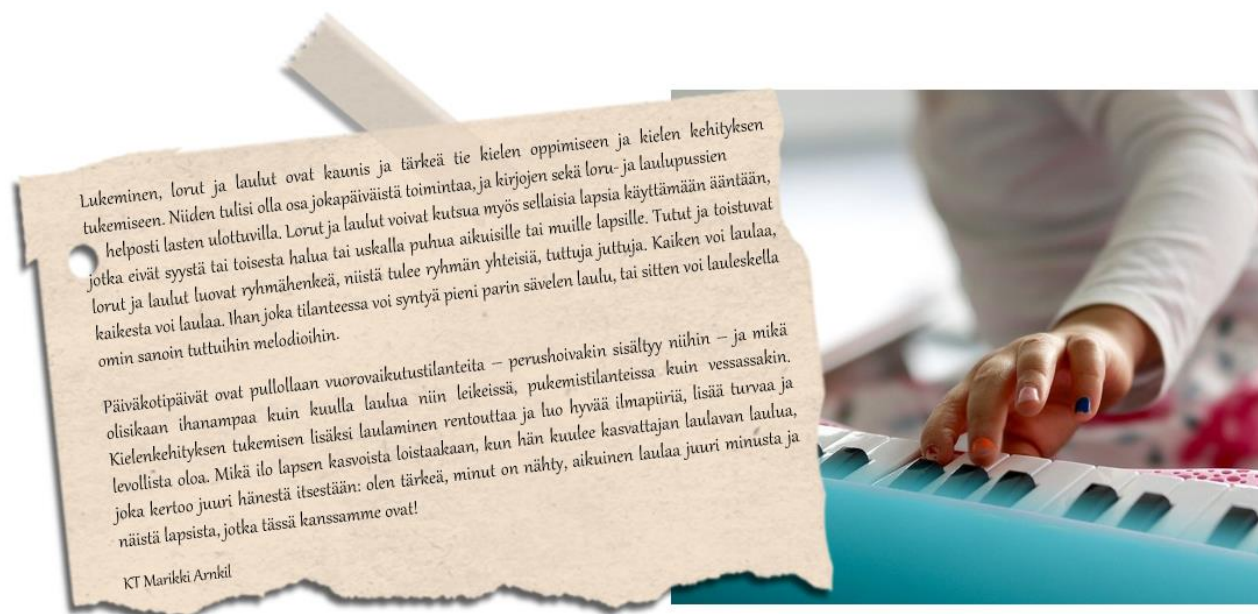
Kasvattaja havainnoi leikkejä, vastaa lasten aloitteisiin, mahdollistaa ja rikastaa leikkimistä ja suunnittelee toimintaa niiden pohjalta – yhdessä lasten kanssa. Pitkäkestoinen leikki on tärkeää, leikeistä syntyvät projektit ovat oleellinen osa vasunmukaista toimintaa. Kasvattajalla tulee olla lupa syventyä leikkimään lasten kanssa, heittäytyä, eläytyä, hullutella. Ilonpito, huumori, pelmuaminen ja reuhaaminenkin ovat elintärkeä osa leikkimistä ja päiväkodin arkea. On hyvä pohtia, arvotetaanko ryhmässä erilaisia leikkejä: ovatko esimerkiksi hiljaiset ja rauhalliset leikit kasvattajien mielestä suotavampia kuin äänekkäämmät ja ehkä vauhdikkaammat leikit? Tilat, tilanteet ja turvallisuus määrittävät, millaista toimintaa milloinkin voidaan sallia ja kannustaa, mutta oleellista on arvioida joka hetki erikseen, onko joku leikki mahdollinen vai ei. Äänen ja kehon käyttäminen on joillekin lapsille luontaisempaa kuin toisille, mutta kaikille tulee tarjota siihen mahdollisuus – tilanteen mukaan. Jos hurjaa murinaa sisältävä saalistus- ja painileikki ei jossain tilanteessa tai tilassa ole sillä hetkellä mahdollinen, voi rikas kasvattaja joko ohjata sen muualle, ehdottaa sen jatkamista myöhemmin tai liittyä leikkiin mukaan, ohjaten sitä hetkellisesti hieman rauhallisempaan suuntaan. Ja kuka tietää, saalistusta ja hurja ääntä sisältävä leikki voi viikkojen kuluessa muuttaa muotoaan vaikkapa dinosaurusten kotileikiksi, kunhan sille annetaan mahdollisuus, ja kasvattaja pysyy liittyneenä leikkiin.

Kasvattaja tukee leikkimällä etenkin niitä lapsia, joilla ei vielä ole kielitaitoa, tai joilla on erityisiä haasteita. Mistä tahansa voi syntyä leikki, kunhan aikuinen tarttuu hetkeen rohkeasti ja uteliaasti. Hän voi sanoittaa puhumattoman lapsen leikkiä, tuoda mukaan kunkin lapsen tarpeisiin vastaavia elementtejä, keksiä kaikenlaista hullunkurista ja hauskaa, tai sitten viettää sadannen kerran lasten mielikuvitussynttäreitä hiekkakakun äärellä. Tärkeintä on havainnointi ja heittäytyminen: mikä kiinnostaa ja innostaa juuri näitä lapsia, juuri nyt. Leikki ei ole ”vain leikkiä” vaan se on oppimista, tutkimista, kasvua, iloa ja hyvinvointia. Leikki on ovi lapsen maailmaan, hänen ajatuksiinsa, kokemuksiinsa, kehitykseensä ja toiveisiinsa. Leikin kautta syntyy iloa, me-henkeä ja työn imua. Kasvattajan työ voi olla mahdollittoman hauskaa – kunhan muistaa pitää fokuksen lapsissa ja leikkiä heidän kanssaan.

5.4 Oppimisen alueet

5.4.1 Kielten rikas maailma

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde, että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita, toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen⁴⁹.

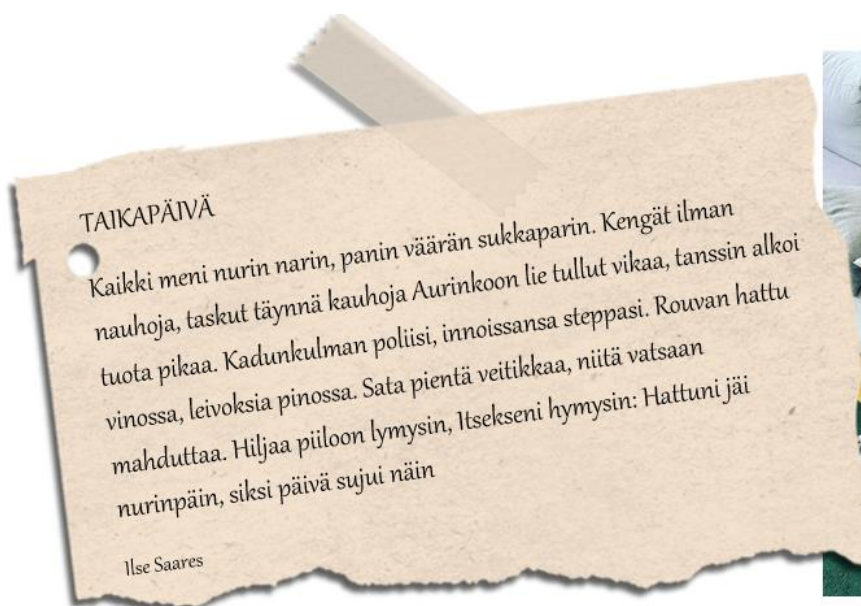

Kaikki päivittäiset tilanteet ovat lapselle oppimistilanteita. Lapsi oppii kieltä yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Positiivinen, hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri tukee kielen oppimista. Aikuinen tukee lasten vuorovaikutussuhteita auttaen lasta saamaan ystäviä ja pääsemään mukaan leikkeihin sekä toimintoihin. Hyvä pedagoginen oppimisympäristö on kielellisesti rikas. Se herättää lapsen uteliaisuuden kokeilemaan, leikkimään ja tutkimaan. Elävä oppiympäristö muotoutuu kunkin lapsiryhmän tarpeiden ja mielenkiinnon mukaan. Oppiympäristöjen suunnittelussa otetaan huomioon erilaiset kulttuurit. Kieltä tukevassa oppimisympäristössä huomioidaan pelien ja leikkien merkitys kielen oppimisen tukijana. Kohtaamisessa, Toista kohti kurottautumisessa, oleellisia seikkoja ovat mielestämme kasvattajan asenne, rohkeus sekä halu ja kyky reflektoida omaa toimintaansa. Tämän päivän moninainen kieli- ja kulttuuriympäristö tuovat eteemme aivan uudenlaisia tilanteita ja valintoja. Moninaisuus ja inklusiivinen ympäristö voidaan nähdä haasteen sijaan mahdollisuutena ja rikkautena – näkökulmien, ajatusten ja kohtaamisten aarreaittana.

⁴⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37

Kielen kehitystä arjessa tukee:

- Kielellisesti rikas aikuinen, joka käyttää selkeää, rikasta ja vivahteikasta kieltä, erilaisia äänenpainoja, ilmeistä, eleitä ja muuta non-verbaalia viestintää sekä tarpeen mukaisesti tukiviittomia ja vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja, kuten tablettia kommunikoinnin tukena
- Kasvattaja, joka huomaa lapsen kielelliset aloitteet, antaa tilaa keskustelulle, tukee lasten välistä kommunikaatiota, tarttuu kiinnostuksen kohteisiin ja lapsen asioihin, kuuntelee lasta aktiivisesti ja kyselee lisää.
- Kielellisesti rikas oppimisympäristö, joka innostaa ja houkuttelee keskustelemaan, pohtimaan, kiinnostumaan kielestä. Kuvia ja tekstejä näkyvissä, kirjoja, pelejä ym. monipuolisesti ja vapaasti lasten saatavilla.
- Pienryhmätoiminta, jossa kasvattajalla on mahdollisuus tarttua aktiivisesti lasten keskustelualoitteisiin.
- Arki, joka nähdään merkityksellisenä aamusta iltaan: jokaisen arjen tilanteen ja ennen kaikkea vuorovaikutuksen näkeminen merkityksellisenä kielellisen kehittymisen mahdollisuuksina pirstaleisuuden ja liiallisen menetelmällisyyden sijaan ("kielen kehityksen tukeminen on ihan muuta kuin suujumppaa kerran viikossa aamupiiirillä")

Pohdittavaa kasvattajalle:

- Tukeeko arkemme luontaista keskustelua ja lapsen aloitteisiin ja asioihin tarttumista?
- Kasvattaja priorisoi keskustelun lapsen kanssa tärkeäksi ja antaa sille aikaa.
- Onko meillä tarkoituksenmukainen aika ja paikka lapsista keskustelulle aikuisten kesken?
- Keskeytymätön/pitkäkestoinen toiminta (rauha myös kasvattajalle keskittyä lasten kanssa toimimiseen).
- Kasvattajan sitoutuneisuus heittäytyä tilanteisiin.
- Aktiivinen vuorovaikutus lasten kanssa tilanteiden valvomisen sijaan.
- Ruokailu- ja perushoitotilanteet – kuuntelenko kun lapsi kertoo, suonko tilaisuuksia keskustelulle?

5.4.2 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaakin sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.⁵⁰

Lasten oman kulttuurin keskus, päiväkotiki parhaimmillaan

Lapsella on sata tapaa ilmaista itseään, toimia ympäristössään ja olla vuorovaikutuksessa. Ilmaisua ja taidetta koetaan henkilökohtaisella tasolla ja lähestytään omasta näkökulmasta. Kasvattajan on annettava lapselle toisaalta mahdollisuuksia, toisaalta vapautta ja tilaa löytää omat ilmaisun tapansa. Usko lapsen potentiaaliin ja lumoutuminen lapsen toiminnasta ovat pedagogiikan ytimessä. Kasvattajan tulee antaa aikaa ja tilaa tutkia samaa ilmiötä pidempään: koskaan ei voi tietää, mihin suurempaan prosessiin pienestä asiasta innostuminen voi johtaa.

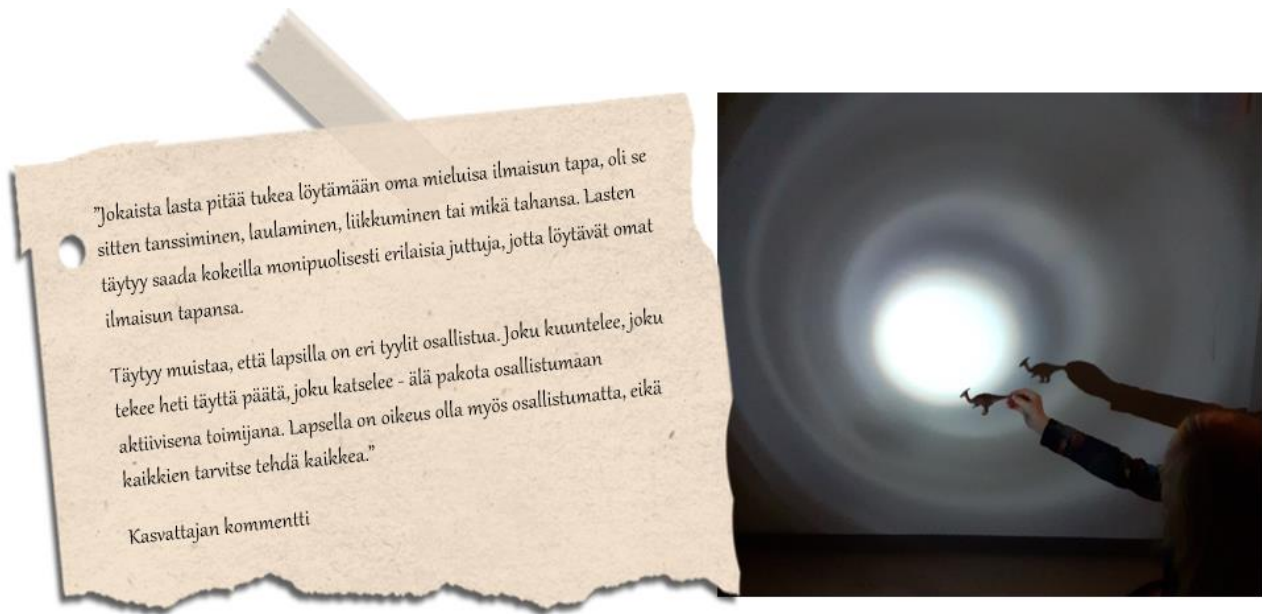
Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja,

⁵⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39

oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.⁵¹

Kuvataide

- Piirtäminen, maalaaminen
- Muovailu, kuvanveisto, rakentelu
- Painotyöt, grafiikka, kollaasi, sekatekniikat

Musiikki

- Tunnelman kokeminen, kuuntelu. Yhteisen toiminnan malli, muiden tuotosten arvostus
- Soittaminen: rytmisoittimet, melodiasoittimet, kehosoittimet
- Soitinsadut, omat sävellykset
- Laulaminen: lorut, erilaiset laulut, omat laulut, laululeikit, sormileikit
- Kuuntelu: soitinsadut, konsertit, musiikkiliikunta, musiikkimaalaus
- Rytmiiikka

⁵¹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40

Sanallinen ilmaisu

- Kasvattaja käyttää selkeää, monipuolista, rikasta kieltä sekä ilmaisee itseään elävästi vaihdellen äänenkorkeutta ja -voimakkuutta.
- Lapsen kanssa keskustellaan ja häntä kuunnellaan, hänen kanssaan leikitään ja hassutellaan sanoilla päivittäisissä arkitilanteissa
- Lapselle luetaan satuja, kertomuksia, runoja ja loruja, lisäksi lapsi kuulee ja harjoittelee kertomaan itse tarinoita vapaasti kerrottuna (myös sadutus)

Kehollinen ilmaisu

- Kasvattaja toimii esimerkkinä osallistumalla itse toimintaan ja ohjaa lapsia ilmaisemaan itseään monipuolisesti liikkeellä, asennoilla, kehonkielellä, eleillä ja tanssilla
- Lapsi harjoittelee tunteiden ilmaisua liikkeellä ja eleillä musiikin säestyksellä tai ilman
- Lapsi harjoittelee koreografista tanssi-ilmaisua, esim. kansantanssit sekä ilmaisee itseään liikkuen vapaasti erityylisten musiikkien säestyksellä

Draamallinen ilmaisu

- Kasvattaja ilmaisee itseään sekä antaa lapsille mahdollisuuden ilmaista itseään draaman keinoin, yhdistäen monipuolisesti ja poikkitaiteellisesti erilaisia ilmaisutapoja
- Keskittymis-, aisti-, kontakti-, liike-, rentoutumisharjoitukset
- Vapaa ja ohjattu roolileikki, improvisaatio, draamaleikit ja -harjoitukset
- Satujen tai omien tarinoiden muokkaaminen esityksiksi, yhteiset esitykset

Mediakasvatus

- Kasvattaja tukee lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään
- Tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä
- Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa
- Harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä
- Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.⁵²

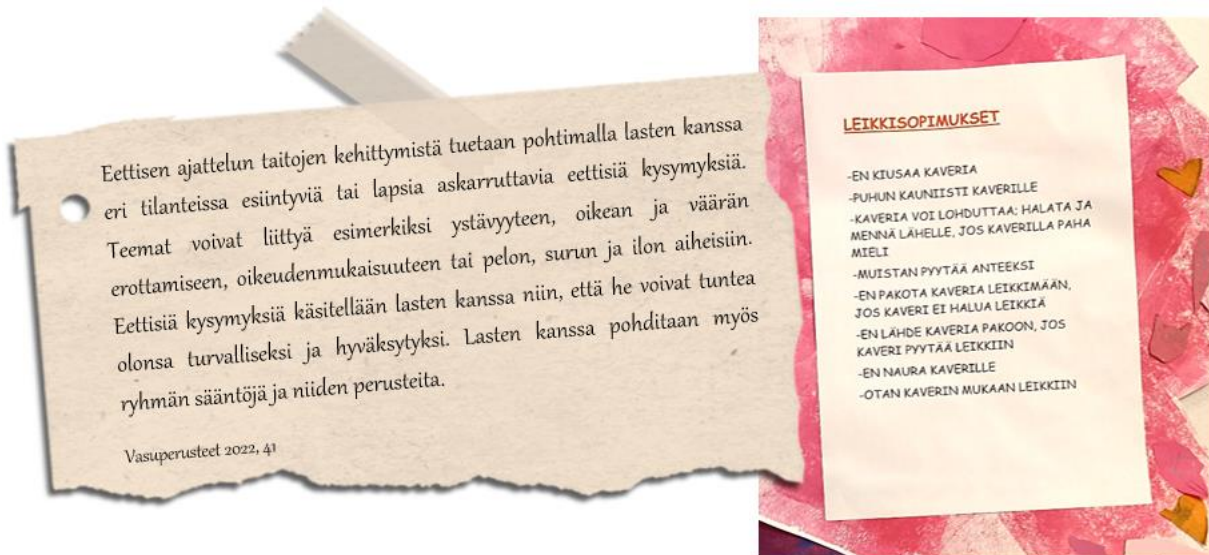
Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten rakennatte oppimisympäristön, jossa on tarjoutumia ilmaisun moniin muotoihin?
- Miten toiminnassanne liitätte/muodostatte ilmaisun monet muodot oppimiskokonaisuuksiksi?
- Projektityöskentely ja pedagoginen dokumentointi tukevat ilmaisua monipuolisesti. Miten hyödynnätte projektityöskentelyä ilmaisun tukemiseen?

⁵² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42

5.4.3 Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista.⁵³

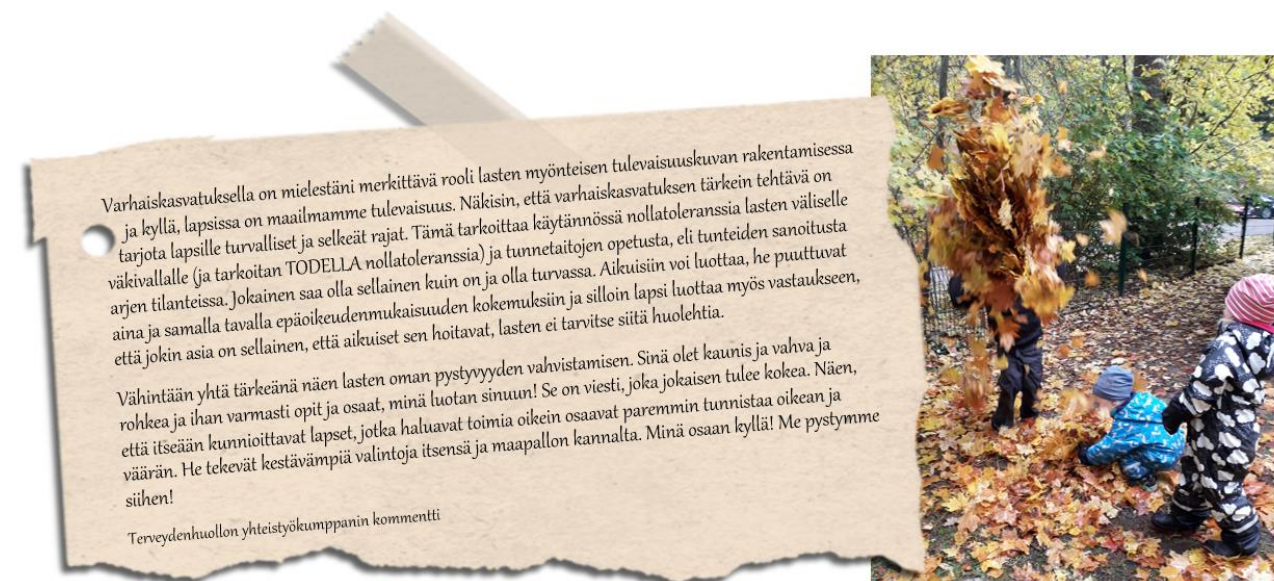
Tunnetaitojen oppiminen on tärkeää arjen vuorovaikutustilanteissa. Joskus tunteiden sanoittaminen voi olla lapselle vaikeaa ja siihen hän tarvitsee aikuisen tukea. Tunnekuvien on hyvä olla esillä ja niiden avulla lapsi voi kertoa omista tunteistaan. Myös yhteiset harjoitukset esimerkiksi draaman avulla vahvistavat lapsen tuntemusta omista tunteistaan. Erilaisten tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja ilmaisu ovat tärkeitä lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehittymiselle.

⁵³ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41

On tärkeää, että lapsi harjoittelee ilmaisemaan omia tunne- ja olotilojaan aikuisen kannustamana ja ohjaamana; lapsi näkee ja kuulee keinoja toimia erilaisissa tilanteissa ja tätä kautta oppii tunnistamaan itsessään erilaisia tunne- ja olotiloja sekä säätelämään niitä. Itsesäätely kehittyy ja vahvistuu, kun lapsi saa riittävästi toistoja ja onnistumisia sekä kokee turvallisuutta omien tunteiden hallinnassa.

Eettisen ajattelun tukeminen kiinnittyy myös empatia- ja tunnetaitojen opetteluun. Kasvattajan esimerkki on keskeinen: *”Kasvattajan tulee olla myötätuntoinen, kannustava, ja hän luo koko yhteisöstä sellaisen, että kannustus vahvistaa itse itseään. Kun toisista välitetään ja vahvistetaan hyviä tekoja, niin hyvä tuottaa lisää hyvää.”* (Kasvattajan kommentti)

Toimintaa ja oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen.⁵⁴

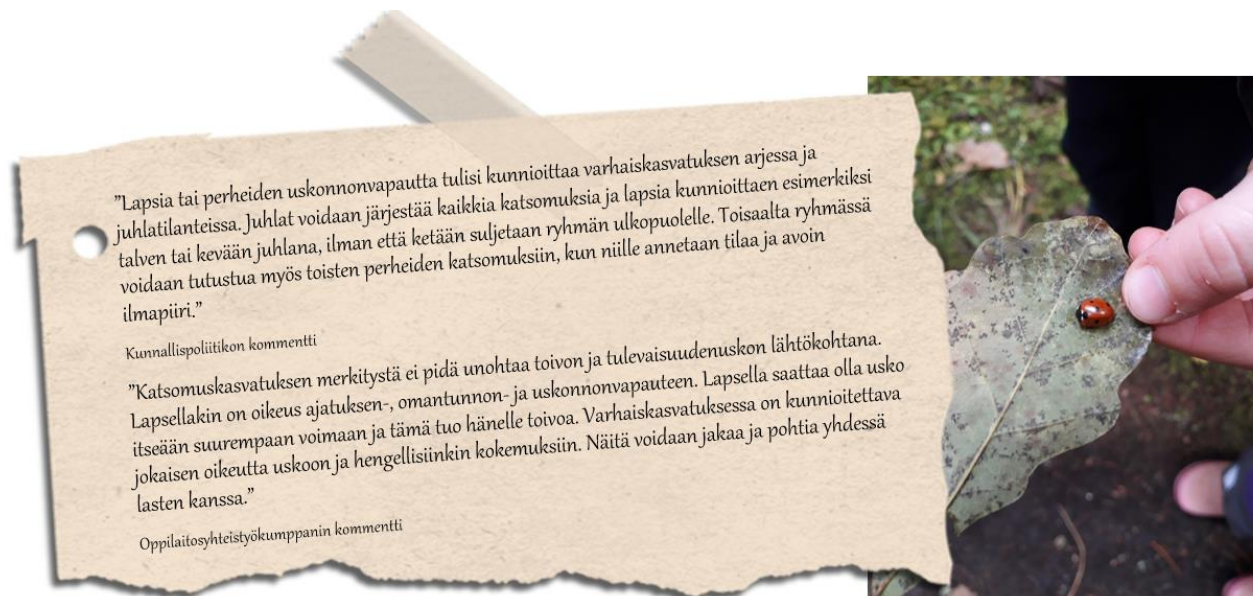
Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Katsomukseen liittyvät asiat ja lasten keskenään erilaiset näkemykset nousevat usein esille hyvinkin arkipäiväisissä tilanteissa: *”Jos joku on ollut häissä tai vauvan ristiäisissä, tai lemmikki on kuollut tai on nähnyt luonnossa kuolleen eläimen, siitä saattaa nousta keskustelua, joka mietityttää, ja kun siitä keskustellaan, niin saattaa huomata, että muillakin on samanlaisia kokemuksia.”*

Tilanteissa, joissa pohdinnat heräävät, tulee kasvattajan olla herkkänä havainnoimaan ja tarvittaessa tarttumaan keskusteluun, toisaalta antaa tilaa lasten omille pohdinnoille ja ajatuksille. Kasvattajan tulee olla neutraali, nostaa erilaisia näkemyksiä ja korostaa sitä, että jokaisella on oma näkemys ja jokainen näkemys on oikein. On tärkeää miettiä, miten lapsen kysymykseen vastaa. Jokainen kysymys on tärkeä, vaikka lapsi tai kasvattaja ei siihen osaisikaan vastata. Lähtökohdan tulisikin olla vastausten sijaan yhteinen pohdinta, vastausten etsiminen yhdessä ja toisaalta myös sen oivaltaminen, että jotain jää aina selvittämättä.

⁵⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 29

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa uskontokasvatusta ei ole määritelty sisällöllisenä alueena, vaan perusteissa painottuvat katsomuskasvatus ja kulttuurinen osaaminen. Uskonto on vain yksi osa katsomuksellisuutta, eikä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus ole tunnustuksellista. Kyse ei ole minkään uskonnon opettamisesta, vaan moninaisuuden ymmärtämisestä. Jokaisen työntekijän tulee erottaa oma katsomus ja ammatillinen rooli, jossa katsomus ei näy tunnustuksellisuutena.

Suomalaista kulttuuria ohjaavat vahvasti erilaiset juhlapäivät (joulu, pääsiäinen) ja niihin liittyvät perinteet. Varhaiskasvatuksessa vietettäviin juhliin voi sisältyä joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Juhlaan mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren tai hengellisen laulun johdosta juhlaa ei voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena.⁵⁵ Juhlapäivillä on uskonnollinen alkuperä, mutta niistä on tullut myös perinteitä, joissa hengellisyys ei välttämättä juurikaan näy (kuten joulun joulukalenterit tai tonttulaulut). Perinteitä ei ole tarkoitus häivyttää, mutta tärkeää on kunnioittaa jokaisen perheen vakaumusta ja katsomusta sen osalta, miten lapsen kanssa toimitaan erilaisissa tilanteissa. Tärkeää on avata, mitä eri tilanteet tarkoittavat uskonnon, toisaalta perinteiden näkökulmasta, oli kyse sitten joulukalenterin katsomisesta tai seurakunnan järjestämästä hetkestä. Niin ikään lasten kanssa toimittaessa asiat tulee osata nostaa avoimesti esille, jotta ne antavat mahdollisuuden myös erilaisten katsomusten pohdinnalle ja erilaisuuden ymmärtämiselle.

Yhteistyömuotoja evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa ovat mm. kirkkovierailut, joulu- ja pääsiäiskirkko. Henkilöstön tulee tiedottaa huoltajille riittävän ajoissa juhlista ja muista tilaisuuksista, jotka sisältävät uskontoon viittaavia elementtejä tai uskonnon harjoittamista. Uskonnollisten tilaisuuksien ja toimitusten aikana on järjestettävä vaihtoehtoja ja mielekästä toimintaa⁵⁶ Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Olennaista on, että lapsen huoltajalle jää vapaus valita, osallistuuko lapsi uskonnollista ainesta sisältäviin tilaisuuksiin.⁵⁷

⁵⁵ Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp ja 2/2014 vp

⁵⁶ Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp

⁵⁷ Opetushallitus 2018

"Katsomuskasvatusta tulisi toteuttaa niin, että asioista voidaan puhua oikeilla nimillä, kaikessa sen moninaisuudessa, mitä eri katsomukset ryhmään tuovat. Eihän lapsikaan pysty asioista keskustelemaan, jos aikuiset eivät uskalla toteuttaa katsomuskasvatusta ja puhua asioista suoraan. Tällä en mitenkään tarkoita, että mitään tuppetaan, vaan noudatetaan vasun linjaa näissä asioissa. Eräässä valtakunnallisessa koulutuksessa tuli ilmi, että useat työntekijät olivat epätietoisia, mitä saa sanoa ja miten näitä asioita käsitellään. Ja kun ei ole ymmärretty on jätetty katsomuskasvatus kokonaan toteuttamatta. Tähän meidän tulee kiinnittää huomiota."

Päiväkodin johtajan kommentti

Katsomuskasvatus kuuluu jokaiselle lapselle ja jokaiselle kasvattajalle

Elias Riikonen, pastori, Hämeenlinna-Vanajan seurakunta

Katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontelevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.⁵⁸

Katsomuskasvatuksen lähtökohdat perustuvat Suomen lakiin. Taustalla on varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), joka velvoittaa päiväkoteja ja perhepäivähoitoa katsomusten huomioimiseen lasten varhaiskasvatusarjessa. Katsomuskasvatus pitää sisällään kaikki lapsiryhmässä esiintyvät uskonnot ja katsomukset, myös uskonnottomuuden. Näihin tutustutaan lapsen kehitystason mukaisesti tasavertaisina. Varhaiskasvatus on luonteeltaan poliittisesti ja uskonnollisesti sitouttamatonta toimintaa ja katsomuskasvatus luonteeltaan yleissivistävää, joka kuuluu kaikille lapsille. Se ei siis ole hartauden harjoittamista tai uskonnon opettamista. Vastuu katsomuskasvatuksen toteuttamisesta on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä, vaikka päävastuu lapsen katsomus- ja uskontokasvatuksesta on aina huoltajilla.

Suomessa jokaista lasta koskee uskonnonvapaus. Tämä voidaan ymmärtää kahdesta näkökulmasta: ensinnäkin uskonnonvapaus tarkoittaa aina oikeutta uskoon ja sen harjoittamiseen. 2,5-vuotiaalla pojallani oli tapana päiväkodissa ennen päiväunille menoa ristiä kätensä ja laulaa iltavirsi. Kotona opitun tutun rutiinin

⁵⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41

toteuttaminen toi hänelle turvaa ennen levolle käyntiä. Hän ei välttämättä vielä ymmärtänyt, että kyse oli varsinaisesti uskonnon harjoittamisesta, mutta tuon rutiinin toistaminen kumpusi hänen identiteetistään. Katsomus ja sen harjoittaminen on nivoutunut osaksi sitä, mitä hän kokee olevansa, ja hänellä on oikeus tuoda se esille. Toiseksi uskonnonvapautteen kuuluu myös negatiivinen uskonnonvapaus, eli vapaus uskonnosta. Lapsella on oikeus ja vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen. Varhaiskasvatuksessa lasta ei tule ohjata tietyn uskonnon tai katsomuksen piiriin, eikä siinä pyritä katsomuksellisesti vaikuttamaan lapseen. Tasa-arvoisuuden periaate on katsomuskasvatuksen keskiössä. Se tarkoittaa sitä, että kaikki ryhmässä esiintyvät katsomukset (myös uskonottomuus) otetaan huomioon tasa-arvoisesti.

Negatiivinen uskonnonvapaus ei tarkoita sitä, että luodaan katsomusvapaa tyhjiö, jossa tasapuolisesti vältellään kaikista katsomuksista ja uskonnoista puhumista. Tällainen "katsomusvapaa tyhjiö" ei ole mahdollinen, sillä kaikkialla missä ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään, on läsnä myös katsomusten moninaisuus. Katsomusvapaata maailmaa ei ole olemassa, joten miksi sellaista pyrittäisiin luomaan varhaiskasvatuksen pariin? Katsomuskasvatus ei siis edellytä hiljentymistä eikä hiljentämistä. Vasuperusteiden ⁵⁹ mukaan "Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista." Kun lapsi saapuu varhaiskasvatuksen piiriin, hän tulee kohtaamaan monenlaisia perheitä, monenlaisia katsomuksia, monenlaisia kulttuureja ja tapoja. Varhaiskasvatuksen parissa lapsi on väistämättä tekemisissä erilaisten ja erilailla ajattelevien ihmisten kanssa. Ja itse asiassa tämä on yksi katsomuskasvatuksen keskeinen tehtävä; ottaa kaikki kulttuurit ja katsomukset huomioon, sekä pyrkiä aktiivisesti lisäämään erilaisuuden ja moninaisuuden ymmärtämistä ja dialogia jo varhaislapsuudesta alkaen. Tärkeää on huomioida, että moninaisuus ei koske ainoastaan monikulttuurisuutta ja sen kautta tulevia erilaisia katsomuksia, vaan myös suomalaisen kulttuurin sisällä olevia katsomuksellisia ja kulttuurillisia variaatioita.

Vastakkaisasettelua ei pidä vahvistaa, arvomoninaisuus kasvaa tässä maailmassa koko ajan.

⁵⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41

Perusteet erilaisuuden kohtaamiselle luodaan jo varhaislapsuudessa. Jo pieni lapsi etsii ja kyselee ymmärrystä meidän maailmastamme ja sen moninaisuudesta. Varhaislapsuudessa omaksutaan asenteet, kunnioitus ja arvostus toisia kohtaan. Lapsen on hyvä jo varhain oppia, etteivät kaikki ihmiset ole samanlaisia: meitä on erivärisiä, puhutaan erilaisia kieliä, on erilaisia katsomuksia, jollakulla on kaksi äitiä, joku ei syö lihaa jne. Varhaiskasvatuksen parissa katsomusten moninaisuuteen suhtaudutaan kuin mihin tahansa erilaisuuden ja moninaisuuden käsittelyyn lasten kanssa. Pieni lapsi kyselee ja ihmettelee maailman monimuotoisuutta luonnostaan: ”Miksi tuo on erilainen kuin minä?” Katsomuskasvatus opettaa osaltaan tarttumaan näihin ihmettelyn aiheisiin ja opettamaan lapsia ymmärtämään erilaisuutta jo varhaislapsuudesta lähtien. Jos ymmärrystä ei synny, korvautuu tieto ennakkoluuloilla ja pelolla. On nimittäin luonnollista, että ihminen pelkää sitä, mitä ei tunne. Esimerkiksi moni lapsi pelkää pimeää, koska ei tiedä mitä siellä on. Ymmärryksen kautta kuitenkin syntyy perusluottamus. Erilaisuuden huomioon ottaminen ja sen aktiivinen käsittely vähentävät toiseutta pelkäävää asennetta ja siitä juontuvaa radikalismia myös lapsen kasvaessa.

Voiko kasvattaja luoda ryhmään sellaisen ilmapiirin, jossa mikä tahansa se eroavaisuus onkin, se on lahja ja etu?

Varhaiskasvatuksen ammattilainen on lapsen oikeuksien ja osallisuuden mahdollistaja. Katsomuskasvatus on kirjattu vasun perusteisiin varhaiskasvatuksen ammattilaista velvoittavaksi tehtäväksi. Varhaiskasvatuksen ammattilainen ei kuitenkaan ole uskonnon opettaja, eikä hänen tarvitse tuntea perinpohjaisesti erilaisia katsomuksia voidakseen käsitellä niitä lasten kanssa. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa ei ole tarkoitus opettaa oppisisältöjä mistään uskonnosta tai uskontojen teologisista käsitteistä, vaan ihmetellä, pohtia ja ajatella yhdessä. Jos ajaudut lapsen kanssa uskonnolliseen keskusteluun, tai lapsi kysyy kysymyksen uskonnolliseen asiaan liittyen, on oikein sanoa, että ”en tiedä, mutta otetaan yhdessä selvää.” Mikäli lapsi kysyy kuolemasta, voidaan reilusti avata ihmisten erilaisia uskomuksia asiasta ja kertoa, että ihmiset ajattelevat tästä eri tavoin. On sallittua kertoa, mihin itse uskoo, mutta tärkeää on tuoda ilmi, ettei tämä ole ainoa totuus. Myönteinen uteliaisuus on valttia, ja ennen kaikkea olennaista on kysyä lapselta: ”mitä sinä ajattelet?” Lähtökohtana on lapsen huomioon ottaminen, kuunteleminen ja lapsen kanssa maailman yhteinen ihmettely.

On paikallaan keskustella huoltajien kanssa siitä, miten he haluaisivat, että heidän perheen katsomus tai uskonnottomuus otetaan huomioon ja miten sen toivotaan näkyvän varhaiskasvatuksen arjessa. Kysymykset kuten ”Mikä on teille teidän katsomuksessa tärkeää?” ja ”Onko jotain juhlia, mitä te vietätte?” ovat oivallisia kartoittamaan perheiden toiveita. Tämä helpottaa lasten kanssa toimimista arjessa.

Katsomuskasvatus edellyttää henkilöstöltä jonkinlaista tietoa toisista kulttuureista ja erilaista katsomuksista. Eduksi ovat myös uteliaisuus ja halu ottaa asioista selvää. Kuten kuitenkin todettu, varhaiskasvattaja ei ole uskonnon eikä uskontojen opettaja. Tärkeämpää on kyky nähdä asiat monesta näkökulmasta, asettua toisen ihmisen näkökulmaan, huomioida lapsen kokemus ja katsoa avarakatseisesti maailmaa.

Jokaisen lapsen elämässä saa olla vahva katsomuksellinen identiteetti, ja sitä meidän tulee kannustaa myös huoltajia tukemaan. Jokainen saa oikeasti olla oma itsensä. Opetetaan lasta kohtaamaan rikas ympäristö.

Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta. Tärkeää pohtia sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen.⁶⁰

"Varhaiskasvatuksen henkilöstö viestii paljon omalla asenteellaan ja toiminnallaan lapsille. Jokaisen kasvattajan olisikin syytä pysähtyä refleктоimaan omia asenteitaan, arvojaan ja tapojaan toimia ja sitä viestivätkö he myönteisesti ja toivoa tuottavasti asioista. Siitä lähtee lasten myönteinen tukeminen. Lopulta konkreettiset teot tapahtuvat kokonaisvaltaisesti varhaiskasvatuksen eri tilanteissa.

Väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suojaaminen sekä lapsen oikeus saada lohdutusta tukevat lapsen turvallisuuden kokemusta ja luovat uskoa tulevaisuuteen. Minusta pidetään huolta, minua ei saa vahingoittaa, enkä minä saa vahingoittaa muita. Minäkin voin pitää huolta toisista.

Hämeenlinnan alueen erityispiirteinä on luonnon läheisyys käytännössä kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä. Positiivista tulevaisuuskuvausta voidaan luoda samalla, kun tarjotaan myönteisiä kokemuksia lapselle luonnosta ja lähiympäristöstä. Samalla lapsi kasvaa arvostamaan ympäröivää luontoa ja pitämään siitä huolta. Luonto voi olla esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka. Leikkisyys, ilo, tutkiminen, kokemuksellisuus ja yhdessä tekeminen toimintatapoina."

Oppilaitosyhteistyökumppanin kommentti

⁶⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42

"Lasten myönteisen tulevaisuudenusko rakentuu turvallisuuden tunteesta, ilon ja toivon välittämisestä, yhdessä tekemisestä nauttimisesta ja kasvattajan positiivisesta asenteesta. Kasvattajat ovat turvallisia aikuisia, varmistetaan, että kaikilla on ryhmässä kavereita."

Kasvattajan kommentti

"Täältä näkee maailman ääriin asti."

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta käsitellään mm. oman historian, suomalaisuuden ja toisaalta eri kulttuurien kautta. Perinnelaulut, perinneleikit, kansantarinat ja tarustot ovat asioita, joita toiminnassa nousee esille. Retket ympäristön puistoihin, urheilukentille, metsään, kirjastoon ja lähikirkkoon auttavat lasta hahmottamaan kuvaa itsestään suhteessa ympäröivään maailmaan.

Oma minä ja oma perhe ovat tärkeitä lapsen identiteetin vahvistamisessa. Erilaisen lapsiryhmässä tehdyn dokumentoinnin, kuvien, piirustusten, haastattelun ja lapsen omien tarinoiden kautta lapsi voi yhdessä huoltajan kanssa seurata omaa kasvuaan vuosien varrella. Minä ja minun perheeni, minun kotini ja viikon merkkihenkilö ovat konkreettisia tapoja ja teemoja, joiden kautta käsitellään lapsen omaa suhdetta aikaan menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Niin ikään tärkeän ihmisen päivä linkittää huoltajien ohella lapselle tärkeitä ihmisiä osaksi lapsen varhaiskasvatuksen arkea.

Lasten keskuudessa nousi keskusteluun heidän kodit ja perheet kulkiessamme päiväkodin lähiympäristössä. Keskusteltiin taloista, mutta ennen kaikkea omista perheenjäsenistä ja oman perheen tavoista. Tästä saimme idean osallistaa perheet yhteiseen projektiin. Annoimme lapsille ja vanhemmille tehtäväksi ottaa kotona kuvia lapsille tärkeistä paikoista ym. kotiin ja perheeseen liittyvistä asioista. Osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä kenenkään ollut pakko osallistua, mutta ryhmän kaikki perheet olivat innokkaasti hommassa mukana.

Jokainen lapsi vuorollaan sai halutessaan esitellä omat kuvansa ja muut itselleen tärkeät, kotia tuodut tavarat ryhmän yhteisellä hetkellä. Ryhmässä oli lapsia monesta erilaisesta kulttuurista ja uskonnosta. Oli hienoa huomata, kuinka kaikki kertoivat itsestään rohkeasti ja saimme hienoja keskusteluja aikaan siitä, kuinka upeita ja erilaisia tapoja meidän perheissämme onkaan. Kasvattajat eivät antaneet valmiita vastauksia, vaan lapset yhdessä pohtivat isojakin asioita arvoista ja oman perheen tavoista. Jokainen lapsi sai hienoja onnistumisen ja hyväksytyksi tuleminen tunteita. Projekti jatkui vielä pitkään muun muassa omien kotitalojen maalaamisella ja piirtämisellä."

Kasvattajan kommentti

5.4.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös ympäristökasvatusta ja teknologiakasvatusta. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.⁶¹

Ympäristökasvatus

- Lapsen luontosuhteen ja vastuullisuuden vahvistaminen, ohjataan kohti kestäväää elämäntapaa
- Kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta
- Sisältöinä: retkeily, luonnon ilmiöiden ja vuodenaikojen havainnointi ja tutkiminen, ympäristöön liittyvät käsitteet, tiedon etsiminen kiinnostavista asioista
- Luonnon ja ympäristön kunnioittaminen: omien tekojen vaikutusten huomiointi. Roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen ja jätteiden vähentäminen
- Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka

”Luonnon estetiikan luoma elämys on parhaimmillaan voimakas. Se voi jäädä lapselle muistiin jopa loppuelämän ajaksi. Tätä elämystä ei voi kokea katsomalla kuvia, se pitää tuntea kaikilla aisteilla ja kokea itse.”

(Kasvattajan kommentti)

”Olemme nyt keväällä lasten kanssa siivonneet ympäristöä roskista niiltä reiteiltä, joita kuljemme. Lapsat keräävät roskia myös oma-aloitteisesti, esimerkiksi pihalta. Ympäri vuoden lapset ovat olleet innokkaita siistimään roskia ympäristöstään pois. Olemme keskustelleet lasten kanssa siitä mitä haittaa tai vaaraa metsän asukeille voi olla luontoon heitetyistä roskista, on sitten kyseessä maan alla tai päällä asustelevat. Toisaalta olemme keskustelleet siitä, miten eläimet voivat hyödyntää vaikka pesän teossa luonnosta löytyviä asioita. Joskus löytyy jotakin sellaista, mitä voi hyödyntää leikkeihinkin. Roskien lajitteluun liittyen olemme myös leikkineet hippaleikkiä, jossa mietitään millaiseen roskikseen roska kuuluu. Päivittäin lajittelemme biojätteisiin aamupäivän hedelmävalpalasta tulevat kuoret ja jätteet.

Kasvattajan kommentti

⁶¹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42

Matemaattiset ilmiöt

Matemaattisia ilmiöitä on kaikkialla. Lasten aloitteita ja ihmetyksiä matemaattisiin ilmiöihin huomataan, kun aikuinen sijoittuu lasten korkeudelle leikkiin mukaan. Perushoitotilanteet ovat loistavia hetkiä lorutteluun ja laskemiseen, ja arjen eri tilanteissa löydetään lukuisia mahdollisuuksia pohtia esimerkiksi aikakäsitettä: milloin äiti tulee hakemaan, montako minuuttia menee, että päästään syömään, milloin on joulukuukautta on seuraaviin syntymäpäiviin.

- Ohjaa huomioimaan matemaattiset ilmiöt arjessa ja ympäristössä, innosta pohtimaan ja kuvailemaan
- Tarjoa mahdollisuuksia luokitteluun, vertailuun, järjestykseen asettamiseen, säännönmukaisuuksien etsimiseen ja löytämiseen, laskemiseen, lukusanojen ja numeroiden yhdistämiseen, mittaamiseen, sijainti- ja suhderekäsitteiden opetteluun, tilan ja tason hahmottamiseen, kappaleiden ja muotojen tutkimiseen, aikakäsitteiden havainnointiin
- Ongelmien pohdinta, päättely, ratkaisu, oivaltaminen ja oppimisen ilo

Teknologiakasvatus

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

- Kannustetaan lapsia tutkivaan ja kokeilemaan työtapaan
- Ohjataan havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja, rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin vastauksia, ratkomaan pulmia ja tekemään päätelmiä
- Tutustutaan tietoteknologiaan laitteisiin ja niiden toimintaan, tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoita, kokeilla eri laitteiden toimintaa, luoda omia laitteita⁶²

⁶² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44

5.4.5 Kasvan, liikun ja kehityn

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.⁶³

Liikkuminen ja leikkiminen ovat lapselle ominaisia tapoja olla ja oppia. Liikunnallisen elämän kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa. Fyysinen aktiivisuus virkistää, herkistää kaikki aistit opeteltavaan asiaan, parantaa keskittymistä ja lisää lasten sitoutuneisuutta. Liikkuminen on hyvä tapa helpottaa lapsen oppimista. Liikuntakasvatuksen tavoitteet varhaiskasvatuksessa ovat kasvattaminen liikuntaan ja liikunnan avulla. Liikkuminen on leikinomaista oppimista lapsen omien vahvuuksien siivittämänä.

"Meidän pienessä perhepäivähoitoryhmässä on talven aikana luisteltu, laskettu mäkeä, hiihdetty ja potkukelkailtu paljon. Potkukelkalla kulkeminen on usein lasten toiveissa ja kuljemmekin monet matkat esimerkiksi kerhoon ja metsäretkille potkukelkalla. Lunta pitää muistaa taas pakastaa kesähelteellä ihmeteltäväksi, vielä kun sitä on. Polkupyöräkelejä odottelemme, jotta viime pyöräilykaudella hurjat yli 150km pyöräilleet naperot pääsevät taas mielipuuhan pariin. Pienemmät harjoittelevat ensin pienempiä matkoja ja isommat polkaisevat jo useamman kilometrin kerrallaan."

Kasvattajan kommentti

Liikunta ei ole erillinen osa-alue, vaan se saa ja sen tulee näkyä kaikessa toiminnassa.

Hyvät motoriset taidot tukevat lapsen kehitystä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Kokeilemaan kannustaminen ja onnistumisesta yhdessä iloitseminen auttavat lasta muodostamaan myönteisen minäkuvan. Varhaiskasvatuksessa tärkeää tarjota lapsille monipuolisesti kokemuksia eri lajeista, jolloin

⁶³ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44

jokainen voi löytää itselle mieleisen tavan liikkua. Liikunta varhaiskasvatuksessa on iloista leikin kautta oppimista ja tutustumista, ei suorittamista. Varhaiskasvatuksen liikuntasuositusten mukaan lapsen tulisi liikkua kolme tuntia päivässä. Lapsen liikkuminen tapahtuu sekä päiväkodissa että kotona. Päivän päätteeksi olisi tärkeää myös huoltajan kuulla lapsen fyysisestä aktiivisuudesta, jotta osaisivat vaikuttaa omalta osaltaan liikuntasuosituksen täyttymiseen.

"Lapset ovat erityyppisiä liikejijä (erilaisia fyysisesti, pitävät eri lajeista) ja kaikkien vahvuuksia tulisi tukea. Erilainen kehitystahti ja yksilölliset erot on muistettava. Kaikki eivät ole yhtä innostuneita liikunnasta, mutta kasvattajan on pyrittävä innostamaan kaikkia. Pakottaminen voi viedä lapsen innostuksen ja kiinnostuksen liikuntaan. Miten viestittää lapselle, että ei ole pakko tehdä? Lapsen oma motivaatio tekemiseen on keskeistä. Myös lasten omaehtoinen, leikkiin liittyvä liikunta on yhtä tärkeää, kuin ohjattu."

"Liikunnan ilo, hyväksyntä ja kannustava suhtautuminen on tärkeää. Sääntöjä on myös mietittävä – millaisia sääntöjä on? Turhia sääntöjä ja kieltoja pitäisi pyrkiä välttämään. Turvallisuus taataan aikuisen läsnäololla ja kannustamisella, ei kieltämisellä ja liikkumisen rajoittamisella."

"Monipuolinen, luontainen liikunta on mahdollista tilassa kuin tilassa. Liikunnan osalta tulisi pyrkiä pois ajattelusta, jossa liikuntakasvatus on yhtä kuin salivuoro kerran viikossa. Kasvattajien tulisi mahdollistaa liikuntaa mahdollisimman paljon joka tilanteeseen. Kasvattaja voi aloittaa jotain, mutta siirtyä taustalle kannustamaan, antaa tilaa lasten aloitteille ja innostuksille kehittää toimintaa eteenpäin. Ohjelmatoimistosta ja tuokio-keskeisyydestä pois oppiminen antaa tilaa ja mahdollisuuksia nähdä lapsi aidosti, huomata lapsen todelliset tarpeet ja mielenkiinnon kohteet."

Kasvattajien ajatuksia

Monipuolinen yksikön oman ympäristön hyödyntäminen on tärkeää. Liikuntaa tulee toteuttaa yksikön omien mahdollisuuksien ja puitteiden mukaan vuodenaikoja hyödyntäen. Yksiköillä erilaiset mahdollisuudet lajien harrastamiseen, ja olennaista onkin hyödyntää luovasti ja monipuolisesti kunkin yksikön ja lähiympäristön mahdollisuuksia. Liikuntavälineiden tulee olla lasten saatavilla, jotta lapset voivat tarttua niihin aktiivisesti ja omaehtoisesti osana luontaista arkea.

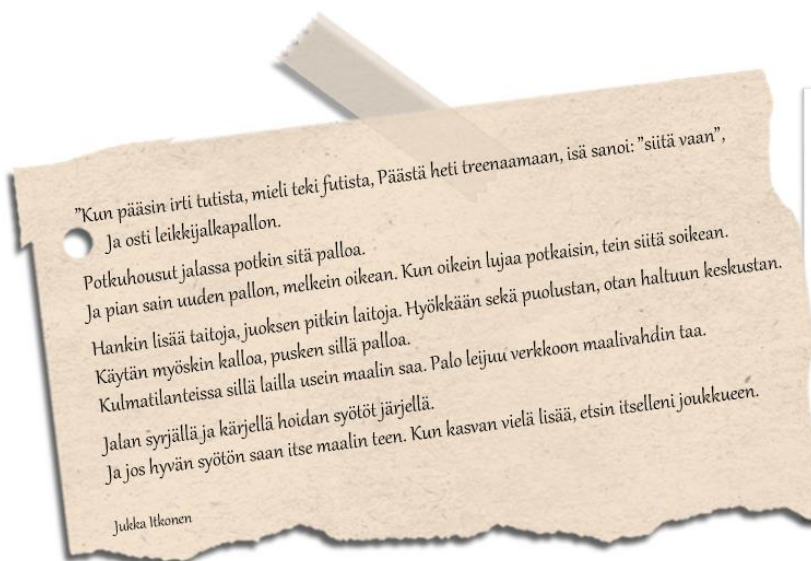
Liikkuminen varhaiskasvatuksessa on kokonaisvaltaista olemista ja tekemistä aamusta iltaan, ei mitään yksittäisiä, irrallisia hetkiä.

Yksittäisistä hetkistä jokapäiväisiin liikkumisen mahdollisuuksiin – poiminta erään lapsiryhmän tiedotteesta perheille:
"Talvikautena meillä saa päivittäin tuoda luistimet tai sukset. Jos on välineet mukana, voivat halukkaat aamupäiväulkoilun aikaan luistella tai hiihtää. Ne, jotka eivät halua, saavat ulkoilla pihassa."

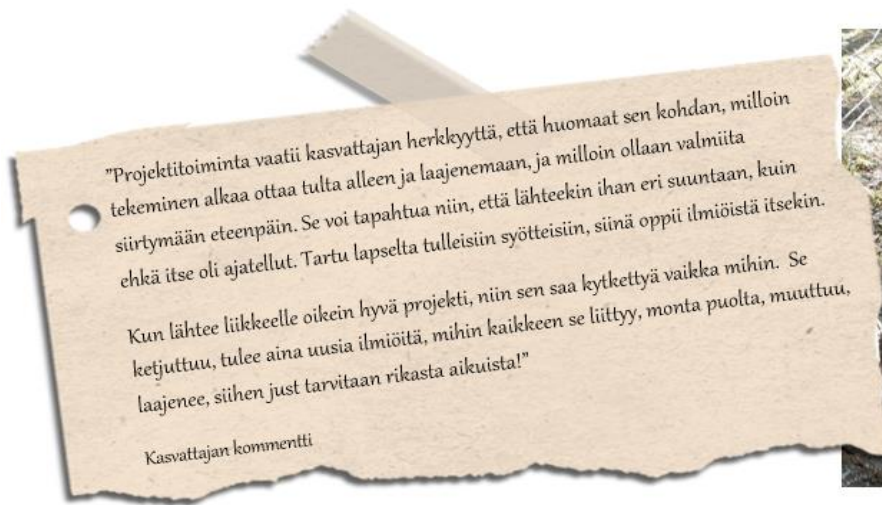
Varhaiskasvatuksen liikuntakasvatus on konkreettisia ja jokapäiväisiä arjen asioita, liikkumattomuuden ehkäisyä ja liikkumisen sallivuutta.

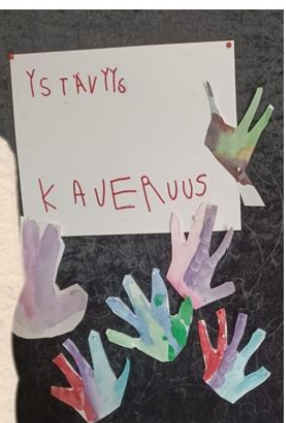
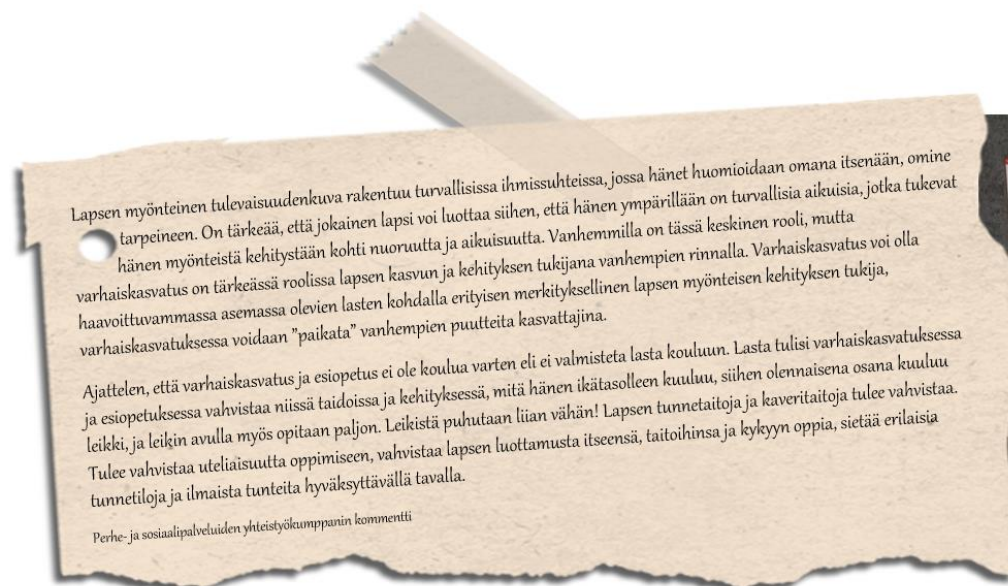
Kasvattajan ABC

- Muista sekä arkiliikunta että raskaampi fyysinen liikunta, jossa lapsi hengästyy.
- Tue lasten välistä vuorovaikutusta.
- Motivaatio, ilmapiiri, hyväksyntä, kannustus! Suorituspainetta pois, tue myös epäonnistumisten hyväksymistä.
- Pidä lähtökohtana lasten ajatukset ja aloitteet. Anna lasten ideoida uusia liikuntamuotoja ja –leikkejä, kehittää sääntöjä ja opettaa muita.
- Muista erilaiset oppimistyyli: katsomallakin voi oppia.
- Henkilökunnan omat taidot esille.
- Yhdistä liikuntaa luontevasti muihin oppimisen alueisiin.
- Rakenna yhteistyötä liikuntatoimijoiden ja seurojen kanssa.
- Kieltämisen ja rajaamisen sijaan salli ja mahdollista.

6. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin.⁶⁴

⁶⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 19

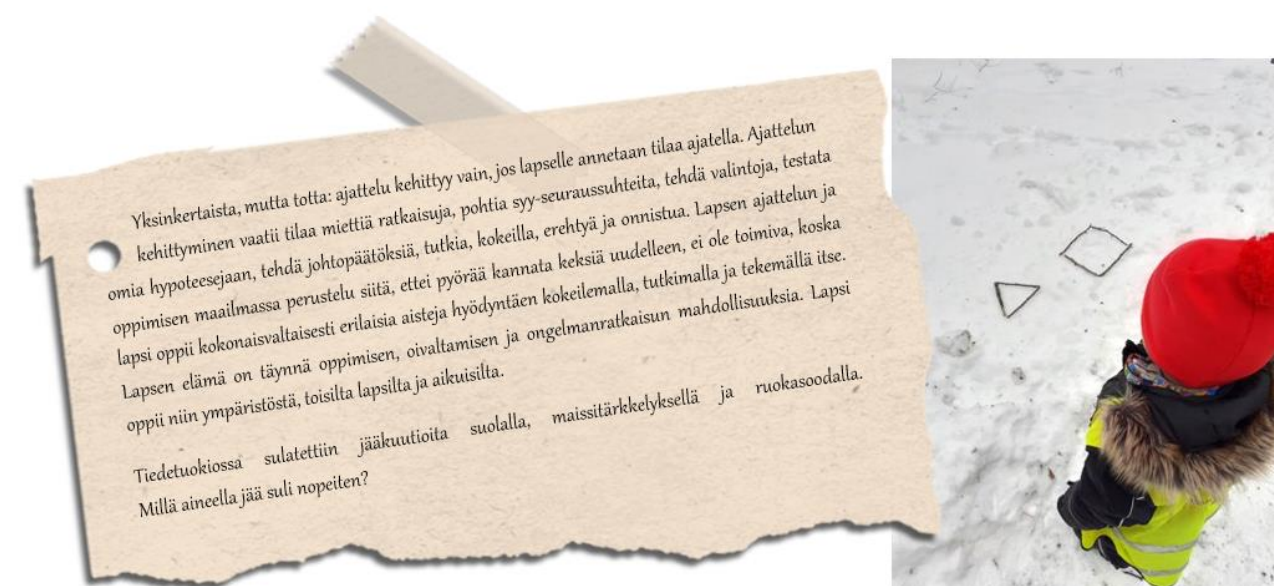
6.1 Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyYTEEN ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heidä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.⁶⁵

Osallisuuden ytimessä on lapsen oman ajattelun tukeminen, ja se edellyttää keskustelua. Ajattelun ja oppimisen taitojen tukeminen vaatii ennen kaikkea kasvattajan herkkyyttä, tilan ja äänen antamista lapsille ja heidän pohdinnoilleen, ristiriitojen ja ongelmien ratkaisulle ja ajattelulle. Kasvattajan tulee opetella olemaan hiljaa, kuunnella ja valmiiden vastausten sijaan tukea lapsen pohdintoja ja ajatuksia.

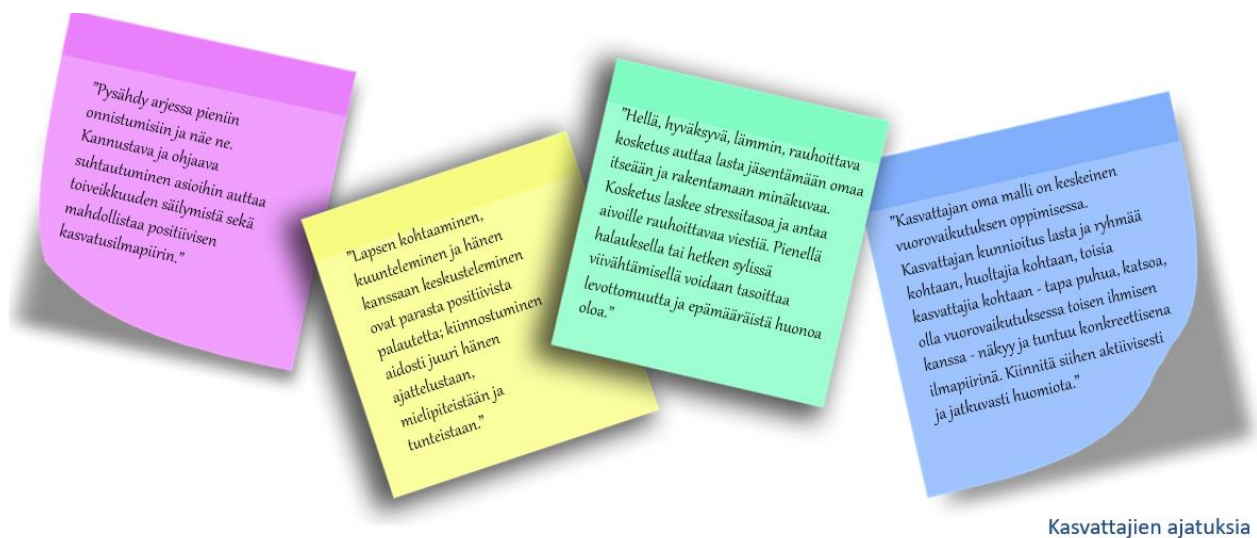
Yhteinen keskustelu lasten kanssa luo yhteisöllistä toimintakulttuuria. Kasvattajien tulee vaalia kohtaamisia ja antaa aikaa ja tilaa vuorovaikutukselle. Arjen rakenteiden ja toiminnan sisältöjen puntarointi on keskeistä, jotta arkea ei täytetä lapsen kannalta merkityksettömillä sisällöillä.

⁶⁵ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 20

6.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Kasvattajien ajatuksia

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.⁶⁶

Lapsia rohkaistaan yhteiseen toimintaan. Kasvattaja huolehtii siitä, että jokainen lapsi tulee kuulluksi, huomioiduksi ja nähdyksi. Luodaan ilmapiiri, jossa kaikilla on hyvä olla. Lapsille puhutaan ystävällisesti, mennään lapsen tasolle ja katsotaan silmiin. Osoitetaan, että aikuinen on aidosti läsnä. Moni lapsi tarvitsee vuorovaikutustaitoihin apua kasvattajalta mallintamaan, sanoittamaan ja toimimaan siltana lasten välillä. Kasvattajan tulee olla lapsen tasolla leikissä. Paras paikka tunnetaitojen harjoitteluun on leikki, lapsi-lapsi, lapsi-aikuinen.

⁶⁶ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 21

"Ryhmässä oli ollut jonkin verran erimielisyyksiä ja lapsilla erilaisia näkemyksiä siitä, miten ryhmässä voidaan toimia. Lasten kanssa pohdimme yhdessä, minkälaisia asioita päiväkodissa voisi tehdä, ja minkälaiset asiat eivät tuntuneet lapsista kivoilta. Näiden keskustelujen pohjalta aloimme luoda yhdessä listaa, minkälaisia asioita meidän ryhmässä voi tehdä: voi leikkiä kaverin kanssa, askarrella, jumpata, hassutella ja välillä vähän kiukutellakin, voi pyytää kasvattajalta apua riitatilanteessa, voi halia ja pitää toista hyvänä. Toisaalta keskustelimme niistä asioista, mitkä eivät herättäneet lapsissa mukavia tunteita: jos joku ei pääse leikkiin mukaan, jos joku satuttaa, jos joku ei tee niin kuin on sovittu. Myös näitä asioita kirjassimme lasten kanssa ylös ja pohdimme yhdessä, miten sitten toimitaan, jos tällaisia asioita tapahtuu.

Nämä listat laitoimme näkyvälle paikalle ja niihin palattiin lasten kanssa aika ajoin. Lapset seurasivat tarkasti sitä, että yhdessä sovitusta asioista pidettiin kiinni. Näiden keskustelujen lisäksi pohdimme sääntöjä yleisesti, minkälaisia sääntöjä lapsilla, mutta myös minkälaisia sääntöjä aikuisilla on ja miksi sääntöjä ylipäätään pitää olla olemassa. Alkuun lapsista tuntui oudolta ajatus siitä, että aikuisillakin on muka jotain sääntöjä, eikä aikuiset sitten saa tehdä ihan mitä haluaa. Tästä saimme aikaan hienoja keskusteluja, aina ihan yhteiskunnan sääntöihin ja lakeihin asti. Kävimme läpi erilaisia tilanteita myös draaman keinoin, jolloin mietimme yhdessä, millä tuntuu ja miten tilanteissa voisi toimia, niin että asiat ratkeisivat kaikkien kannalta mukavasti."

Kasvattajan kommentti

Keskeisen tärkeitä vuorovaikutustaitojen oppimiseen ovat päivittäiset hetket, kuten ruokailut. Ruokapöytäkeskusteluissa lapset oppivat kuuntelemaan toisia lapsia ja tulevat itse kuulluksi. Kasvattajien tehtävänä on antaa ruokapöytäkeskusteluilla tilaa ja mahdollisuuksia ja poistaa keskustelun ja vuorovaikutuksen esteitä. Pohdittavia asioita ovat esimerkiksi, saako lapsi istua ruokapöydässä sen lapsen vieressä, jonka kanssa keskustelua syntyisi, vai määrittääkö aikuinen lasten paikat? Tuetaanko lapsia tekemään perusteltuja, mietittyjä valintoja ("Mieti, kenen vieressä voit istua, jotta pystyt antamaan kaikille ruokarauhan.") ja annetaanko lapsille mahdollisuuksia miettiä sääntöjä tilanteisiin ("Mitkä ovat tämän tilanteen sopimukset ja kuinka toimitaan, ellei tämä valinta onnistu?"). Ja tärkeimpänä, annetaanko lapsen yrittää siitäkin huolimatta, että työntekijä mielessään arvaakin toiminnan todennäköisen lopputuloksen?

Arki on täynnä tilanteita, jotka herättävät keskustelua ja pohdintaa. Niissä on aina myös oppimisen mahdollisuus.

"Ristiriitaa on lahja. Itsesäätelytaitoja opetellaan niissä tilanteissa, missä kahinoita tulee, eikä automaattinen ratkaisu pitäisi olla kavereiden erottelu. Aikuinen pistää miettimään ja pohtii lapsen kanssa, auttaa tekemään filesuja, mietittyjä valintoja. Onhan meillä perusajatuksena kaikessa toiminnassa tukea ystäväsuhteita, eikä erotella kavereita toisistaan?"

"Lapsen oikeus valita leikkikaveri pitäisi olla itsestään selvyyttä. Ideaali tavoite ei ole, että osaa leikkiä kaikkien kanssa, vaan että tulee toimeen kaikkien kanssa. Leikin flowhuun heittäytyminen ei onnistu jokaisen kanssa – eikä edes tarvitse. Voi olla joskus päiviä, jossa lasta kannustetaan ja ohjataan valitsemaan sellainen kaveri, jonka kanssa ei yleensä leiki, mutta ei mielivaltaista vallankäyttöä, jossa aikuinen päivittäin tai viikoittain arpoo, kuka leikkii kenenkin kanssa."

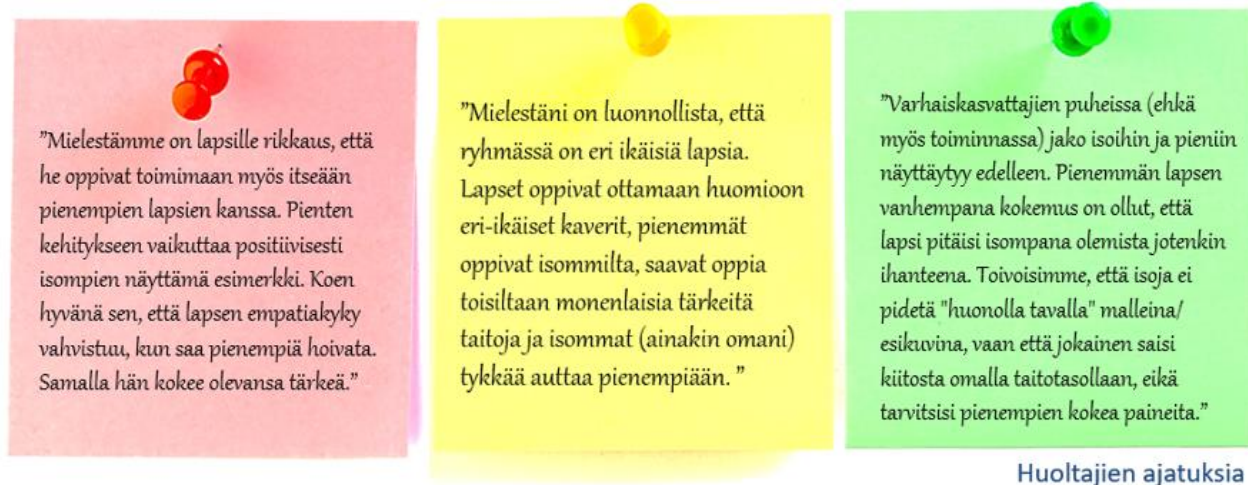
"Miten opetan lasta vuorovaikutussuhteissa? Nykytutkimusten mukaan ryhmästä poistamista siksi, ettei lapsi osaa toimia toisten kanssa, tulisi välttää viimeiseen saakka, koska se ei opeta lapselle mitään. Yksin eteisessä miettiminen ei opeta lapselle sitä, miten kaverin kanssa tulee toimia. Sosiaalisia taitoja voi oppia vain sosiaalisessa toiminnassa – ei yksin miettien. Se ei tarkoita, että lapsi jätetään pärjäämään yksin, vaan vaatii kasvattajan toimintaa, ohjausta ja läsnäoloa."

Kasvattajien ajatuksia

Hämeenlinnan kaupungin vasupäivityksessä lapsilta kartoitettiin mitä he pitävät tärkeänä varhaiskasvatuksessa. Vahvasti lapsilta nousi esiin, että he arvostavat varhaiskasvatuksessa kavereita ja leikkiä. **"Että saa leikkiä parhaiden kavereiden kanssa"** ja **"Se kun lapset leikkivät minun kanssani."**

Varhaiskasvatuksen arki täyttyy lasten yhdessä leikkimisestä, sosiaalisten taitojen harjoittelusta arjen eri tilanteissa, oman tunteen kertomisen ja säätelyn harjoittelusta sekä kaverisuhteiden luomisesta. Näissä arjen tilanteissa tulee väistämättä eteen tilanteita, jolloin leikki ei yhdessä onnistu tai halutaan juuri se sama pikkuauto kuin kaverillakin. Yhdessä arjessa opitaan vastuunottoa, itsesäätelyä, ongelmanratkaisutaitoja, sovittelukykyä ja kaverisuhteista huolehtimista. Kasvattajan vastuulla on huolehtia siitä, että lasten keskinäiset ratkaisut eivät loukkaa, nolaa tai ole hyvien tapojen vastaisia. Kiusaamista, väkivaltaa, häirintää eikä rasismia sallita missään muodossa eikä keneltäkään⁶⁷.

”Ryhmän ulkopuolelle jääminen on kasautuva kokemus tunteesta, ettei ole merkityksellinen olento ja tämä uhkaa siten vakavasti lapsen kehitystä. Ulkopuolisuuden tunne on riski kiusatuksi tulemiselle, muiden kiusaamiselle ja yksinäisyyden kokemuksille.” (Laura Repo 2017)

The image shows three sticky notes pinned to a surface. The first note is pink and has two red pushpins. The second note is yellow and has one yellow pushpin. The third note is green and has one green pushpin. Below the notes, the text 'Huoltajien ajatuksia' is written.

Note 1 (Pink): "Mielestämme on lapsille rikkaus, että he oppivat toimimaan myös itseään pienempien lapsien kanssa. Pienten kehitykseen vaikuttaa positiivisesti isompien näyttämä esimerkki. Koen hyvänä sen, että lapsen empatiakyky vahvistuu, kun saa pienempiä hoivata. Samalla hän kokee olevansa tärkeä."

Note 2 (Yellow): "Mielestäni on luonnollista, että ryhmässä on eri ikäisiä lapsia. Lapset oppivat ottamaan huomioon eri-ikäiset kaverit, pienemmät oppivat isommilta, saavat oppia toisiltaan monenlaisia tärkeitä taitoja ja isommat (ainakin omani) tykkää auttaa pienempiään."

Note 3 (Green): "Varhaiskasvattajien puheissa (ehkä myös toiminnassa) jako isoihin ja pieniin näyttäytyy edelleen. Pienemmän lapsen vanhempana kokemus on ollut, että lapsi pitäisi isompana olemista jotenkin ihanteena. Toivoisimme, että isoja ei pidetä "huonolla tavalla" malleina/esikuvina, vaan että jokainen saisi kiitosta omalla taitotasollaan, eikä tarvitsisi pienempien kokea paineita."

Huoltajien ajatuksia

"Sovittelusta on tullut ryhmässämme tärkeää. Aikuisen tuella käydään riidat läpi: Mitä tapahtui? Miltä tuntui? Miten ratkaistaan? Kahden leikkiporukan välillä syntyi riita, joka johti käsirysyyn. Mitä tapahtui? "Noi tuli mun leikkiin." "Toi raapasi mua." "Mut sit toi repi mua." Selvisi myös, että yksi leikkijöistä oli siirtynyt leikistä toiseen ja näin ollen yksi tytöistä oli jäänyt yksin. Kaikista tuntui pahalta ja osaa itketti. Yksi oli vihainen. Ratkaisua ei meinattu keksiä millään. Muistutin yhteisestä sopimuksesta, ettei ketään jätettäisi yksin. Kerroin, että ehkä riita syntyi juuri siksi, että yksi jäi yksin ja oli pahalla mielellä. Mitäs, jos yksi tytöistä siirtyisi takaisin yksin leikkivän kaveriksi. Se ei sopinut lapsille. Sitten yksi tytöistä keksi: "Leikitään kaikki yhdessä tätä kissaleikkiä!" Kaikki olivat ratkaisuun tyytyväisiä. Leikki jatkui iloisesti ja kaikilla oli taas hyvä mieli.

Sovittelu on lapsille todella tärkeää. Kuulluksi tulemiseen on totuttu ja riitatilanteissa harvoin enää paetaan paikalta tai ei suostuta puhumaan. Lasten taidot tilanteiden ratkaisemiseksi on lisääntynyt hurjasti ja sovitteluiden määrä onkin vähentynyt huomasti, kun lapset ratkovat jo itsekin ristiriitoja. Yhden lapsen kohdalla muutos on mahtava. Hän joutui aiemmin todella usein riitatilanteisiin ja kävi herkästi fyysisesti kiinni toiseen lapseen. Nyt riitoja tulee harvoin ja käsirysyyn joudutaan todella vähän. Kaikkineen ryhmässämme leikit sujuvat hyvin ja kestävät pitkään. Ääntä riittää, mutta se on positiivista ääntä!"

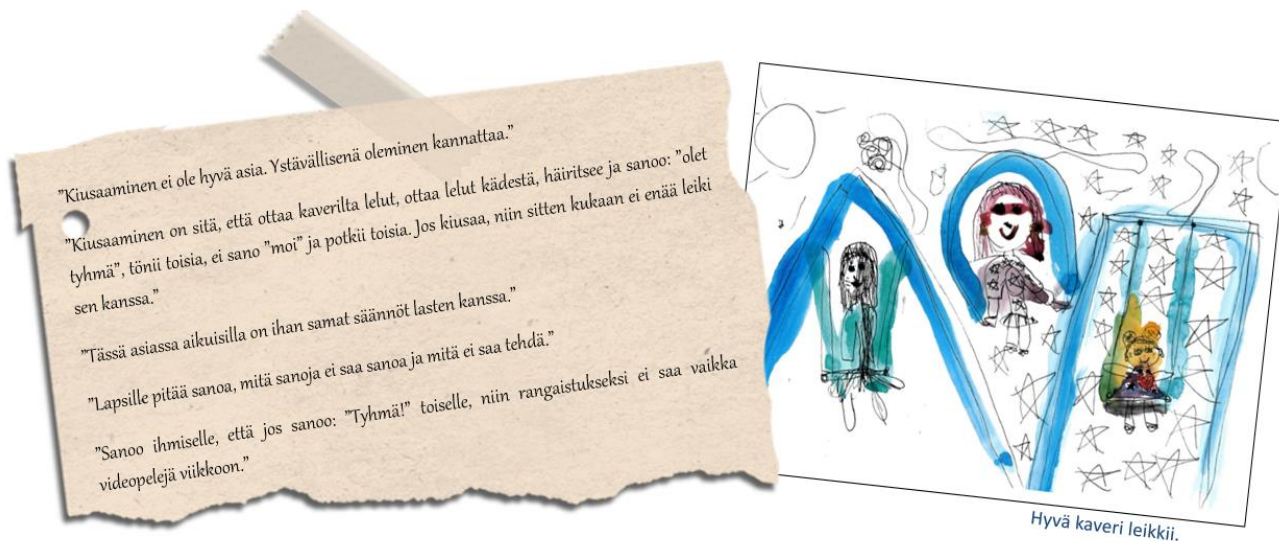
⁶⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 16; 28

Kiusaamisen ehkäisemisessä kaiken pohjana on aikuisen ja lapsen välille muodostunut lämmin ja kunnioittava suhde. Sensitiivinen aikuinen kannattelee tätä suhdetta. Pedagogisesti sensitiivinen aikuinen havaitsee lapsen aloitteet ja viestit sekä vastaa niihin lapselle mielekkäällä tavalla. Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus heijastuu lapsen vertaissuhteisiin. Myös ryhmän aikuisten keskinäinen vuorovaikutusilmapiiri heijastuu lapsiryhmän vertaissuhteisiin, kuten myös huoltajien ja henkilöstön keskinäinen vuorovaikutus.

Tasavertaisten ystävyyssuhteiden luominen ja niiden ylläpitäminen ovat tärkeitä keinoja ehkäistä kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Ystävyyssuhteet suojaavat negatiivisilta emotionaalisilta kokemuksilta, torjutuksi tulemiselta, kiusatuksi joutumiselta sekä näiden seurauksilta. Erittäin merkityksellistä kiusaamisen ehkäisyssä on lasten leikin havainnointi, leikin ohjaaminen ja aikuisen osallistuminen leikkiin. Tyypillinen kiusaamisen tapa on leikistä poissulkeminen. Aikuisen havainnointi on edellytys sille, että hän voi erottaa toisistaan ne tilanteet, missä lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea niistä tilanteista, joissa lasta voidaan kannustaa ratkaisemaan konfliktitilanne itse.

"Ryhmät toimivat, jos ryhmä on aidosti lapselle meidän porukka ja muut lapset koetaan omiksi kavereiksi." (Lastenpsykiatri Jukka Mäkelä)

Sosiaalisten taitojen vahvistamiseen ja kiusaamisen ehkäisyyn kuuluu:

- Lapsiryhmän jäsenten välisen yhteenkuuluvuuden vahvistaminen
- Turvallisen ilmapiirin luominen
- Lasten itsetunnon vahvistaminen
- Leikkiin osallistumisen mahdollistaminen
- Vertaissuhteiden ja sosiaalisten taitojen tukemista
- Itsesäätelytaitojen tukemista
- Ohjausmateriaalin käyttöön ottamista (mm. Piki ja Molli) ja pedagogisten menetelmien arvioimista

Sosiaalisia taitoja ja kiusaamisen ehkäisyä tukee parhaiten sensitiivinen aikuinen, joka:

- Havaitsee lapsen aloitteet ja viestit sekä vastaa niihin lapselle mielekkäällä tavalla
- Luo lämpimän ja kunnioittavan suhteen lapseen
- Kannattelee lasta hänen elämäntilanteissaan
- Kohtaa lapsen arvostavasti ja hellästi - aikuisen sensitiivisyys heijastuu lapsen vertaissuhteisiin
- Houkuttelee syrjäanvetäytyvää lasta leikkiin ja on itse tukemassa leikkiä kavereiden kanssa
- Kuuntelee lasta ajan kanssa
- Asettuu lapsen asemaan, vaikka lapsi olisikin toiminut väärin
- Auttaa lasta hyvittämään kaveria kohtaan väärin tehdyn asian
- Heittäytyy leikin maailmaan sekä ulkona että sisällä

Myönteisen vuorovaikutuksen ja turvallisen ilmapiirin vahvistaminen ryhmässä - sovittavaa ja keskusteltavaa kasvattajatiimiin:

- Miten voimme lisätä lasten ja aikuisten välistä myönteistä vuorovaikutusta?
- Onko meillä yhdessä sovitut toimintakäytännöt, joilla rakennamme turvallista päiväkotiryhmää ja ehkäisemme kiusaamista? Toimivatko ne hyvin vai pitääkö niitä tarkistaa?
- Pääsevätkö kaikki mukaan yhteiseen toimintaan?
- Miten me aikuiset tuemme lasten tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistumista?
- Miten tuemme lasten kykyä tarkastella asioita erilaisista näkökulmista toisten ihmisten tunteet ja tarpeet huomioiden?
- Miten luomme ilmapiirin, joka kutsuu kaikki tervetulleiksi?
- Millainen on meidän roolimme lasten sisä- ja ulkoleikeissä, sekä leikkitaitojen opettajana että sosiaalisten tilanteiden havainnoijana?
- Millaisia kulttuurisesti tai katsomuksellisesti värittyneitä tapoja ja perinteitä ryhmässämme on? Onko näiden yhteydessä huomioitu toisenlaisista kulttuuri- tai katsomustaustoista tulevat ihmiset? Miten? (Ahonen 2017)
- Miten meidän tiimissämme määritellään kiusaaminen, millaisin keinoin me ehkäisemme sitä, ja miten arvioimme tavoitteiden saavuttamista?

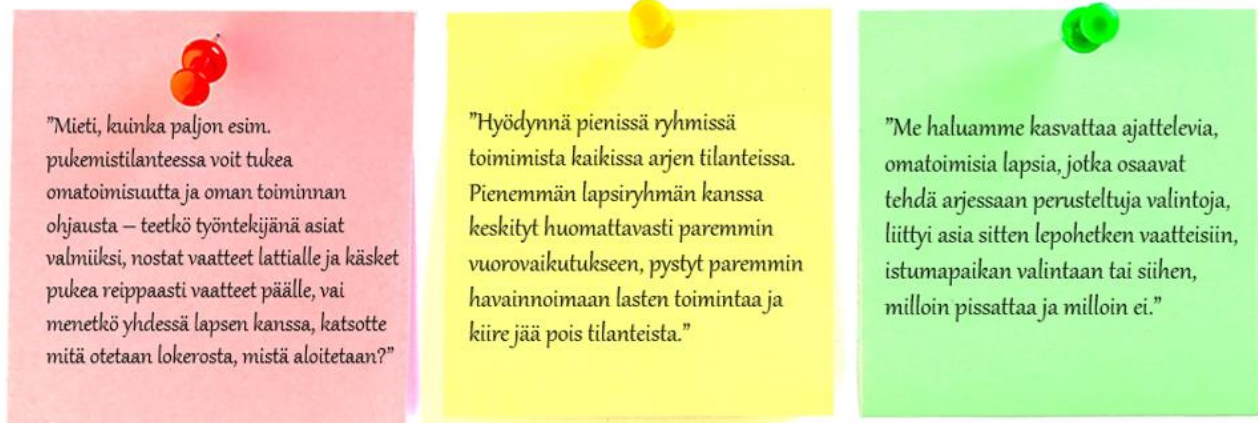
Mitä voisimme tehdä, että kaikilla lapsilla on ryhmässämme kaveri?

6.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Anna mun yrittää itse.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.⁶⁸

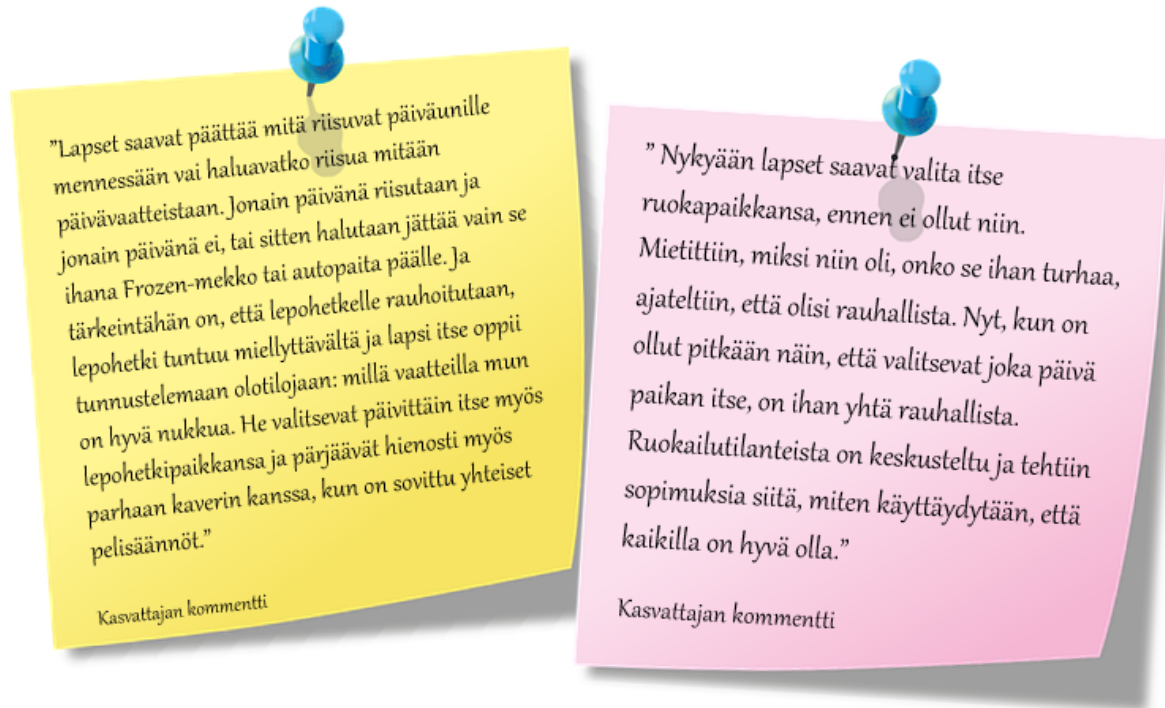

Kasvattajien ajatuksia

Kasvattajina tuemme lasta pyytämään apua silloin, kun hän sitä tarvitsee. Tuemme omatoimisuutta mallintamalla, rohkaisemalla ja kannustamalla lasta toimimaan erilaisissa arjen tilanteissa. Olennaista on ajan antaminen ja kiireettömyys sekä toimiminen pienissä ryhmissä. Puolesta tekemisen sijaan lapsille annetaan mahdollisuuksia, tilaa ja aikaa tehdä ja opetella tekemään itse, oli sitten kyse WC-käynnin jälkeen pepun pyyhkimisestä, ruokailutilanteessa maidon kaatamisesta ja leivän voitelusta pukemisen ja riisumisen taitojen opetteluun. Niin ikään päivän eri tilanteissa lapsille mahdollistetaan osallistuminen kaikkiin erilaisiin toimintoihin, pöytien kattamiseen, ruokailun jälkeen pöytien pyyhkimiseen, päiväunien jälkeen sängyn petaamiseen ja ylipäättäänkin ympäristöstä huolehtimiseen, omista tavaroista huolehtimiseen ja omien jälkien siivoamiseen.

⁶⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 21

Kasvattajina meidän tulee tarkastella jatkuvasti omaa toimintaamme ja vuorovaikutustamme lasten kanssa. Kasvatus ja oppiminen tapahtuvat aina vuorovaikutuksessa, joten kasvattajan tietoisuus omasta toiminnastaan, vuorovaikutuksestaan ja kohtaamisen tavastaan on keskeistä. Onko minun tarpeen muuttaa omaa toimintaani, toimintatapojani tai vuorovaikutustani, jotta pystyisin paremmin tukemaan lapsen tai lapsiryhmän oppimista, kasvua, kehitystä ja hyvinvointia?

6.4 Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.⁶⁹ Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaitoon sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito.

Monilukutaidon ja sen osana medialukutaidon ja mediakasvatuksen tavoitteena on tukea lasta ymmärtämään eri lähteistä saatavilla olevia tekstejä ja niiden taustoja sekä tarjota välineitä tulkita, tuottaa ja arvioida ympäröivää laajaa tekstimaailmaa. Lähtökohtana mediakasvatukseen toimivat lasten mielenkiinnon kohteet. Mediaan tutustutaan leikkien, ihmetellen ja ennakkoluulottomasti kokeillen ja sitä hyödynnetään tiedonhaussa ja yhteisessä viestinnässä. Kokemisen ja tekemisen lomassa harjoitellaan vastuullista ja turvallista mediavälineiden ja -sisältöjen käyttöä yhdessä turvallisen ja sensitiivisen aikuisen kanssa.

⁶⁹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22

Lapsia innostetaan ja rohkaistaan varhaiskasvatuksessa erilaisten mediasisältöjen ja digitaalisten ympäristöjen pariin. Ympäristöihin tutustutaan monipuolisesti: tarkastellaan lehtien ja kirjojen kuvia, katsotaan videoita, pelataan digitaalisia pelejä ja kuunnellaan äänikirjoja. Toiminnassa tarkastellaan median vaikutusta ja näkymistä osana lasten arkea vaihtelevin, toiminnallisin menetelmin. Median vaikuttavuuteen tutustutaan tutkimalla mainoksia ja keskustelemalla haluamisen, tarvitsemisen ja ostamisen eroista. Lasten kanssa pohditaan yhdessä myös lasten ja perheiden median käyttöä: mediasisältöjä, niiden parissa vietettyä aikaa ja syntyneitä kokemuksia.⁷⁰

Mediasisältöihin ja digitaalisiin ympäristöihin tutustuttaessa kiinnitetään erityisesti huomiota turvallisuuteen. Lapsille tarjotaan vain ikä- ja kehitystasoon sopivaa sisältöä, ja heidän kanssaan keskustellaan ikärajoista sekä opetellaan niiden suojeleva tarkoitus. Lasten kanssa opetellaan uteliasta, mutta turvallista median ja laitteiden käyttöä sekä pidetään yllä avointa keskustelukulttuuria, jossa lapsi uskaltaa kertoa kaikista kokemuksistaan avoimesti. Lasta kannustetaan ja rohkaistaan pyytämään aikuiselta apua askarruttaviin kysymyksiin. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisia ilmaisun keinoja tukemaan mediakokemuksista ja niiden parissa heränneistä tuntemuksista kertomista.

Lasten kanssa keskustellaan tekijänoikeuksista ja tietosuojasta. Opetellaan, että jokaisella on oikeus päättää teoksensa käyttämisestä. Toiminnassa näytetään esimerkkiä siitä, millä tavalla toisen tekemää työtä tulee kohdella; lapsen omiin töihin laitetaan nimi ja pyydetään lupa työn esille laittamiseen. Lasten kanssa keskustellaan siitä, että omaa yksityisyyttään ja kehoaan on oikeus suojata. Opetellaan, että lapselta on aina kysyttävä lupa ja hänellä on oikeus kieltäytyä otettaessa, esitettäessä ja julkaistaessa kuvia tai videoita, joissa hän näkyy.

Varhaiskasvatuksessa lapsia rohkaistaan tuottamaan mediaa leikkillisesti ja kokeilevasti. Lasten kanssa leikitään yhdessä median tuottamiseen liittyviä leikkejä, tutustutaan yhdessä digitaaliseen maailmaan ja leikitään yhdessä sarjojen, pelien, videoiden ja elokuvien tapahtumia sekä tuotetaan itse tarinoita ja videoita. Median hahmojen piirteisiin ja toimintatapoihin samaistumista ja eläytymistä harjoitellaan leikkien kautta. Toiminnassa hyödynnetään digitaalisia ympäristöjä ja niissä luodaan lapsia kiinnostavaa ajankohtaista

⁷⁰ Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiastrategia 2022-2024

sisältöä lasten aloitteesta. Lasten aloitteisiin tartutaan ja niitä syvennetään digitaalisten ympäristöjen mahdollisuuksia hyödyntäen. Yhdessä lasten kanssa luodaan ja rakennetaan uutta, ja heille annetaan mahdollisuuksia kokeilla luovaa tuottamista digitaalisissa ympäristöissä laajan tekstikäsitteilyksen mukaisesti.⁷¹

6.5 Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Käytännön taidoilla tarkoitetaan niitä taitoja, joita tarvitaan digitaalisten laitteiden käyttöön ja digitaalisissa ympäristöissä toimimiseen. Tavoitteena toiminnassa on tutkia ja ihmetellä teknologiaa arjen ympäristöissä, ja opetella yhdessä lasten kanssa turvallista ja huolellista laitteiden ja välineiden käyttöä. Sovelluksiin sekä laitteisiin tutustutaan kokeillen ja leikitellen ja niitä käytetään yhdessä harjoitellen erilaisten sisältöjen tuottamisesta. Laitteita käytettäessä kiinnitetään huomiota hyvään ergonomiaan, venytellään, jumpataan ja liikutaan runsaasti ja säännöllisesti. Henkilöstön tehtävänä on näyttää esimerkkiä teknologian tarkoituksenmukaisesta käytöstä arjessa ja sanoittaa toimintaansa digitaalisissa ympäristöissä. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti laitteiden ominaisuuksia ja sovelluksia ja huolehditaan siitä, että laitteet ja välineet toimivat tarkoituksenmukaisesti.

⁷¹ Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiastrategia 2022-2024

Oppimisympäristön suunnittelussa kiinnitetään huomiota siihen, että laitteet ovat lasten saatavilla siten, että ne kannustavat lasta hyödyntämään niitä leikeissä ja toiminnassa. Aikuinen on aina vastuussa laitteiden käytöstä, auttaa ja ohjaa lasta tarvittaessa ja asioita tehdään yhdessä. Digitaaliset ympäristöt ovat luonteva osa pedagogista dokumentointia ja lasten kanssa keskustellaan digitaalisten ympäristöjen käytöstä. Lapsia osallistetaan pedagogisessa dokumentoinnissa sekä sisällön että esitystavan valinnassa ja yhteisessä tuottamisessa.

Tiedonhallinnalla tarkoitetaan tiedonhakuja ja tiedon järjestämistä sopiviin kokonaisuuksiin. Varhaiskasvatuksessa tutustutaan tiedonhakuun ja lasten kanssa haetaan tietoa heitä kiinnostavista asioista, mediasisällöistä sekä ajankohtaisista asioista ja ilmiöistä. Samalla tutustutaan internetiin ja selaimen peruskäyttöön ja sanoitetaan käytettäviä termejä. Kehittyvää kriittistä lukutaitoa harjoitellaan keskustelemalla tiedon luotettavuudesta. Toiminnassa tarkastellaan myös median luotettavuutta tietolähteenä ja opetellaan ymmärtämään, että osa median esittämistä asioista on totta ja osa kuvitteellista. Kuvitteellisten ja todenmukaisten mediasisältöjen tuottamista tutkitaan ja ihmetellään yhdessä esimerkiksi kuvia ottamalla ja muokkaamalla.

Tietoa esitetään lapsille sopivin keinoin: kielellisesti, kuvallisesti ja kehollisesti ja sen esittämisessä kiinnitetään huomiota ilmaisun kokonaisvaltaisuuteen. Tiedon järjestämistä harjoitellaan tekemällä luokittelua ja ryhmittelyä pelillisesti ja leikillisesti fyysisissä ja digitaalisissa ympäristöissä. Ympäristön ja maailman ilmiöitä jäsennellään myös valokuvaamisen ja videoinnin kautta.

Digitaalisissa ympäristöissä työskenneltäessä kiinnitetään huomiota yhteisöllisiin tapoihin työskennellä. Yhteisöllisessä työskentelyssä kiinnitetään erityistä huomiota **tunne- ja vuorovaikutustaitoihin** ja tunteiden ilmaisua harjoitellaan myös digitaalisissa ympäristöissä esimerkiksi tutustumalla emojihin tai tekemällä asiaa käsitteleviä animaatioita yhdessä. Toiminta jaettavilla laitteilla tukee vuorovaikutustaitojen kehittymistä, kun lapset työskentelevät ja tuottavat sisältöä yhdessä. Lasta ohjataan ystävällisyyteen ja toisten huomioimiseen sekä huomaamaan omien sanojen, eleiden ja toiminnan vaikutus toisiin. Digitaalisia mahdollisuuksia hyödynnetään osana oppimisympäristöä, jossa kaikki pääsevät loistamaan kehityksensä, ikävaiheensa ja edellytystensä mukaan.

“Ötökkähotellien tekeminen tuli ajankohtaiseksi keväällä, kun näimme pihassa ensimmäisiä ötököitä. Hotellien tekeminen innosti kaikkia lapsia ja ylpeydellä ne vietiin myös koteihin ja ripustettiin omiin pihapuihin.”

Kasvattajan kommentti

Digitaalisten ympäristöjen avulla vahvistetaan lapsen uskoa hänen omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa ja tuetaan lapsen kokemusta osallisuudesta. Toimintaan suunnitellaan rakenteita, jotka tukevat ja edistävät lapsen vaikuttamisen mahdollisuuksia ja joissa hyödynnetään myös digitaalisia ratkaisuja. Lasten kanssa keskustellaan lasten oikeuksista ja mahdollisuuksista vaikuttaa yhteisiin asioihin ja heitä rohkaistaan kertomaan ajatuksiaan yhteisessä ideoinnissa ja päätöksenteossa.

Lasten ajatuksia ja mielenkiinnon kohteita tehdään näkyviksi myös digitaalisten ympäristöjen avulla ja he ovat aktiivisesti mukana digitaalisen leikin sekä oppimisen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Tärkeää on varmistaa, että jokaisella lapsella on monipuoliset mahdollisuudet osallistua ja tarvittaessa tukea osallistumisen mahdollisuuksia esimerkiksi hyödyntämällä yksilöllisiä puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointikeinoja.

Ohjelmoinnin perusajatuksena on antaa toimintaohjeita. Opettelemalla toimimaan ohjeen mukaisesti leikkien, toiminnallisten tehtävien ja pelien kautta ohjelmoinnillinen ajattelu vahvistuu. Ohjeet voivat olla kehollisia, visuaalisia, sanallisia tai ääniin perustuvia. Lapsia ohjataan toiminnassa keksimään ohjeita itse, heidän kanssaan pelataan ja leikitään monipuolisesti erilaisia pelejä ja tutkitaan niiden ominaisuuksia ja logiikoita. Pelejä myös muokataan keksimällä niihin uusia sääntöjä, tehtäviä tai etenemistapoja.

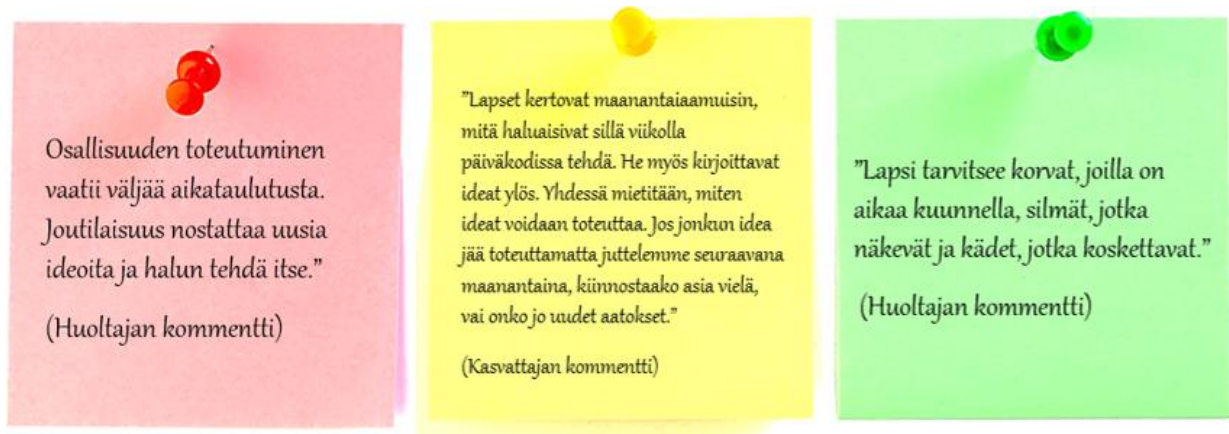
Ohjelmoinnissa tarvittavia ajattelun taitoja ovat luokittelu, vertailu ja järjestykseen asettaminen. Oppimisympäristön suunnittelussa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että lapset pääsevät leikeissään harjoittelemaan näitä taitoja. Yhdessä lasten kanssa havainnoidaan ja sanoitetaan oppimisympäristöä ja arjen säännönmukaisuuksia sekä toistuvia asioita. Lapsia rohkaistaan ihmettelemään ja esittämään kysymyksiä ympäristön ilmiöistä ja asioista ja niitä nimetään ja selitetään yhdessä. Lapsia kannustetaan myös itse etsimään vastauksia ja ratkaisuja. Toiminnassa voidaan esimerkiksi tutkia lasten omia leluja ja niiden toimintaperiaatteita.

Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasstrategia 2022-2024

6.6 Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.⁷²

Lapsen näkökulman huomioiminen toteutuu käytännössä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Lapsen näkökulman huomioimisen taustalla on usko siihen, että myös lapsilla on kykyä ja halua vaikuttaa toimintaan. Kun lapsi saa nähdä oman toimintansa vaikutuksia ja olla osallisena toiminnan eri vaiheissa, myös hänen taitonsa ja halunsa vaikuttamiseen lisääntyvät. Lapselle muodostuu näin käsitys itsestään pystyvänä toimijana. Tämä on tärkeää jo sen vuoksi, että lapselle kehittyy luottamus itseensä. Aktiiviseksi toimijaksi oppinut lapsi osaa myös pyytää apua ja tarjota apuaan sitä tarvitseville.

”Joka päivä pitäisi kysyä, mihin lapsi on voinut vaikuttaa, millaisia valintoja on voinut tehdä.” (Kasvattajan kommentti)

Ideoidessaan ja neuvotellessaan lapsi oppii, että asioiden toteuttamisella on monia reunaehdoja, kuten toisten ajatukset, resurssit, aika ja raha. Näiden reunaehtojen puitteissa ideoita voidaan soveltaa toteuttamiskelpoisiksi. Kun lapsi tiedostaa mahdollisuutensa toimia tietyissä raameissa, hänen luovuutensa pääsee kukkaan.

⁷² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22

Leikin voima, tarina leikistä ja leikistä lähteneestä projektista

1-5-vuotiaiden ryhmässä lapset olivat kiinnostuneita Ryhmä Hau -tarinoista. Selvästi tämä oli monelle ryhmän lapselle tuttu tarina eri medioista ja hahmot olivat tuttuja. Osalla niitä oli unikavereina ja monella muuten puheissa päivän eri tilanteissa. Kirjastoautolta lainasimme Ryhmä Hau -tarinoita ja niitä kuunneltiin lepoaikaan sekä tutkittiin pienissä porukoissa leikkien lomassa sekä lukuhetkillä. Eräänä aamuna pienryhmässä syntyi tämä seuraava hellyyttävä Dublo-legoleikki:

”Asemalla kokoontuu Riku, Samppa, Toma, Vainu, Kaja, Rolle, Rekku, Halti ja Valpas. Ryhmä Hau on valmiina tehtävään. Rolle tykkää kylpemisestä. Yhdessä talossa on amme. Pihassa on skeittipaikka. Talon katolla on ilmastointi, Ilmastointilaitteessa on myös radioyhteys. Yks lintu puhkasi kuumailmapallon. Luuli olevan Marssissa. Sitten tuli pingviini ja luuli avaruuskaveriksi. Ne meni luolaan, joka sortui. Sitten Ryhmä Hau tuli pelastamaan. Sitten Halti pelasti pingviinin poikasen”

Ryhmä Hau toimi alkuinnostajana mopoilu- ja liikenneleikissä, jota kehiteltiin pikkuhiljaa yhteisen suunnittelun, pohdinnan, tutkimisen ja toimimisen kautta eteenpäin. Käytävälle rakentui turvallinen, liikennesääntöjen mukainen mopoilurata, jossa leikkivät kuljettajat, palomiehet, poliisit, huoltomiehet, autopesulan hoitaja sekä ambulanssin kuljettaja sekä sairaanhoitaja.

Vauhdin hurmaa salissa, välillä käytiin autopesulan kautta ja taas meno jatkui. Liikenneleikin innoittamana, lasten itse suunnittelemalla ja toteuttamalla bussilla matkasimme bussilaulun myötä eri kohteisiin. Leikki- ja toimintaympäristö lähti rakentumaan yhteisen teematyöskentelyn kautta: eri medioita ja lähiympäristöä tutkimalla, yhteisen ajattelun, pohdinnan ja keskustelun myötä kirjasimme ylös lasten havaintoja, ajatuksia ja ideoita. ”Siellä pitäisi olla kielletty ajosuunta, kun välillä aikuisetkin kulkee siitä välistä.”

Pienryhmissä retkeillessämme teimme havaintoja liikenteessä kulkemisesta, eri ajoneuvoista ja liikennemerkeistä, tutkimme liikennemerkkejä eri medioista ja lapset toteuttivat niitä eri tavoin rikastamaan leikkiä. Leikki siirtyi luontavasti myös ulkoleikkeihin ja liikuntasaliin, joskus myös lähikentille tai puistoon. Ensiapupisteellä lapset nauttivat vuorollaan toisten hoitamisesta ja hoidettavana olemisesta. Kasvattajat heittäytyivät leikeissä mukaan rooleihin ja olivat yhdessä lasten kanssa luomassa leikkimaailmoita.

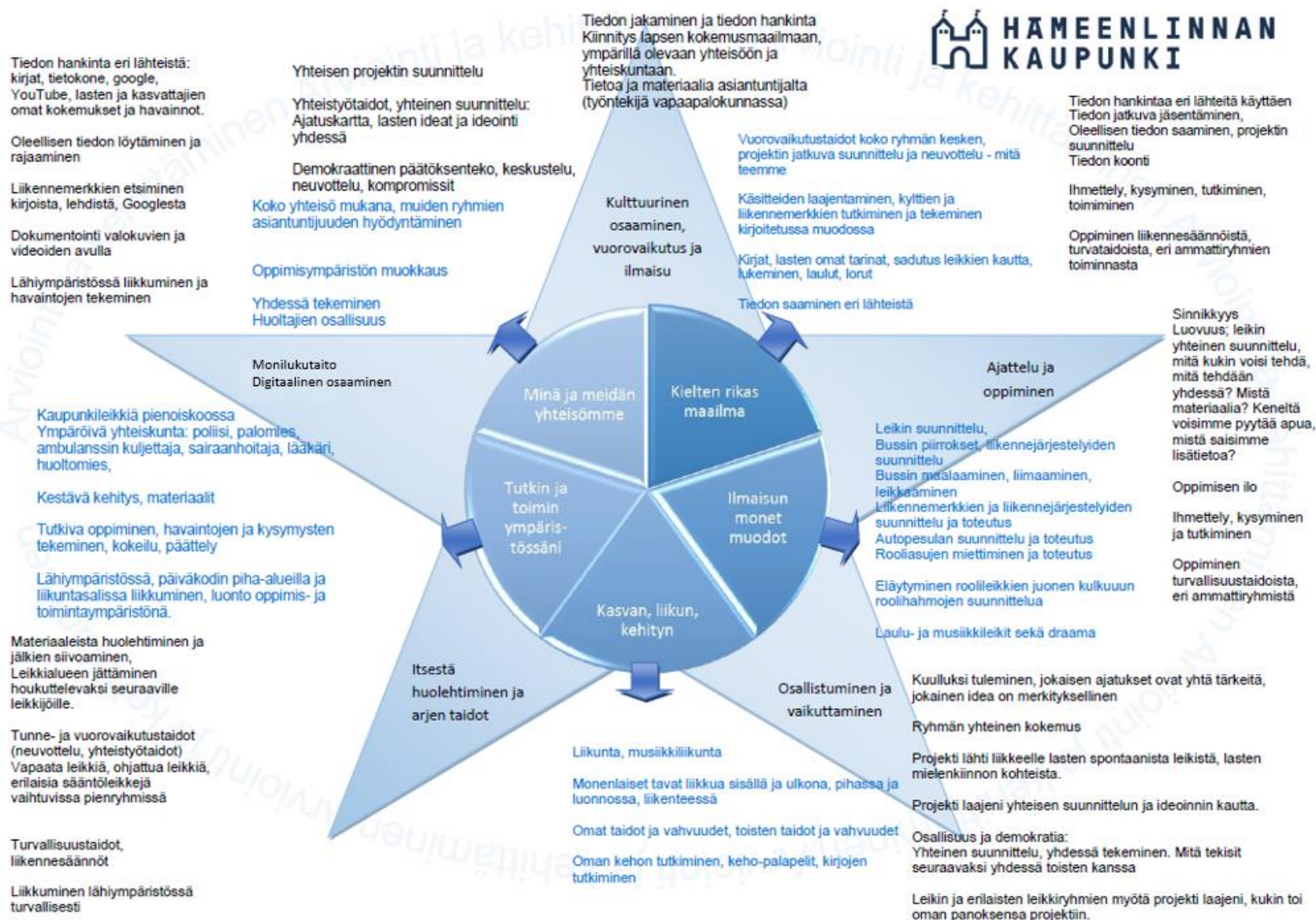
Leikkiryhmät muodostuivat joustavasti. Välillä oli mahdollisuus leikkiä oman ikäisten kanssa vertaisryhmässä, välillä yhdessä kaikenikäisten kanssa, kerran viikossa kokoonnuimme laulamaan ja musisoimaan koko ryhmän voimin. Lasten ideoiman rooli- ja draamaleikin rinnalla kokoonnuimme viikoittain pienryhmissä leikkimään erilaisia sääntöleikkejä sisällä, liikuntasalissa tai lähiympäristössä. Näissä ryhmissä harjoittelimme yhdessä tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä ilmaisutaitoja. Yhteisten leikkien kautta tutustuimme omiin ja toistemme vahvuuksiin ja erilaisuuden hyväksymiseen. Haastoimme myös vanhemmat mukaan pohtimaan oman lapsen vahvuuksia ja kirjoittamaan tai piirtämään näistä kirjeen lapselle.

Erilaisuutta, samanlaisuutta, tasavertaisuutta heräsi yksivärisen sateenkaaren kuvan kautta: ”Ei toi oo oikee, siinä pitää olla kaikkia värejä!” Lähdettiin tutkimaan värejä, miten sadaan kolmesta pääväristä aikaiseksi kaikki sateenkaaren värit. ”Onks tää niinku laboratorio?” Siitä saimmekin hyvän keskustelun aiheesta ”Kutalan alatalon päiväkotia on ollut ennen laboratorioa”. Etsimme merkkejä vanhasta laboratoriosta.

Omien sateenkaarien yhteyteen lapset piirsivät omat kuvansa, joiden yhteyteen lähti rakentumaan yhteisleikkien, lasten ja kasvattajien havaintojen myötä kunkin lapsen erityistaitoja ja vahvuuksia. Leikimme pienryhmissä mm. Kehu-tuoli leikkiä, jossa lapset harjoittelivat antamaan positiivista palautetta toisilleen ja ottamaan sitä myös vastaan. Harvinainen lintu -leikissä lapsi valitsi lintu-kuvan, antoi sen aikuiselle ja kuiskasi samalla oman erityispiirteensä tai taitonsa. Sitten nostettiin vuorollaan yksi kuva ja kyseisen kuvan valinnut lapsi sai tulla ”lennunpesään” ja kertoa tästä taidostaan ja muistakin taidoistaan. Muut lapset saivat myös haastatella häntä.

Haastoimme myös vanhemmat mukaan pohtimaan oman lapsen vahvuuksia ja kirjoittamaan tai piirtämään näistä kirjeen lapselle. Yhdessä tutustuimme kirjeisiin ja liitimme ne Kehu-seinälle kaikkien nähtäville

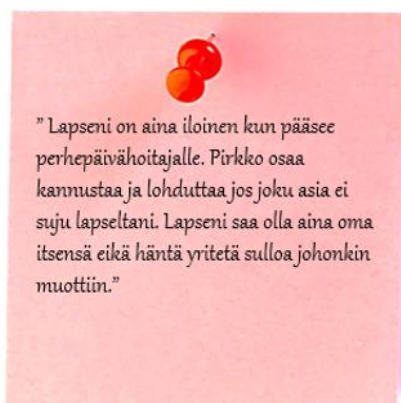
Ryhmä Hau-leikkiprojekti avattuna Hämeenlinnan pedagogisen dokumentoinnin tähtimallin avulla.

7. Lapsen tuki

Satakielen siipien suojassa on monenlaista oppijaa ja erilaisia tapoja oppia ainutlaatuisessa suhteessa toisten lasten, aikuisten ja ympäristön kanssa. Jokainen lapsi on yksilö, yksilöllisine oppimisen vaiheineen ja kasvun polkuineen. Jokaisella lapsella on omat opeteltavat taitonsa ja oma yksilöllinen kehittymisen tahtinsa, jossa osa lapsista tarvitsee enemmän kasvattajan tukea kuin toiset. Lasta, jolla on omia yksilöllisiä tuen tarpeita, katsotaan aina sekä lapsiryhmän jäsenenä ja yksilönä lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet huomioiden. Rikas aikuinen suuntaa mielenkiintonsa lapseen ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa sekä ottaa huomioon lapsen muun luontaisen ympäristön. Pyrkimyksenä on lapsen taidot tunnistava ja lapselle merkityksellinen vuorovaikutus ja ohjaus.

”Tässä on salaisuuteni. Se on hyvin yksinkertainen. Vastaa lapsen haastaviin tunteisiin empatialla. Aina. Näe vaivaa ja käytä aikaa luodaksesi lapsen lämmin suhde.” (Liisa Ahonen 2017)

”Vaikka muutama vaikea tilanne on lapseni kohdalle sattunut, olen ikuisesti kiitollinen, että olen joka päivä voinut tuoda hyvällä mielin lapseni ryhmään, sillä tiedän, että aikuiset tekevät kaikkensa lasten turvallisuuden eteen opettaen rajoja, tunteilyä ja reflektointia. Vaikeat tilanteet on aina käsitelty ensiluokkaaisesti keskustellen ja huomioiden lapsen reaktiot ja tunteet. Ammattilaisten käsissä meidän perheeseen on kasvanut kaksi vahvaa naisenalkua ja vanhemmat ovat saaneet ammatillisilta neuvoja ja varmistusta tilanteessa kuin tilanteessa.”

”Aiemmassa päiväkodissa lapsella oli paljon vaikeuksia aamuisin lähteä hoitoon ja saimme hänen käytökseensä liittyen usein palautetta. Nyt lapsi menee hoitoon mielellään ja hänestä kerrotaan paljon positiivisia asioita meille vanhemmille. Myös haasteet kerrotaan rehellisesti, mutta ei lapsen kuullen. Hänen ideoitaan on kuunneltu ja luovutetaan tuettu.”

Huoltajien ajatuksia

7.1 Tuen yleiset periaatteet

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁷³. Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti, eikä edellytyksenä ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostetusta ja erityisestä tuesta tehdään hallintopäätös. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä⁷⁴.

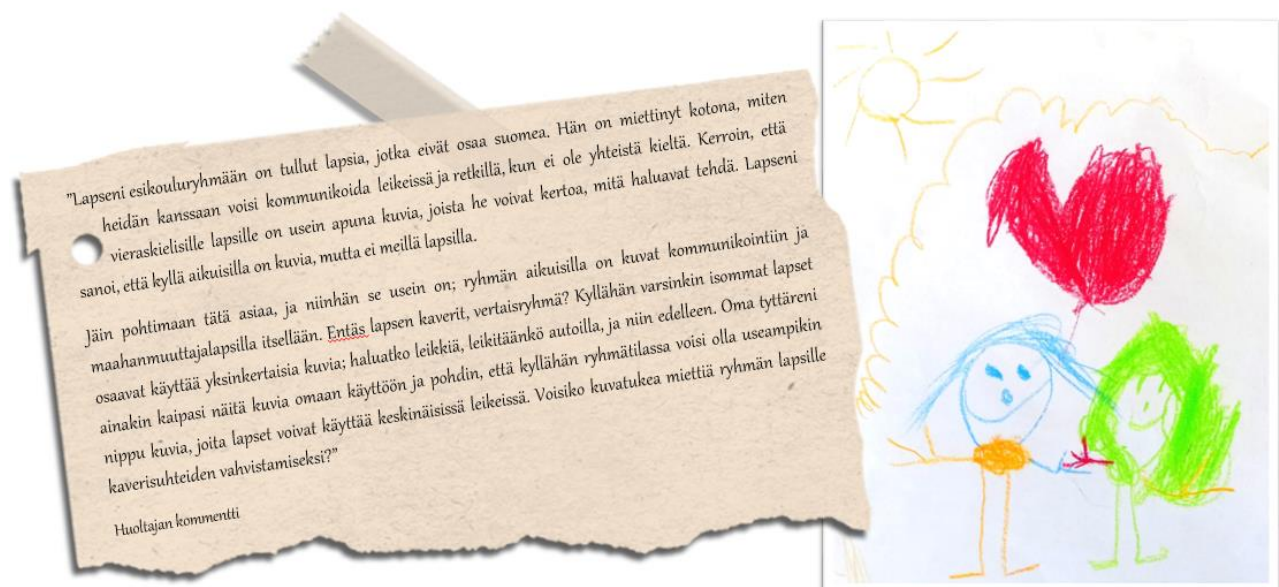
⁷³ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁷⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 50

Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin inklusioperiaatteen mukaisesti. Lapsen edun edellyttäessä voidaan varhaiskasvatus järjestää myös integroidussa erityisryhmässä.

Inklusio tulee nähdä jatkuvana pyrkimyksenä etsiä parempia tapoja vastata moninaisuuteen ja oppia siitä.

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ennalta ehkäistään pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso⁷⁵ ja tuen muodot⁷⁶ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta, esimerkiksi lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöltä.⁷⁷

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Lapsen kasvun ja oppimisen seuranta perustuvat jatkuvaan arjessa tapahtuvaan havainnointiin ja monipuoliseen dokumentointiin. Tämä auttaa kasvattajia tulkitsemaan lapsen ajattelutapaa ja kohtaamaan erilaisia ilmiöitä.

⁷⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁷⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

⁷⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 53

Näin kasvattajat tulevat tietoiseksi omasta toiminnastaan ja sen vaikutuksesta lapsiin, ja muuttavat tarpeen vaatiessa omaa toiminta- ja lähestymistapaansa.

Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja tukeen liittyvät pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuenmuodot ja tuen vaikuttavuuden arviointi kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Diagnooseja ja muita salassapidettäviä terveystietoja ei varhaiskasvatussuunnitelmaan saa kirjata. Arkistointi ja tiedonsiirto tehdään erillisten ohjeiden mukaisesti.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuki toteutuu siellä missä lapsi on. Tuen toteuttaminen arjessa aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä.

Tuen prosessi Hämeenlinnassa

Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan. Tällaisia ovat esimerkiksi liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliluiskat ja kaiteet tai lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat. Tarvittavista apuvälineistä, tulkitsemis- ja avustamispalveluista tehdään hallintopäätös.⁷⁸ Lapsella voi olla myös lääkinälliseen kuntoutukseen liittyviä erikoissairaanhoidon tai vammaispalvelun kautta saatavia apuvälineitä ja tukipalveluita.

⁷⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 53; Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Laadukas
pedagoginen
arki

YLEINEN TUKI

- Tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmettyä, tavoitteena vaikuttaminen varhaisessa vaiheessa, toteutetaan osana perustoimintaa ja jatketaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee
- Perustuu havainnointiin ja dokumentointiin Yleisen tuen työkalupakki
- Sisältää yksittäisiä tukitoimia ja tukimuotoja: pedagogisia ratkaisuja ja tukitoimia, soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia
- Pääsääntöisesti lyhytkestoista, intensiteetiltään kevyempää kuin tehostetussa/erityisessä tuessa
- Ei edellytä hallintopäätöstä
- Pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tukitoimet kirjataan vasuun

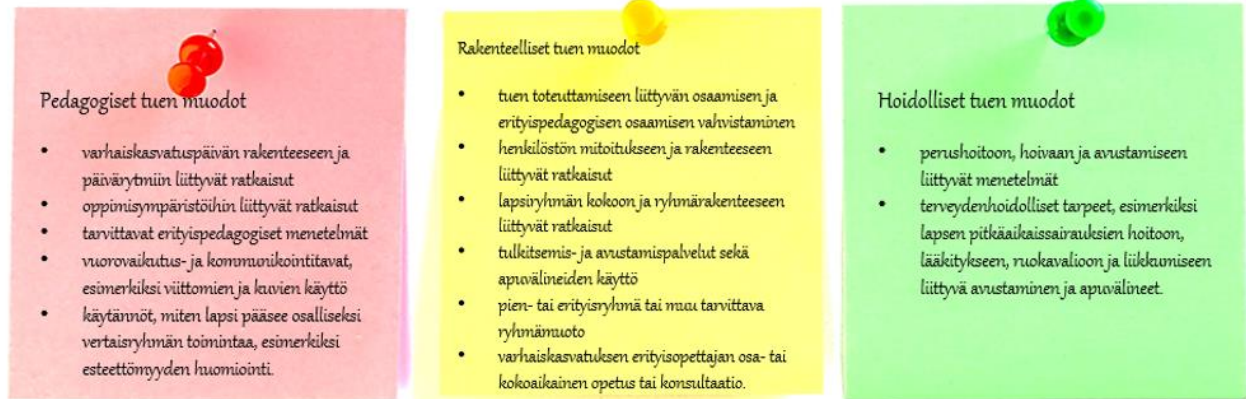
TEHOSTETTU TUKI

- Annetaan matalalla kynnyksellä, kun yleinen tuki ei ole riittävää ja lapsi tarvitsee vahvempaa tukea
- Aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä
- Intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki
- Säännöllistä ja samanaikaisesti toteutetaan useita tukitoimia, esim. tuen suunnittelua ja toteutusta kasvatetaan
- Annetaan niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee: voi olla lyhytaikaista tai pidempään jatkuvaa
- Aloittaminen ei edellytä diagnoosia tai kuntoutuksen olemassaoloa
- Tehdään hallintopäätös
- Pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tukitoimet kirjataan vasuun

ERITYINEN TUKI

- Kun tehostettu tuki ei ole riittävää tai kun lapsi tarvitsee erityistä tukea vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyästä tai muusta merkittävästä toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen
- Ei edellytä diagnoosia tai kuntoutustarvetta
- Suunnitellaan aina yksilöllisesti lapsen toimintakyky arvioiden (kuten muutkin tuen tasot), annetaan heti tuen tarpeen ilmettyä
- Vahvin tuen muoto
- Jatkuva, kokoaikaista tuen tarvetta, useat tukimuodot, tukipalvelut
- Ei edellytä tehostetun tuen antamista
- Tehdään hallintopäätös
- Pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tukitoimet kirjataan vasuun

Pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti ja ne kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa, ja lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisia erityispedagogisia menetelmiä suunnitellaan, sovelletaan ja toteutetaan joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Lapsiryhmiä muodostettaessa lapsiryhmän koossa ja henkilöstörakenteessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso, sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.⁷⁹

7.2 Lapsen tuen arviointi

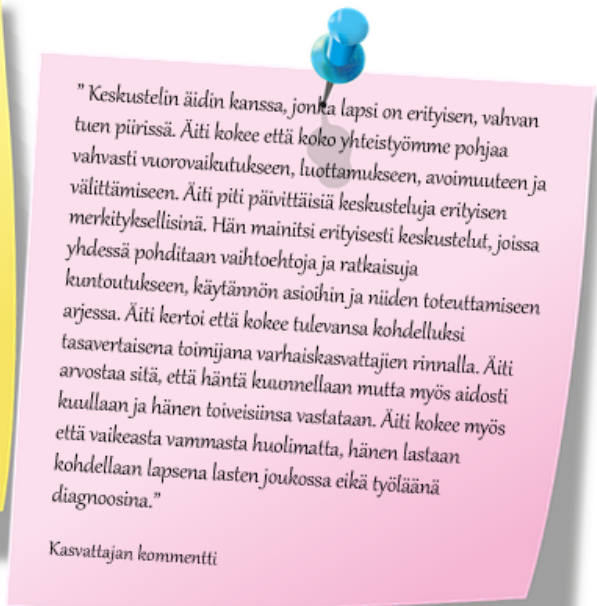
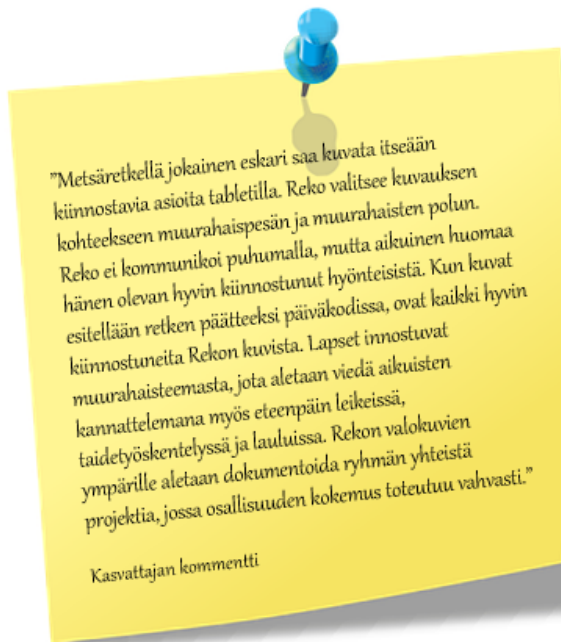
Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla.⁸⁰ Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä ja/tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja toteuttamisen arviointia toteutetaan yhteistyössä huoltajien kanssa huomioiden lapsen mielipide ja toivomukset.⁸¹

Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

⁸⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja 15 d §

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

7.3 Yhteistyö tuen aikana

7.3.1 Huoltajat ja lapsi

Kaikessa yhteistyössä keskeistä on rakentaa avoin ja luottamuksellinen suhde lapsen huoltajan kanssa. Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoli otetaan puheeksi ensin huoltajien kanssa ja he ovat läsnä ja osallisina lapsensa tuen arviointiin-, suunnitteluun ja seurantaan liittyvissä keskusteluissa. Huoltajille annetaan riittävästi tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.⁸² Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen oma näkemys selvitetään ja kuullaan tuen suunnittelussa ja arvioinnissa.⁸³ Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

Jos lapsi saa tukea muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, on tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.⁸⁴ Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

7.3.2 Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökumppaneiden osallistuminen vasukeskusteluun määritellään lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä

⁸² Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

⁸³ Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88116

edellyttää.⁸⁵ Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä.⁸⁶ Monialaisessa yhteistyössä hyödynnetään työkaluina mm. terapeuttien tuen lomaketta ja palaute tutkimuspaikkaan- lomaketta tiedon siirron välineenä. Monialaisia yhteistyötahoja ovat mm. lastenneuvola, lastensuojelu sekä perhekeskus Uppiksen palvelut. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan monialaisen verkoston kanssa lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista, löytyvät perhekeskus Uppis –etusivulta.⁸⁷

7.3.3 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista tehdään tuen tarpeen arviointiin perustuva hallintopäätös. Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, voidaan arjessa tarvittavista tukipalveluista tehdä erillinen hallintopäätös.⁸⁸ Päätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti, ja se voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystukipalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Päätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta kunnallisessa sekä varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisen palveluntuottajan palvelusetelillä tai yksityisen hoidontuella toteutettavassa varhaiskasvatuksessa⁸⁹ varhaiskasvatuksen henkilöstön, palveluntuottajan ja/tai huoltajan⁹⁰ esityksen perusteella. Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä lapsen edun mukaisesti⁹¹. Kukin toimija tekee tällöin hallintopäätöksen itse.

The image shows three sticky notes pinned to a surface. The left note is pink, the middle one is yellow, and the right one is green. Each note contains text related to the decision-making process for support services.

Hallintopäätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista:

- päätöksen tekijä varhaiskasvatuspäällikkö
- hallintolain mukainen päätös
- huoltajan kuuleminen Hallintolaki 34 §
- päätös on perusteltava Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §;
- tehdään viipymättä
- voimassa toistaiseksi, ja se muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu. HE 148/2021 vp, s.
- huoltajalla valitusoikeus Varhaiskasvatuslaki 62 §

Päätös sisältää:

- päätöksen perustelu; tuen taso, tuen muodot, missä lapsen varhaiskasvatus toteutetaan, tarvittavat tukipalvelut HE 148/2021 vp, s. 34
- valitusosoite

Päätös tehdään:

- kun lapsen tuen tarve muuttuu
- tehostettu tai erityinen tuki alkaa/päätyy
- lapsi siirtyy toiseen toimipaikkaan
- yleisessä tuessa tukipalveluista ja säännöllisestä erityisopetuksesta
- esiopetuksen täydentävän varhaiskasvatuksen osalta

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

⁸⁷ <https://www.hameenlinna.fi/sosiaali-ja-terveys/perhekeskus-uppis/perhekeskuksen-palvelut/>

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 c ja 15 e §

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 e §, HE 148/2021 vp, s. 30

⁹⁰ HE 148/2021 vp, s. 35

⁹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

7.3.4 Kuuleminen

Ennen tehostetun tai erityisen tuen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa.⁹² Kuulemisen tarkoituksena on antaa mahdollisuus kertoa mielipide päätettävästä asiasta, sekä selvittää suunnitteilla olevan päätöksen käytännölliset vaikutukset. Tehostetun ja erityisen tuen päätös on mahdollista tehdä myös tilanteessa, jossa huoltaja ei suostu menettelyyn. Huoltajan ja lapsen kuulemisesta on olemassa erillinen ohjevarhaiskasvatuksen ohjaavissa asiakirjoissa.

Lapsen kuuleminen perustuu lapsen kanssa käytyihin päivittäisiin keskusteluihin ja tuen menetelmien arviointiin lapsen kasvun, kehityksen ja kuntoutuksen näkökulmasta. Lapsen osallisuus voidaan toteuttaa kuvien, videoinnin, haastattelun tai kysymysten muodossa, joko ennen kuulemistä tai sen yhteydessä.

7.3.5 Esiopetus ja pidennetty oppivelvollisuus

Esiopetuksessa tehdään hallintopäätös erityisestä tuesta ja täydentävän varhaiskasvatuksen osalta sekä tehostetusta että erityisestä tuesta. Esiopetukseen siirryttäessä lapsen tilanne ja päätökset tarkistetaan. Varhaiskasvatuksessa tehtyjä päätöksiä ei tarvitse purkaa, jos lapsen tilanne ei ole muuttunut.

Jos lapsi kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, haetaan hänelle erityistä tukea ja pidennetty oppivelvollisuus erillisillä lomakkeilla (Varhaiskasvatuksen selvitys pidennetystä oppivelvollisuudesta ja Hakemus vapaaehtoisen esiopetuksen tai oppivelvollisuuden aloittamiseen varhaiskasvatuksessa). Lomakkeet toimitetaan asiaan liittyvien asiantuntijalausuntojen kanssa turvapostina opetustoimen sihteerille ja opetuspäällikölle, joka tekee päätöksen pidennetystä oppivelvollisuudesta ja erityisestä tuesta esiopetukseen. Kveot ohjaavat ja konsultoivat esiopetuksen perusteiden mukaisia pidennetyn oppivelvollisuuden prosesseja.

7.3.6 Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Lapsiryhmän kasvattajatiimin kaikki jäsenet osallistuvat tuen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat osallistuvat lapsen tuen tarpeen arviointiin ja prosesseihin työnkuviansa mukaisesti.

Päiväkodin johtaja vastaa toimenkuvansa mukaisesti henkilöstöstä varhaiskasvatuksessa sekä laadukkaasta peruspedagogiikasta, tuen toteuttamisesta arjessa sekä henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta.⁹³ Päiväkodin johtaja osallistuu tuen tarpeen ja toteutumisen arviointiin ja suunnitteluun ryhmä- ja päiväkotitasolla yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta.⁹⁴ Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai

⁹² Hallintolaki 34 §

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 31 §

⁹⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa.⁹⁵

Konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja (kveo) vastaa erityispedagogiikan asiantuntijana oman alueensa henkilöstön ja huoltajien konsultoinnista lapsen tuen tasoon ja muotoihin liittyvissä kysymyksissä. Kveo tekee yhteistyötä palveluohjauksen kanssa uusien tukea tarvitsevien lasten päivähoitosijoittelussa, kokoaa alueensa varhais erityiskasvatuksen tilastot ja suunnittelee ja ohjaa hyvinvointialueyhteistyötä sekä nivelvaiheen prosesseja. Kveo vastaa päiväkodin johtajien ja veojen kanssa suunnittelusta rakenteellisesta tuesta sekä varhaiskasvatuksen avustajaresurssin sijoittamisesta, ja tekee asiakastietojärjestelmään rakenteellisen tuen merkinnät.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi toimia integroidussa ryhmässä (veo) tai päiväkotitasolla (päiväkotiveo). Veo vastaa ryhmänsä lasten tuen suunnittelusta ja toteuttamisesta (kokoaikainen erityisopetus) yhdessä ryhmän henkilöstön kanssa. Veo kirjaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ja muut pedagogiset asiakirjat. Lisäksi veon vastuualueena on ryhmän lapsia koskeva monialainen yhteistyö. Päiväkotiveo toimii päiväkodin henkilöstön tukena, konsultoi ja antaa osa-aikaista erityisopetusta sekä konsultoi ja osallistuu lasten tuen prosesseihin yksikössään sekä vastaa monialaisesta yhteistyöstä koskien varhaiskasvatusyksikkönsä lasten monialaisia verkostoja. Veo osallistuu päiväkodin johtajan, ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan ja henkilöstön kanssa lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin. Lisäksi veo ja päiväkotiveo valmistelevat kveolle tarvittavan tiedon tilastoinnin ja alueellisen suunnittelun pohjaksi.

Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsiryhmän toimintaympäristön pedagogisesta suunnittelusta, tuen toteutumisen järjestelyistä varhaiskasvatuspäivän arjessa sekä yhteistyöstä lapsen huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen opettaja (vo) vastaa lapsen tukeen liittyvien pedagogisten kirjausten, havaintojen ja dokumentointien kirjaamisesta lapsen vasuun. Mikäli lapsen tuen tarve edellyttää hallintopäätöksen tekemistä, vastaa varhaiskasvatuksen opettaja huolen puheeksi ottamisesta huoltajan kanssa ja prosessin aloittamisesta päiväkotiveon/kveon tuella. **Lastenhoitajat** osallistuvat tuen tarpeen arviointiin, tuen antamiseen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittämiseen lapsiryhmän arjessa tiimissä sovitujen periaatteiden mukaisesti.

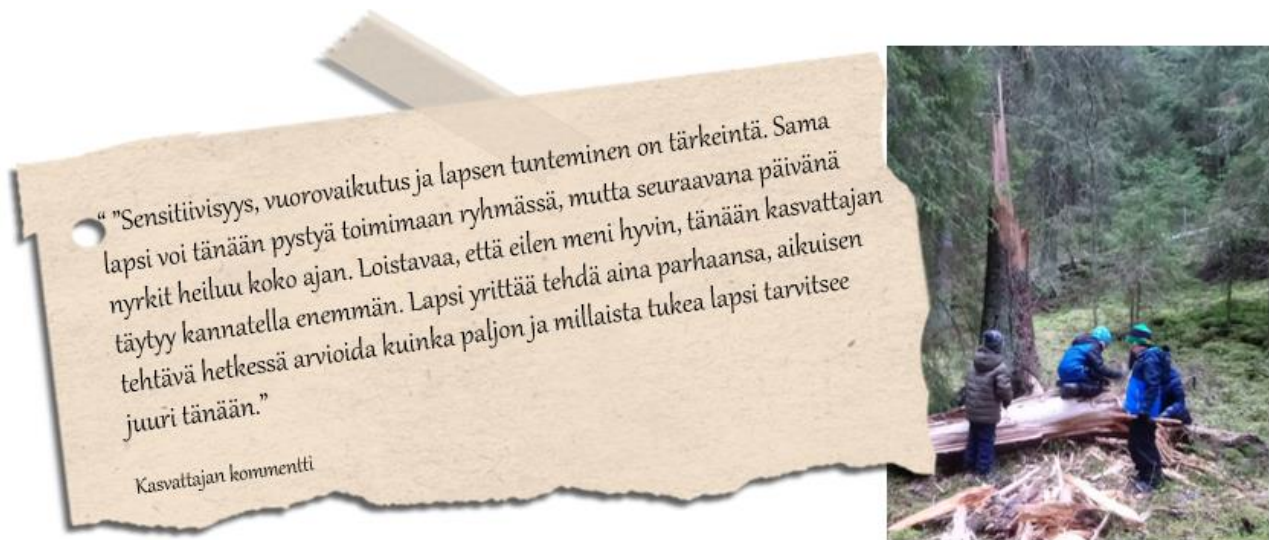
Varhaiskasvatuksen avustajien tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan tiimissä yhteisesti sovitujen lasten tuen tarpeisiin perustuvien käytäntöjen mukaisesti. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja tai lastenhoitaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä. Kveot koordinoivat avustajaresurssin sijoittamisen kokonaisuutena koko kaupungin alueella lasten tuen tarpeiden perusteella. Alueellisessa ja yksiköittäin sekä lapsiryhmittäin tapahtuvaa suunnittelua tehdään yhteistyössä päiväkodinjohtajien ja päiväkotiveojen kanssa. Avustajaresurssin tarve vaihtelee, jolloin varhaiskasvatuksen avustajien työyksikkö voi vaihtua lasten tarpeiden mukaisesti.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta ja kirjauksista lapsen vasuun. Kveo konsultoi perhepäivähoitajia tuen tarpeen arvioinnissa, tukimuotojen suunnittelussa ja tuen vaikuttavuuden

⁹⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

arvioinnissa. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaisen tuen valmentaja Varhaiskasvatus- ja esiopetusryhmien on mahdollisuus saada varhaisen tuen valmentajan tiimijakso oppimisympäristöjen ja laadukkaan vuorovaikutuksen kehittämisen tueksi. Toimintaan ohjaututaan konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan (kveo) kautta. Työskentelyn toimeksianto määritellään ja suunnitellaan aina tapauskohtaisesti yhdessä kasvattajatiimin, kveon ja päiväkodin johtajan kanssa ja siitä tehdään erillinen sopimus. Kasvattajatiimillä on myös mahdollisuus varhaisen tuen valmentajan ohjaamaan käyntiin perhekeskuksen Arjen kesyttämöön yhdessä lapsen huoltajien kanssa. Kesyttämökäynnillä sekä perhe että kasvattajatiimi saavat ohjausta ja konkreettisia työvälineitä vuorovaikutukseen ja toimimiseen lapsen kanssa.

Pohdittavaa kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Minkälaista tukea lapsi tarvitsee, selviää yleensä havainnoimalla lasta hänen omassa toimintaympäristössään. Eri tahojen tutkimukset tuottavat arvokasta lisätietoa ja sitä tulee hyödyntää.
- Onko kasvattaja valmis muuttamaan omaa toimintaansa? Mitä ajattelen, että lapsi juuri tässä hetkessä pystyy tekemään, mitä edellytän lapselta?
- Miten oppimissuunnitelmiin sovitut tukitoimet siirtyvät ryhmän kaikille kasvattajille?
- Olenko valmis muuttamaan omia tapojani toimia lapsen tarpeiden mukaan?
- Miten voin olla yhtä aikaa ennakoitava ja luoda jäsentynyttä oppimisympäristöä ja mukauttaa ja joustaa arjen tilanteissa?
- Millaista palautetta annan lapselle?
- Miten motivoin lasta arjessa?

8. Toiminnan arviointi ja kehittäminen

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.⁹⁶ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

Arviointi on systemaattista, tavoitteellista, jatkuvaa, johdettua.

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lasten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista. Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti⁹⁷. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin⁹⁸.

Arviointi auttaa näkemään toiminnan sellaisena kuin se on – ei sellaisena, kuin miellämme sen olevan.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat

⁹⁶ Varhaiskasvatuslaki 24 §

⁹⁷ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 § ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

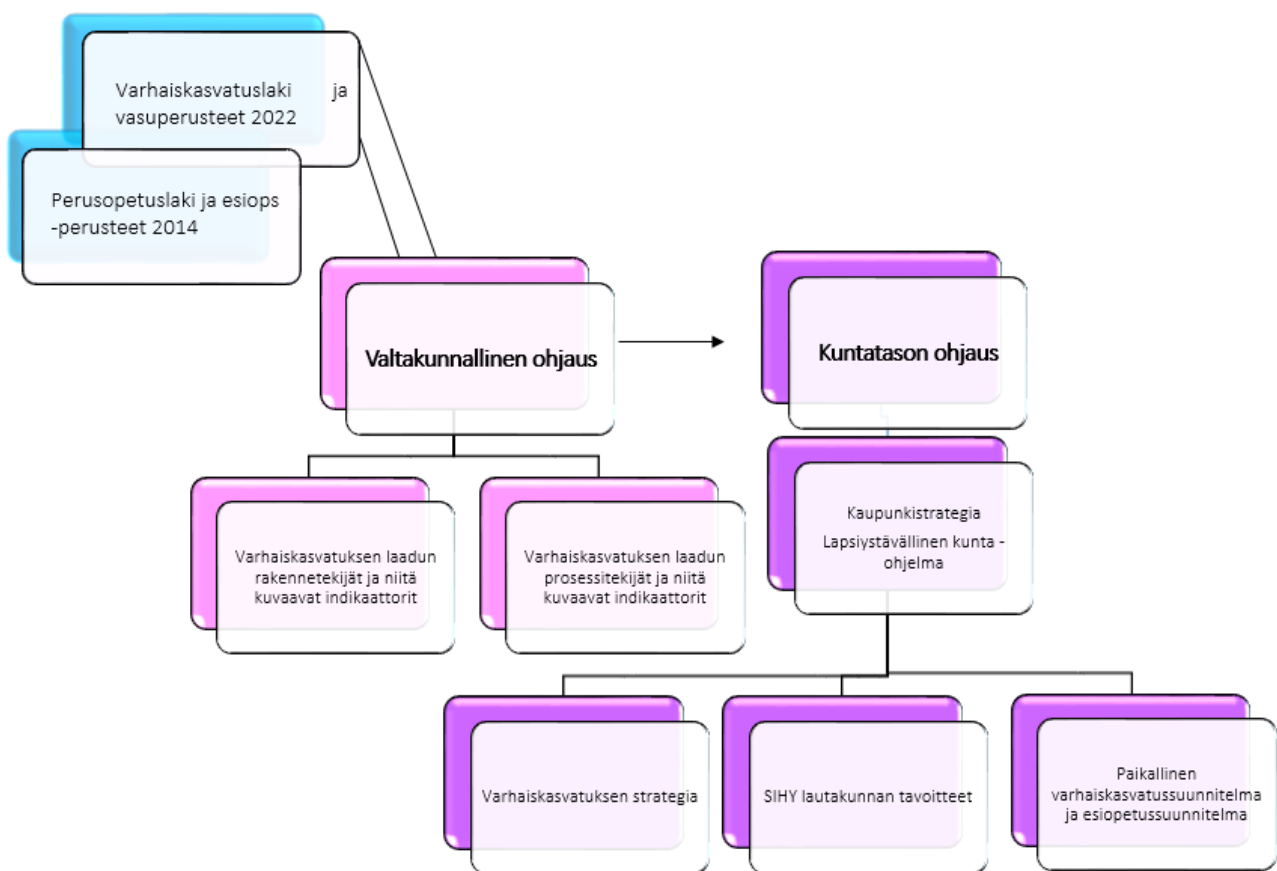
⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §, 24§

toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi on myös osa lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukea⁹⁹.

Arvioinnin keskiössä on päästä kiinni lapsen kokemukseen.

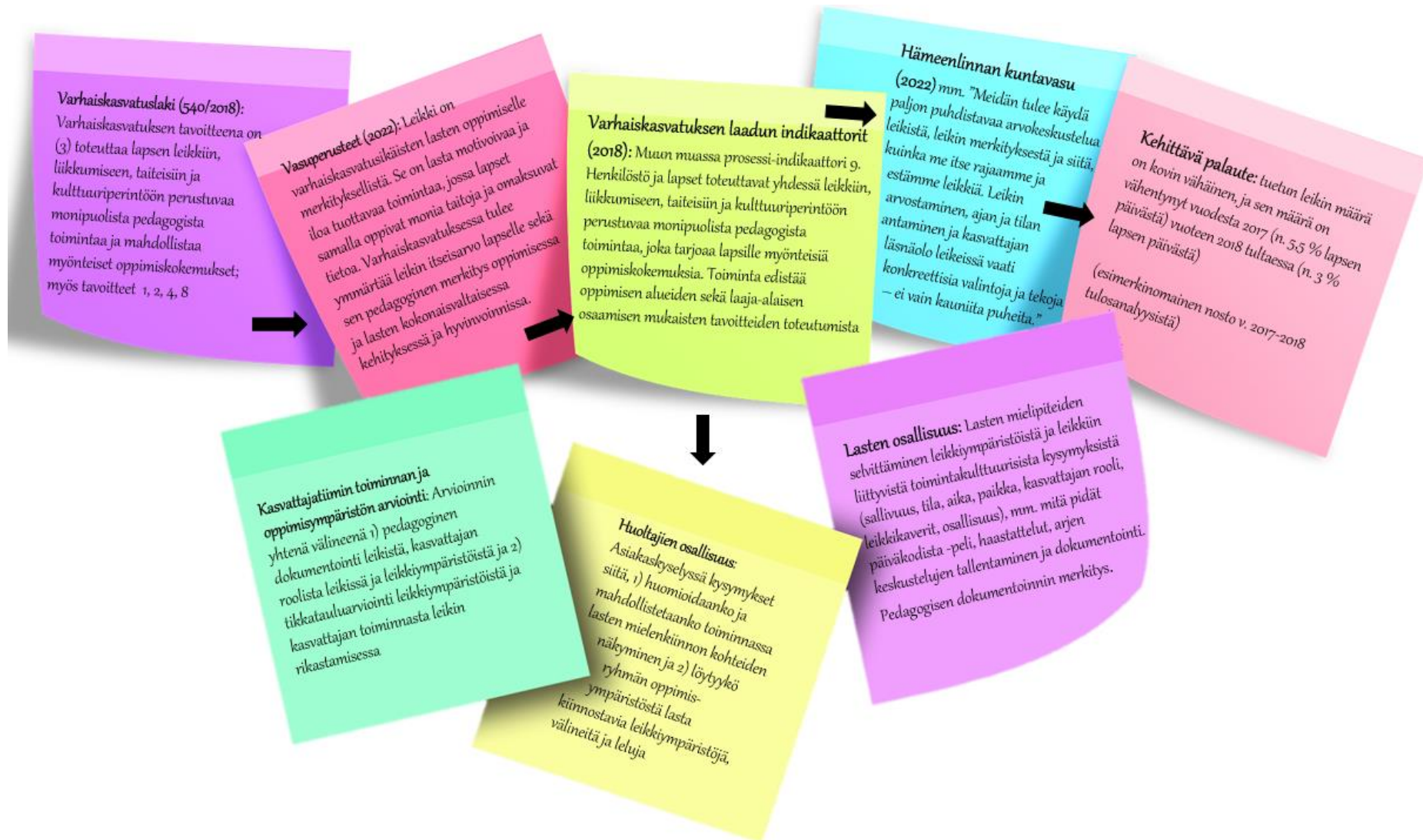
Arvioinnin ytimessä on päättää, mitä arvioidaan ja miksi arvioidaan. Arviointia tehdään kehittämistä varten, ja sen tulee palvella toiminnan kehittämistä. Sen sijaan, että arvioidaan mahdollisimman paljon ja kaikkea, mutta arviointitulosten käsittely jää kesken, on olennaisempaa miettiä perustellusti arvioinnin kohteet ja huolehtia kyseisen kohteen arvioinnin moniäänisyydestä (johto, henkilöstö, huoltajat, lapset) sekä siitä, että arviointi johtaa myös kehittämistoimenpiteisiin ja uudelleen arviointiin. Arvioinnin kannalta olennaiset teemat ovat:

8.1 Varhaiskasvatuksen arviointijärjestelmä

Vuosittain kunnallisessa varhaiskasvatuksessa määritellään sekä kehittävän palautteen tuloksiin, eri tason kehityskeskusteluihin, asiakaspalautteisiin että muihin mahdollisiin asioihin nojaten keskeiset varhaiskasvatuksen arviointi- ja kehittämiskohteet, ja määritellään valitulle teemalle arviointimenetelmät sekä kehittämisen rakenteet. Ohessa esimerkki leikin ja leikkiympäristöjen arvioinnista:

⁹⁹ Varhaiskasvatustalaki 20 §

Mitä arvioidaan, sitä dokumentoidaan ja kehitetään. Arvioinnista syntyy kehittämissuunnitelman laatiminen, toimenpiteet ja toteutus → uusi arviointi.

8.2 Pedagoginen dokumentointi, arviointi, kehittäminen ja suunnittelu (DAKS)

Varhaiskasvatuksen pedagogiikan dokumentointi, arviointi, kehittäminen ja suunnittelu toteutuvat tiimitasolla yhdessä moniammatillisesti. Koska pedagogiikka ilmenee kaikissa päivän tilanteissa, myös pedagogiikan suunnittelun ja arvioinnin tulee kohdistua koko päivään. Varhaiskasvatuksen opettaja valmistelee pedagogisen vastuunsa myötä tiimin yhteiset kokoontumiset, mutta itse varhaiskasvatuksen dokumentointiin, arviointiin, kehittämiseen ja suunnitteluun osallistuu koko tiimi. Näiden keskustelujen kautta rakentuu tiimin kehkeytyvä pedagoginen toiminta- ja kehittämissuunnitelma. Tiimin pedagoginen prosessi pitää sisällään:

- Oppimisympäristöjen suunnittelua ja kehittämistä
- Perheille tiedottamisen ja dokumentoinnin suunnittelua
- Havaintojen dokumentointia: niiden pohjalta suunnitellaan, muutetaan toimintaa siten, että toiminta lähtee lasten mielenkiinnon kohteista
- Toiminnan dokumentointi ja arviointi suhteessa vasuun, arvioidaan prosesseja ja pohditaan, mitä suuntia tulevalle toiminnalle nousee
- Työn arviointia ja kehittämistä, arvokeskustelua, vasun mukaisen toimintakulttuurin luomista
- Lasten vasuihin valmistautumista ja niiden yhteistä purkamista → kuinka lasten vasujen asiat näkyvät kasvattajan toiminnassa ja siirtyvät arkeen
- Vuorovaikutuksen suunnittelua, osallisuuden suunnittelua: kuinka voimme entistä paremmin ottaa lapset (ja huoltajat) mukaan arjen rakentumiseen, suunnitteluun ja oppimisympäristöjen muokkaamiseen
- Lapsihavainnot – mitä on noussut lapsista kuluneen viikon aikana ja miten ne suuntaavat toimintaa ja oppimisympäristöjen muokkaamista
- Rehellistä tiimin toiminnan ja oman toiminnan arviointia: jokaisella tiimin jäsenellä on vastuu puuttua toisen epäammatilliseen käyttäytymiseen tai siihen, jos joku ei pidä kiinni yhteisistä sopimuksista: *”Mun tehtävä on seisoa lapsen takana, ei työkaverin loukkaantumisen takana. Työpaikalle ei kuulu huono käytös. Jos sä et puutu, että toinen huutaa lapsille, sä hyväksyt sen. Kyse on yhteisestä lapsen parhaasta. Pidämme kiinni sopimuksista, ja ellei niistä pidetä kiinni, asiaan tulee tarttua.”*

Varhaiskasvatuksen opettajalle tiimin pedagogiikasta vastaavana ammattilaisena on varattu OVTES:n mukaan vähintään 13 % työajasta S-A-K eli suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin: ”S-A-K-aika on toimintaa, joka edistää toiminnan pedagogista arviointia, kehittämistä, havainnointia, dokumentointia. Se pitää sisällään palavereiden valmistelut, tiimin pedagogisen toiminnan suunnittelun ja arvioinnin, havainnoinnin ja dokumentoinnin analysoinnin ja vaikutukset kasvatustoimintaan. Varhaiskasvatuksen opettajan tulee säännöllisesti kerrata perusteet ja asiakirjat, joihin työ pohjautuu. S-A-K-aika tulee suunnata arviointiin ja kehittämiseen - arvioidaan leikin, oppimisen alueiden, laaja-alaisen osaamisen mahdollisuuksia, toteutumista ja toteutumisen esteitä. Arvioinnin kautta suunnataan kasvattajien toimintaa.” (kasvattajan kommentti)

S-A-K-aikaan eivät kuulu lasten vasukeskustelut huoltajien kanssa, tiimipalaverit ja moniammatilliset palaverit.

Dokumentointi, arviointi, kehittäminen ja suunnittelu (DAKS)

Sanna Parrila, kasvatustieteen tohtori, kouluttaja

Varhaiskasvatuksen pedagogisen suunnittelun lähtökohtana on jatkuva tiedon keruu lapsista, lasten kokemusmaailmasta, ajatuksista, mielenkiinnonkohteista ja tarpeista. Ainoastaan näin pystymme varmistamaan toiminnan lapsilähtöisyyden ja lasten osallisuuden. Dokumentointu, ja yhdessä reflektoitu tieto toimii suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen perustana.

Varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on aika ajoin pysäyttää oma tiiminsä pohtimaan, mistä tarvitaan nyt tarkempaa tietoa sekä suunnitella ja valmistella tiimipalaveri pedagogisen suunnittelun kannalta mielekkääksi. Tiimipalaverissa käydään yhteistä pedagogista keskustelua, reflektoidaan kerättyä tietoa sekä arvioidaan ja sovitaan yhteisistä pedagogisista periaatteista. Tässä on tärkeää myös aktiivinen vuoropuhelu lasten ja huoltajien kanssa. Varsinainen tarkennettu suunnittelu tapahtuu yhä vahvemmin yhdessä lasten kanssa, aktiivisesti lasten aloitteisiin ja ideoihin tarttuen.

Suunnitelmaa ei kirjoiteta vuodeksi eteenpäin ja päätetä lasten puolesta mikä heitä milloinkin kiinnostaa. Suunnitelma kehkeytyy ja syntyy yhteisen toiminnan lomassa ja sitä dokumentoidaan, ideoidaan ja edelleen kehitetään yhdessä lasten kanssa. Kasvattajilla on tietoisuus eri oppimisen alueiden ja laaja-alaisen osaamisen alueiden tavoitteista, joiden toteutumista arvioidaan ja tehdään näkyväksi yhteisten projektien yhteydessä. Kasvattajat kirjaavat tiimitokeen DAKS-käytänteensä, johon kaikki tiimin jäsenet sitoutuvat. Henkilöstö toteuttaa oman työnsä arviointia tiimipalaverissa, opettajien pedagogisissa tiimeissä, päiväkodin pedagogisen johtajan ja kelton kanssa käytävissä keskusteluissa sekä vanhempien kanssa kasvatuskumppanuuteen pohjautuvassa yhteistyössä. Itsearviointi ja saatu palaute yhdistetään toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Arviointia ja toiminnan kehittämistä toteutetaan myös yhteisöllisessä oppilashuollossa sekä päiväkodin TOKEa arvioitaessa.

8.2.1 Pedagoginen dokumentointi ja arvioinnin työtavat

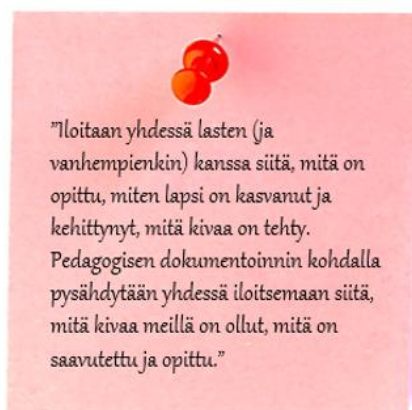
Oivaltaminen, ihmettely, yhdessä toimiminen ja rikas vuorovaikutus lapsen, huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa ovat avain onnelliseen elämään. Lapsilähtöinen teematyöskentely innostaa lapsia ihmettelyyn, tutkimiseen ja kokeiluun. Projektin dokumentointi auttaa kasvattajia tulkitsemaan lasten tapaa ajatella ja kohdata erilaisia ilmiöitä, oppia sekä toimia vuorovaikutuksessa. Sen avulla yhteinen oppimisprosessi tehdään näkyväksi kaikille ja siitä tulee yhteistä pääomaa, niin lapsille kuin aikuisillekin. Dokumentaatio on myös ammatillisen kasvun väline; se haastaa kasvattajat keskustelemaan ja arvioimaan omaa toimintakulttuuriaan ja työmenetelmiään.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta. Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi¹⁰⁰.

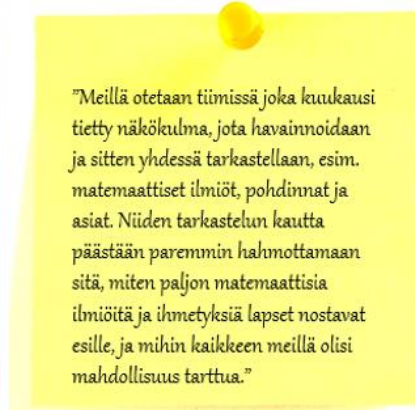

Pedagoginen dokumentointi on osa perustehtävää – ei ylimääräinen lisätyö. Se on dialogin väline, väline käydä keskustelua, vaihtaa ajatuksia lapsen, huoltajien kanssa, henkilökunnan sisällä. Eräs varhaiskasvattaja pohti asiaa seuraavasti: *”Kuka saa kertoa meidän arjestamme? Lapsi vai työntekijä? Kun lapselle annetaan dokumentoinnin väline, mitä he nostavat esille? Ehkä tässä olisi mahdollisuus nostaa ne lapselle merkitykselliset asiat esille. Annammeko pienellekin lapselle mahdollisuuden kuvata ja dokumentoida arkea varhaiskasvatuksessa ja tuottaa sen kautta näkyväksi itselleen tärkeitä asioita?”*

¹⁰⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 34

"Iloitaan yhdessä lasten (ja vanhempienkin) kanssa siitä, mitä on opittu, miten lapsi on kasvanut ja kehittynyt, mitä kivaa on tehty. Pedagogisen dokumentoinnin kohdalla pysähdytään yhdessä iloitsemaan siitä, mitä kivaa meillä on ollut, mitä on saavutettu ja opittu."

"Meillä otetaan tiimissä joka kuukausi tietty näkökulma, jota havainnoidaan ja sitten yhdessä tarkastellaan, esim. matemaattiset ilmiöt, pohdinnat ja asiat. Niiden tarkastelun kautta päästään paremmin hahmottamaan sitä, miten paljon matemaattisia ilmiöitä ja ihmetyksiä lapset nostavat esille, ja mihin kaikkeen meillä olisi mahdollisuus tarttua."

"Mind mapit yhtenä menetelmänä, käydään lasten kanssa läpi sitä, mitä on tehty, mihin suuntaan nyt lähdetään."

Kasvattajien ajatuksia

"Kun käydään dokumentteja läpi lasten kanssa niistä herää keskustelua, ja sitten pohditaan yhdessä, mihin suuntaan nyt edetään. Se tehdään yhdessä lasten kanssa."

Pedagogista dokumentointia tehdään lasta varten

- Lapsen ja oppimisen näkyväksi tekeminen, oman oppimisen arviointi, jotta lapsikin näkee, miten hän on kehittynyt ja oppinut
- Kun tuodaan lasta ja hänen töitään esille, ne tulevat merkityksellisiksi ja sitä kautta osoitetaan arvostusta lapselle ja hänen tekemiselleen
- Dokumentointi tuo lapsen historian ja oppimisen näkyväksi: voidaan muistella menneitä tapahtumia sekä oppimisen ja kasvun kaarta, kertomisen väline
- Toiminnan ja prosessien näkyväksi tekeminen lapselle, miten on voinut vaikuttaa arkeen, mitä on tapahtunut, miten prosessit ovat edenneet
- Lapsen osallisuus dokumentointiin → dokumentoinnin kautta mahdollisuus tuoda omia ajatuksiaan ja näkemyksiään ilmi, vaikuttaa toiminnan suunnitteluun
- Ei vain tapa dokumentoida, vaan tapa työskennellä lasten kanssa. Prosessien yhteinen dokumentointi lasten ja aikuisten kesken → mitä tapahtui, miten me toi tehtiin, miten tästä eteenpäin, mitä seuraavaksi → haastaa lasten ajattelua eteenpäin

Pedagogista dokumentointia tehdään huoltajaa varten

- Lapsen, varhaiskasvatuksessa tapahtuvan toiminnan ja oppimisen näkyväksi tekeminen huoltajille: mitä päivän aikana oikeasti tapahtuu, mitä lapsi tekee, miten toimii, mitä oppii
- Mahdollistaa varhaiskasvatuspäivästä keskustelun dokumentoinnin kautta lapsen kanssa
- Kun on käsitystä toiminnan sisällöstä, on mahdollista osallistua suunnitteluun ja arviointiin

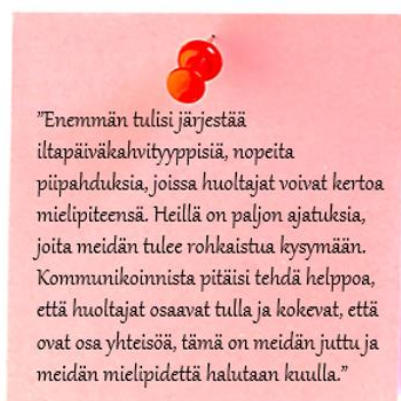
Pedagogista dokumentointia tehdään työntekijää ja tiimiä varten

- Lapsen, lapsen oppimisen, monipuolisen arjen ja oman toiminnan tekeminen näkyväksi
- Oppimisen ja reflektoinnin väline. Saatujen havaintojen pohjalta huomataan, miten toimintaa voisi muuttaa ja kehittää.
- Toiminnan näkyväksi tekeminen työntekijälle. *"Ei tietoinen toiminta ole automaatio → kuinka paljon hyvää toimintaa on olemassa ja mitä kaikkea on vielä kehitettävänä"*
- Lapsesta lähtevän toiminnan vertaaminen vasuun: mitä tapahtui, mitä opittiin, mitä kaikkea prosessi piti sisällään, mihin täytyy jatkossa kiinnittää huomiota. Kehkeytyvä toiminta.

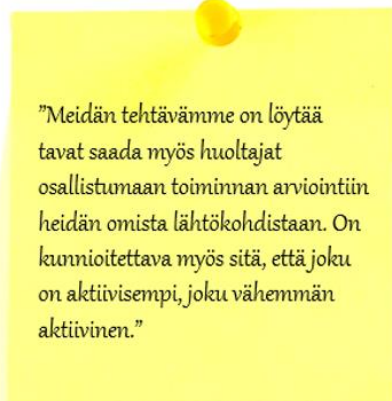
- Oman toiminnan arviointi ja kehittäminen: *"Oman työskentelyn videolta katsomista pitäisi tehdä enemmän. Siitä huomaa oikeasti, miten toimii, ja voi kehittää toimintaansa."*
- Lapsen kasvun ja kehityksen havainnointi → pohjaa lasten vasuihin ja lapsen vasujen toteuttamiseen käytännössä
- Dokumentoinnin kautta suunnitteluun, oppimisympäristöjen muokkaamiseen ja tiimin toiminnan kehittämiseen.

Huoltajien osallisuus arvioinnissa, arvioinnin välineitä ja menetelmiä:

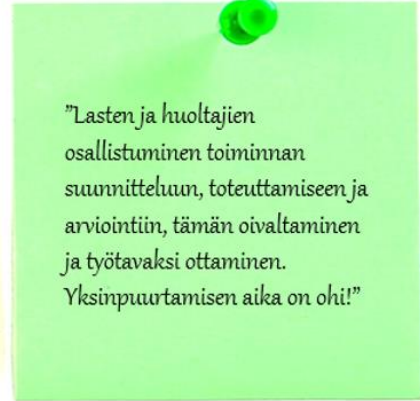
- Vanhempainillat erilaisin painotuksin ja toiminnallisien menetelmin
- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut
- Huoltajia kannustetaan kertomaan näkemyksiään ja kommenttejaan varhaiskasvatussuunnitelmasta ja toiminnan toteuttamisesta arkisissa kohtaamisissa henkilöstön kanssa
- Yhteisten, koko kuntaa tai tiettyä yksikköä koskevien asiakaskyselyiden lisäksi kasvattajatiimit voivat kohdentaa oman ryhmänsä huoltajille erilaisia arviointi- tai palautekyselyitä

"Enemmän tulisi järjestää iltapäiväkahvityyppisiä, nopeita piipahduksia, joissa huoltajat voivat kertoa mielipiteensä. Heillä on paljon ajatuksia, joita meidän tulee rohkaistua kysymään. Kommunikoinnista pitäisi tehdä helppoa, että huoltajat osaavat tulla ja kokevat, että ovat osa yhteisöä, tämä on meidän juttu ja meidän mielipidettä halutaan kuulla."

"Meidän tehtävämme on löytää tavat saada myös huoltajat osallistumaan toiminnan arviointiin heidän omista lähtökohdistaan. On kunnioitettava myös sitä, että joku on aktiivisempi, joku vähemmän aktiivinen."

"Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, tämän oivaltaminen ja työtavaksi ottaminen. Yksinpuurtamisen aika on ohi!"

Kasvattajien ajatuksia

Lasten osallisuus arvioinnissa: arvioinnin välineitä ja menetelmiä:

- Toiminnassa ja luontaisissa keskusteluissa nousevat lapsen ajatukset ja ideat huomioidaan herkällä korvalla ja ne muokkaavat toimintaa
- Isommat lapset osaavat sanoittaa ajatuksiaan ja mielipiteitään. Pienimpien arviointi on aikuisen havainnointiin perustuvaa, miten lapsi viihtyy, onko luottavainen, tuleeko/osallistuuko mielellään.
- Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin ideomalla toimintaa luontaisissa tilanteissa tuomalla aloitteitaan ja mielenkiinnon kohteitaan ilmi
- Lisäksi voidaan hyödyntää lasten kokouksia ja -raateja, äänestämisiä, haastatteluja ja erilaisia toiminnallisia menetelmiä
- Keskustelemalla lasten kanssa tietyistä hetkestä tai tilanteesta, miten omasta mielestä tilanne sujui, oliko mukavaa/tylsää
- Mitä pidät päiväkodista –peli yhtenä arvioinnin menetelmänä

Mitä pidät päiväkodista -peli

Kasvattajien itsearviointi: arvioinnin välineitä ja menetelmiä:

- Tiimipalaverit, pedagogisten tiimien palaverit
- Tiimitoken arvioinnin tikkataulut
- Kehittämisillat
- Työntekijän ja/tai tiimin kehityskeskustelut ja osaamiskartoitukset
- Päiväkodin johtajan arvioinnit ja havainnoinnit tiimin toiminnasta ja oppimisympäristöstä, tiimiarviointit
- Kveon arvioinnit ja havainnoinnit tiimin toiminnasta ja oppimisympäristöstä
- Opiskelijoiden, sijaisten ym. havainnot ja huomiot tiimin toiminnasta ja oppimisympäristöstä
- Henkilöstön työhyvinvointikyselyt
- Tiimien väliset arvioinnit, työkierto ja vertaismentorointi, oppimisympäristökävelyt: havainnoidaan ja arvioidaan esimerkiksi toisen ryhmän tiloja ja kasvattajatiimin toimintaa
- Videointi: videoidaan erilaisia tilanteita ja havainnoidaan sitä kautta kasvattajan roolia

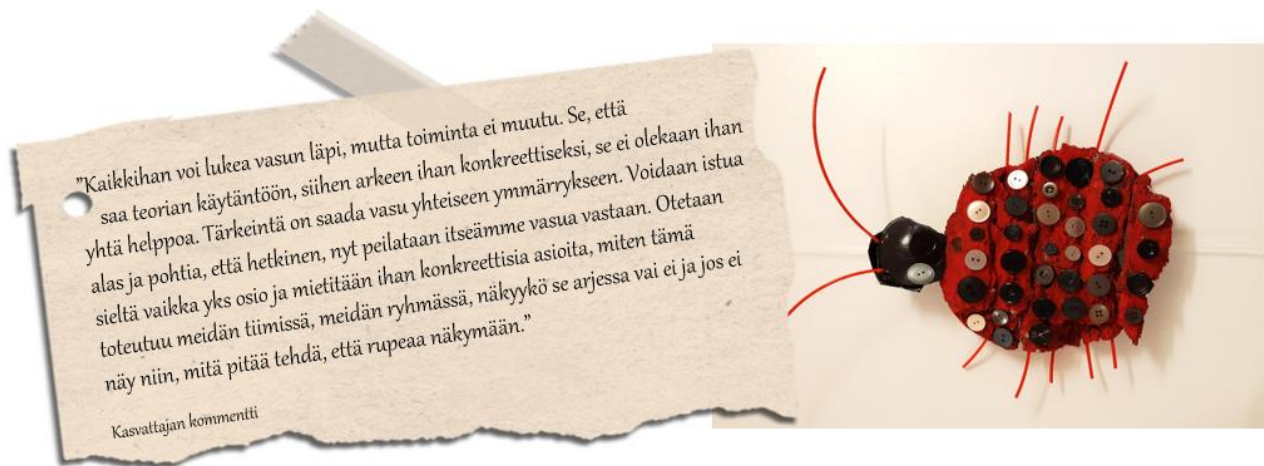
”Lasten vasujen arviointi tehdään siitä näkökulmasta, onko kasvattaja toteuttanut ne toiminnot, onko kasvattaja muokannut oppimisympäristön, tai tehnyt lapsen kanssa tiettyjä asioita.”

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Mitä suunnittelemme? Suunnittelemmeko toiminnan lopputuloksia vai toimintaa? Onko kysymys aikuisten omista ideoista vai saako lapsi toteuttaa ajatuksiaan?
- Mistä lapset olivat kiinnostuneita? Miten hyödynnämme lasten kiinnostusta? Miten dokumenttien avulla voimme lisätä lasten osallisuutta ja toimijuutta?
- Oliko joku lapsille vaikeaa ja tuotti hankaluutta? Osaatko arvioida, miksi? Miten itse toimit lapselle haasteellisessa tilanteessa? Autoitko? Tsemppasitko? Jaoitko huolen? Muistithan ilon?

8.2.2 Tiimityö ja pedagoginen vastuu

Tiimissä toimitaan moniammatillisessa yhteistyössä, jossa jokaisella on tärkeä roolinsa lapsen kokonaisvaltaisen hyvän päivän rakentumisessa. Varhaiskasvatuksen opettajalla on tiimissään **pedagoginen vastuu ja tiimin johdollinen rooli**. Opettaja vastaa lasten vasujen laadinnan, toteutuksen ja seurannan kokonaisuudesta: 1) Lasten vasuihin valmistaudutaan tiimissä hyvin opettajan johdolla, 2) vasukeskustelun ytimet avataan tiimissä keskustelun jälkeen ja 3) sovitut toimenpiteet muodostavat tiimin konkreettiset toimintatavat. Lapsen vasukeskustelu ja sen kirjaaminen on yksi osa lapsen henkilökohtaista, kehkeytyvää varhaiskasvatussuunnitelmaa. Perhepäivähoidossa lasten vasut tekee perhepäivähoitaja, joka saa työhön tarvittaessa tukea päiväkodin johtajalta.

Pedagoginen vastuu on vastuuta koko päivän pedagogiikasta ja lapsia arvostavasta vuorovaikutuksesta

Kouluttaja Elina Helimäki

Opettaja huolehtii, että tiimissä työskennellään valtakunnallisen, kunnallisen että lasten vasujen suuntaisesti. Kaiken tulee olla pedagogisesti perusteltua ja lapsen etu edellä pohdittua. Opettaja huolehtii, että tiimipalavereissa käydään jatkuvasti pedagogista keskustelua: arvioidaan havaintoja, oppimisympäristöä, vuorovaikutusta ja kasvattajien toimintaa. Keskustelun herättelyä, kyseenalaistamista, kehittämistä ja uusien toimintatapojen tuomista arkeen. Pedagoginen vastuu on kykyä tarkastella omaa sekä ryhmän työskentelyä kriittisesti, pohtien vaihtoehtoja, kykyä kannustaa työyhteisön arvokeskustelua, seurata yhteiskunnallisia muutoksia kasvat- ja opetuslalla sekä kehittää osaamistaan suhteessa perustehtävään ja tiimin johtamiseen. Pedagoginen vastuu on sitä, että kaikki tietävät työn tavoitteen, toimivat samojen pelisääntöjen mukaisesti, kohtelevat lapsia kunnioittavasti, huomioivat ja oppivat huomioimaan lasten aloitteet oppimisen ytimessä.

Jos suunnittelun tasoa osataan muuttaa vasuperusteiden edellytyksen mukaisesti, niin suunnittelu muuttui yhteiseksi kasvatustietoisuuden kehittämisen keskusteluksi. Vastuupedagogi ottaisi todella vastuun arjen pedagogiikasta ja pitäisi huolen, että kaikki yhteisön jäsenet ymmärtävät kasvatustavoitteiden lähtökohdaksi arjen työlle ja myöskin pitäisi huolen, että kukaan ei puhu rumasti yhdellekään lapselle, kukaan ei huuda, jne. Oppimisympäristö on koko yhteisön yhteisen kehittämisen haasteena. Yhteisöllisissä kasvatuskäytänteissä toimintatuokioita on oikeastaan koko ajan joka nurkassa ilman tarkkaa aikataulutusta! Dokumentaatio on sitten sitä varten, että olennainen koostetaan yhteen ja arvioidaan suhteessa vasuun.

8.2.3 Kehittävä palaute varhaiskasvatuksen arviointimenetelmänä

Hämeenlinnassa kunnallisen varhaiskasvatuksen keskeinen arviointimenetelmä on Kehittävä palaute -arviointi. Hämeenlinnan varhaiskasvatus on ollut vuodesta 2010 mukana ensin Orientaatioprojektin, nykyisin Kehittävän palautteen nimellä toteutettavassa arviointi- ja kehittämistutkimuksessa. Kehittävää palaute on konsepti varhaiskasvatuksen lakisääteisen arvioinnin toteuttamiseksi, toiminnan nykytilan kartoittamiseksi ja laadukkaan varhaiskasvatuksen kehittämiseksi niin kuntapäättäjien, johtajien sekä asiantuntijoiden kuin myös työryhmien ja yksittäisten kasvattajien näkökulmasta.

Kehittävän palautteen keskiössä on

- Selvittää, mitä varhaiskasvatuksessa todella tapahtuu
- Selvittää, miten lasten näkemykset, taidot ja kaverisuhteet muotoutuvat
- Selvittää, miten aikuisten toiminta ja oppimisympäristö ovat yhteydessä toimintaan
- Löytää keinoja vaikuttaa myönteisesti löydettyihin ilmiöihin

Toiminnan motiivit

- Luoda toimivat mittarit varhaiskasvatustoiminnan syvälliseen arviointiin
- Selvittää varhaiskasvatuksen muutoksen indikaattorit
- Arvioida tutkimustulosten perusteella kehittämistarpeita ja luoda kehittämisen malleja.
- Vakiinnuttaa kehittävään palautteeseen perustuva varhaiskasvatuksen kehittäminen

Kehittävän Palautteen avulla voidaan selvittää, mitä varhaiskasvatuksen arjessa oikeasti tapahtuu ja mitkä tekijät kannattelevat laadukasta varhaiskasvatusta. Menetelmässä aineistoa kerätään usealla eri mittarilla, joita ovat observoijien suorittama havainnointi, oppimisympäristön arviointilomake ja lasten haastattelu, johtajan suorittama arviointi ja lapsilomake. Tietoa kerätään lasten arjesta, kokemuksista, oppimisympäristöstä ja johtajuudesta. Käytännössä mittarit ovat sähköisiä lomakkeita, joihin vastaajat tallentavat tiedot. Aineistoa analysoidaan tilastollisesti. Vertaamalla ja yhdistämällä tietoja, varhaiskasvatuksen asiantuntijat, johtajat, henkilökunta ja vanhemmat saavat perustan lasten hyvinvoinnin, osallisuuden, liikkumisen ja emootioiden edistämiseen. Menetelmällä saadaan siis tietoa, mitä yhteyksiä toiminnalla ja arvoilla on. Aineisto perustuu tieteellisesti testattuihin menetelmiin. (Kehittävän palautteen kuvaus poimittu sivuilta <http://www.reunamoedu.fi>)

Kehittävän palautteen tuloksia tarkastellessa voidaan tarkastella toimintaa sekä ajankäytölliseltä tasolta (mihin aikaa kuluu) sekä mennä miltei rajattomasti syvemmälle aineiston analyysiin ristiintaulukoinnilla ja ottaa tarkasteltavaksi eri muuttujia ja niiden suhdetta toisiinsa. Aineiston kautta voidaan esimerkiksi tutkia, mikä yhteys aikuisen sitoutumisella lapsen toimintaan on vaikkapa siinä, millainen tunnetila lapsella on erilaisissa toiminnoissa, kuten leikissä tai ulkoilussa, tai miten vahvasti lapset sitoutuvat toimintaan erilaisissa tilanteissa ja mikä on toisen lapsen / aikuisen vaikutus sitoutumiseen.

Kestävän elämäntavan opinpolku

Hämeenlinnan kaupungin kestävän elämäntavan opinpolku läpäisee varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen. Sen tavoitteena on kasvattaa ja ohjata hämeenlinnalaisia lapsia ja nuoria kestävään ja vastuulliseen elämäntapaan ikätason mukaisesti, vuosi vuodelta osaamista syventäen. Kestävän elämäntavan opinpolun keskiössä ovat ekologinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys sekä ekososiaalinen sivistys. Opinpolku pohjautuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2018), esiopetussuunnitelman perusteisiin (2014), kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteisiin (2021), perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014) sekä paikallisiin varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmiin. Opinpolun luomisessa on huomioitu Hämeenlinnan kaupungin kestävään elämäntapaan liittyvät strategiat, toimeenpano-ohjelmat ja suunnitelmat. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sekä perusopetuksen Opinpolun suunnitelmia on työstetty yhteisessä työryhmässä, johon kuului osallistujia kaupungin eri toimialoilta. Lisäksi työhön on osallistunut henkilöstöä niin yksityisestä kuin kunnallisesta palveluntuotannosta. Työskentelyyn osallistunut henkilöstö on kartoittanut myös lasten ja nuorten sekä huoltajien mielipiteitä tematiikkaan liittyen.

Kestävän elämäntavan opinpolun sisältöjä suunnitellaan vuosittain osana varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tiimien toiminta- ja kehittämissuunnitelmaa (Tiimi-TOKE). Opinpolun tavoitteiden toteutumista arvioidaan prosessimaisesti vuoden mittaan. Arvioinnin kohteena ovat sekä kestävään elämäntapaan liittyvät, päiväkodin arjessa toteutuneet, sisällöt että varhaiskasvatusyksiköissä tehdyt toimenpiteet kestävän elämäntavan edistämiseksi. Arviointia tehdään yhdessä lasten kanssa sekä huoltajia osallistaen.

Vastuun pedagogiikka ja toivon välittäminen

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa luodaan perusta kestävän elämäntavan opinpolulle. Tavoitteena on luoda perustasta riittävän vahva, jotta lapsen on perusopetuksen aikana mahdollista liittää asiantietoa osaksi aiemmin karttunutta kokemusta ja tietoa. Perusta luodaan lapsen oman kokemuksen, tunnesiteen, osallisuuden ja oivallusten kautta. Keskeisellä sijalla ovat ryhmässä toimiminen, leikki, luova ilmaisu, lähiympäristössä toimiminen sekä yhteiset pohdinnat lasten ikätason mukaisesti. Aikuisen tehtävänä on rikastaa lasten leikkiä sekä tukea keskusteluja ja pohdintoja lasten kokemuksia kunnioittaen.

Aikuiset toimivat esimerkkeinä lapsen elämässä, ja heidän kauttaan välittyvät keskeisimmät arvot, niin puheen kuin toiminnan tasolla. Näiden tulee olla sopusoinnussa keskenään, aikuisen on toimittava kestävän elämäntavan arvojen mukaisesti, ei vain puhuttava arvoista.

Kestävän elämäntavan opinpolun ytimessä on elämän kunnioittaminen ja vaaliminen. Lapset ja nuoret kantavat suurta huolta globaaleista kysymyksistä, ilmastonmuutoksesta ja erilaisista konflikteista. Toivon, toiveikkuuden ja toimijuuden ylläpitäminen ja niihin kannustaminen ovat yksi aikuisen merkittävimmistä vastuista. Tunne- ja taidekasvatuksella, kehollisuudella sekä luovalla toiminnalla on keskeinen rooli asiantiedon opettamisen rinnalla. Empatia, huolenpito, asiantieto ja mielikuvitus ovat yhdessä ne avaimet, joiden avulla voidaan kuvitella ja rakentaa kestävämpää tulevaisuutta, joka on kaikille oikeudenmukainen.

”Osoitan iloa lapsen tavatessani, iloitsen myös siitä, että hän on juuri oma itsensä ja sanon sen hänelle. Annan myötätuntoa, silittelyä ja syliä. Uskon lapseen ja hänen taitoihinsa. Näiden kautta vahvistan myös hänen uskoaan itseensä ja tulevaisuuteen.” (Kasvattajan kommentti)

Kestävän elämäntavan arvomaailman välittäminen

Arvomaailman välittäminen alkaa, kun lapsi syntyy. Aikuinen välittää arvomaailmaansa lapsille omalla toiminnallaan, puheellaan, käytöksellään ja suhtautumisellaan toisiin ihmisiin, muihin elollisiin olentoihin ja ympäristöönsä sekä kulutustottumuksillaan. Päiväkodin pienimmätkin lapset omaksuvat kestävän elämäntavan arvomaailmaa toimiessaan varhaiskasvatuksen arjessa.

Kieli sekä heijastaa että rakentaa todellisuutta, jossa elämme. Kielen avulla toisinnamme kulttuuria ja arvoja. Aikuisen onkin oleellista kiinnittää huomiota käyttämiinsä sanoihin ja sanontoihin: millaisia oletuksia ja arvoja päivittäisen puheemme taakse kätkeytyy, millaista maailmankuvaa lapsille itse asiassa välitämme? Itsestäänselvyyksinä pitämämme kielelliset seikat saattavatkin toisintaa esimerkiksi Eurooppa- tai ihmiskeskeistä ajattelutapaa, vaikkemme ole tulleet sitä tarkemmin ajatelleeksi. (Vrt. esimerkiksi käsite ”kehitysmaat” tai ”hyötyeläimet”.)

Lapset tuovat varhaiskasvatuksen arkeen mukanaan omat kokemuksensa, historiansa, ajatuksensa ja mielenkiinnon kohteensa. Varhaiskasvattaja tarttuu lapsen elämismaailmasta kumpuaviin pohdintoihin ja aloitteisiin, jotka toivat yhteisen tekemisen, keskustelun ja vastavuoroisen oppimisen lähtökohtina. Aikuinen toimii oppijana lasten rinnalla. Varhaiskasvatuksessa on, lasten ikätason mukaisesti, hedelmällistä pohtia myös sitä, millaista maailmankuvaa esimerkiksi erilaiset sadut, kertomukset, elokuvat, TV-sarjat ja taideteokset välittävät.

Ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän elämäntavan arvojen keskiössä varhaiskasvatuksessa ovat kaiken elämän ja elävän kunnioittaminen, tasavertainen kohtaaminen, oikeudenmukaisuus sekä toisen ihmisen (tai muunlaisen) rakentaman tai tekemän asian kunnioittaminen. Taloudellinen kestävyys rakentuu ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävien arvojen varaan. Arvokasvatus kytketään arjen tapahtumiin ja ilmiöihin, ja sitä toteutetaan johdonmukaisesti ja jäsentyneesti. On oleellista muistaa, että lapset seuraavat ja peilaavat aikuisten toimintaa koko ajan, eli aikuisen oman toiminnan ja käytöksen on oltava kestävän elämäntavan arvojen mukaista.

Toisten ihmisten kanssa toimiminen ja keskinäinen kunnioittaminen ovat tärkeää kestävän elämäntavan perusteiden harjoittelua. Tässäkin aikuisen esimerkki on oleellisessa roolissa: Aikuiset kuuntelevat lapsia kunnioittavasti ja kohtaavat jokaisen ainutlaatuisena persoonana ainutlaatuisine tarpeineen. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ydinasioita ovat lapsen myönteisen minäkuvan ja vahvan itsetunnon rakentumisen tukeminen, yhteisöllisyys ja osallisuus sekä vahvat sosiaaliset taidot.

Leikillä on itseisarvo, ja se toimii keskeisenä välineenä sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän elämäntavan rakentumisessa. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjessa toteutettava demokratiakasvatus on elimellinen osa kestävän elämäntavan opettamista ja omaksumista. Kaikkia kunnioittavan toiminnan harjoitteleminen luo pohjaa sujuvalle yhteistoiminnalle sekä kestävän elämäntavan omaksumiselle ja ymmärtämiselle myös perusopetuksessa.

”Pienillä askeleilla jätämme suuren merkityksellisen jäljen ja näin voimme ainakin yrittää rakentaa omalta osaltamme hyvää ja positiivista lapsuutta ja tulevaisuutta elämän jatkumona.” (Kasvattajan kommentti)

Tunnesiteen luominen omaan lähiympäristöön

Tunnesiteen luominen omaan lähiympäristöön tukee ekologisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyyden omaksumista. Lähiympäristöllä tarkoitetaan kaikkea lapsen lähellä olevaa ympäristöä, esimerkiksi puistoja, metsiä, rantoja, peltöjä, museoita ja liikuntapaikkoja. Tuttuus, omakohtaiset kokemukset ja myönteinen tunneside vahvistavat halua kohdella ympäristöään kunnioittavasti ja suojellen.

Tunneside rakentuu tutustumalla lasten omaan toimintaympäristöön. Myönteisen tunnesiteen luomisen keskiössä ovat kiireettömyys, lapsilähtöisyys ja lapsen oma leikki sekä tutkiminen. On tärkeää lähteä ulos tutkimaan ympäristöä myös päiväkodin porttien ulkopuolelle. Tunnesidettä sekä myönteisten kokemusten ja muistojen syntymistä vahvistavat yhdessä toimiminen ja evästely. Aikuisen rikastama ja tukema yhteistoiminta mahdollistaa sen, että ryhmän eri-ikäiset lapset oppivat auttamaan ja tukemaan toinen toisiaan vaihtelevissa ympäristöissä kukin omien taitojensa ja tuentarpeidensa mukaisesti. Tämä on oleellinen osa sosiaalisesti kestävän elämäntavan omaksumista.

”Tunnesidettä ei voi rakentaa sellaiseen asiaan, josta ei itsellä ole kokemusta, erityisesti lapsilla, joilla konkretia on tapa hahmottaa maailmaa ja oppia uusia asioita. Miten siis lapsi voi rakentaa tunnesidettä omaan ympäristöönsä ja huolehtia siitä vanhempansa, jos hänellä ei ole kokemusta siitä? Pohjan luominen lasten positiivisen ympäristö- ja luontosuhteen rakentumisessa on varhaiskasvatuksen ensisijainen tehtävä lapsen kestävän elämäntavan opinpolulla.” (Kasvattajan kommentti)

Monipuoliset oppimisympäristöt ja erilaiset yhteistyökumppanit

Kestävän elämäntavan opinpolkua toteutetaan monipuolisissa oppimisympäristössä sekä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Lasten osallisuus ja aloitteellisuus ovat toiminnassa keskeisiä. Nämä kiinnittyvät myös Hämeenlinnan kaupungin Vaikuttamisen polkuun. Kulttuurikeskus ARXin toteuttama Kulttuuripolku tukee erilaisilla sisällöillään myös Kestävän elämäntavan opinpolun toteuttamista. Muita yhteistyökumppaneita ovat muun muassa Hämeenlinnan kaupungin perusopetus, Aimo-koulu, Vanajavesikeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK, Oulun kaupunki sekä Yrityskylä.

Agenda2030-tavoitteet Kestävän elämäntavan opinpolun tienviittoina

YK:ssa sovittiin vuonna 2015 kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma, josta käytetään nimeä Agenda2030. Toimintaohjelma ohjaa kaikkien maailman maiden kestävän kehityksen työtä. Agenda2030-tavoitteet viitoittavat Opinpolkua sekä varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa että perusopetuksessa. Nämä ”tienviitat” mahdollistavat kestävän elämäntavan tematiikan syventämisen vuosi vuodelta, lasten ikätason ja oppimisvalmiuksien mukaan. Ne tarjoavat hedelmällisen lähtökohdan monipuoliselle ja moniaistiselle toiminnalle, luovalle työskentelylle, keskusteluille ja leikille.

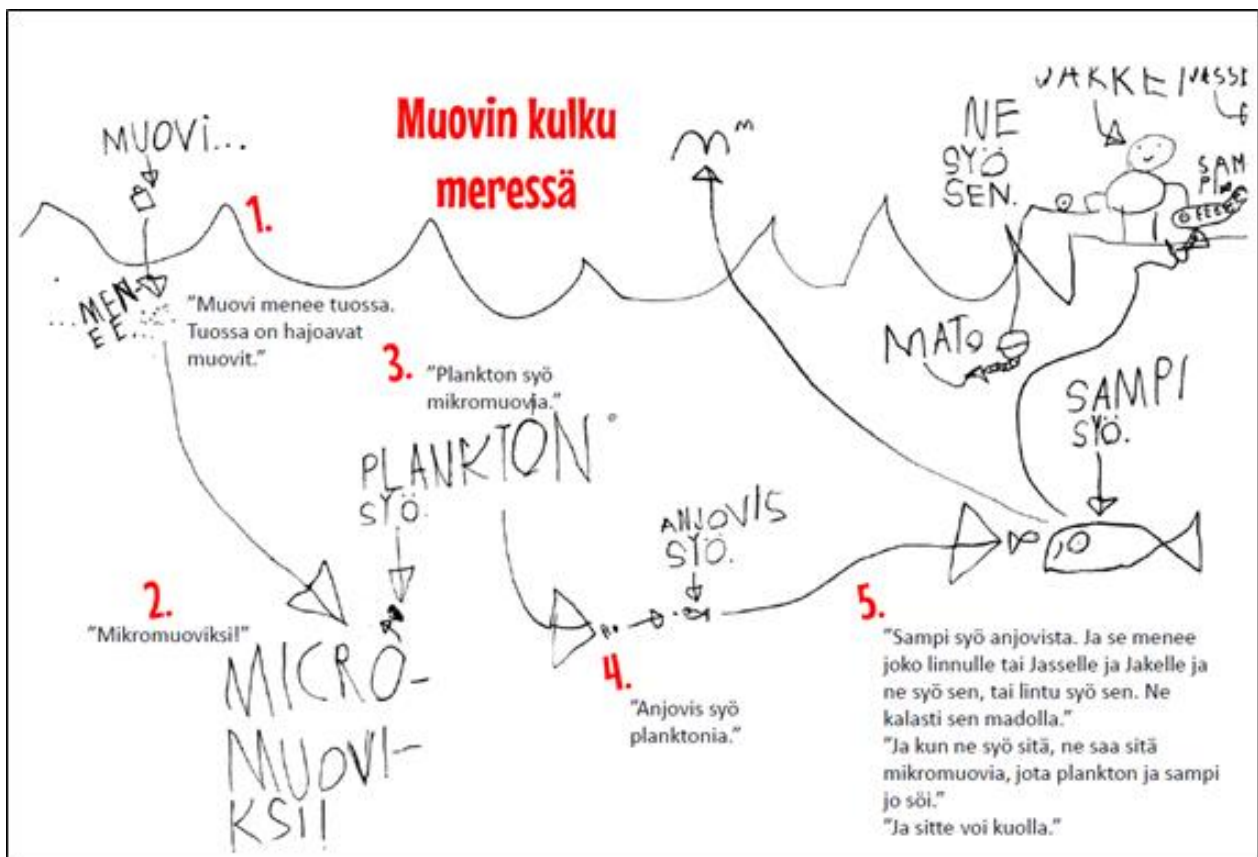
Agenda2030-tavoitteet ovat:

1. Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta.
2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta.
3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.
4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet.
5. Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.
6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille.

7. Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille.
8. Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja.
9. Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita.
10. Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä.
11. Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuinyhdyskunnat.
12. Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys.

13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan.
14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä.

15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestäväää käyttöä; edistää metsien kestäväää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen.
16. Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.
17. Tukea vahvemmin kestäväen kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta.

Kestävän elämäntavan perusteisiin tutustuminen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjessa

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kestäväen elämäntavan ulottuvuuksiin tutustutaan arjen pienissä toimissa lapsen ikätason ja kehityksen mukaan. Agenda2030-tavoitteisiin kytkeytyviä, Kestävän elämäntavan opinpolun keskeisiä tavoitteita ja toimintatapoja varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa:

- Ohjataan lapsia terveellisiin elintapoihin sekä oman ja toisten hyvinvoinnin tukemiseen.
- Harjoitellaan leikkimistä toisten lasten kanssa. Tämän avulla rakennetaan pohjaa kunnioittavalle yhteistoiminnalle ja toisten auttamiselle.
- Puututaan mahdollisiin kiusaamis- tai syrjimistilanteisiin kunnioittavan vuoropuhelun keinoin kaikkia osapuolia kuullen.
- Harjoitellaan riitatilanteissa sopimaan ja tekemään kompromisseja.
- Harjoitellaan jätteenlajittelun sekä energian ja veden säästämisen (ei valuteta vettä) perusteita ikätason mukaan.

- Hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan talotekniikkaa ekologisessa kasvatuksessa (aurinkopaneelit jne.).
- Huomioidaan kestävyysnäkökulma hankinnoissa.
- Pyritään materiaalien, välineiden ja kalusteiden korjaamiseen, kierrätykseen ja uusiokäyttöön. Jätemateriaaliaskartelu ja paperin säästäminen.
- Pidetään päiväkodin tilat siisteinä ja hyvässä kunnossa. Ilmoitetaan epäkohdista viipymättä.
- Panostetaan kestäväen ruoka- ja ravitsemuskasvatukseen (eettinen ja terveellinen ravinto, ruoan arvostaminen ja kunnioittaminen).
- Kannustetaan kasvisten maistamiseen.

- Pyritään määrätietoisesti vähentämään ruokahävikkiä. Harjoitellaan ottamaan ruokaa sen verran, kun jaksetaan syödä.
- Hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan päiväkotipuutarhoja/viljelyä sekä muita keinoja hankkia ja valmistaa ruokaa itse (esimerkiksi marjastaen, sienestäen ja kalastaen).
- Liikutaan kävellen, pyöräillen tai julkisilla liikennevälineillä.
- Lainataan kirjastosta kirjoja.
- Tutustutaan lähiympäristöön ja sen kulttuuriseen ja ekologiseen moninaisuuteen. Luodaan tunneside omaan lähiympäristöön.
- Ylläpidetään ja välitetään seuraaville sukupolville suomalaisen kulttuurin perinteitä, tapoja ja juhlapäiviä. Tutustutaan päiväkodin lasten ja aikuisten erilaisiin kieliin, kulttuureihin, perinteisiin, tapoihin ja juhlapäiviin.
- Tutustutaan ihmistenväliseen moninaisuuteen, ohjataan lapsia yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen sekä keskinäiseen tukeen ja apuun.
- Pohditaan lasten ikätason mukaisesti vaikuttamisen mahdollisuuksia ja kestävään elämäntapaan liittyvää päätöksentekoa.
- Tutustutaan vastuulliseen rahankäyttöön ja kuluttamiseen sekä omasta taloudesta huolehtimiseen ikätason mukaisesti.

Kuvat ja lasten kommentit: Kaivokadun Pikku-Verkan ryhmä, kevät 2022.

Lapseni vahvuuksien tukeminen varhaiskasvatuksessa näyttäytyy minulle siten, että...

- Lapsi itse kehuu itseään kuinka on parantanut esimerkiksi värittämisen taitojaan tai että osaa nyt pomppia yhdellä jalalla. Ja nämä taidot ovat selkeästi parantuneet päiväkodissa. Kommunikoinnin taidot paranevat ja hänestä onkin tullut hyvä neuvottelija.
- Meille on monesti kerrottu niistä ja lapsen hauskoista ideoista. Toimintaa on suunniteltu lasten ideoiden pohjalta. Lapsen itseluottamus on kasvanut. Vahvuudet ovat tiedossa ja lapsi pääsee niitä hyödyntämään, saa toteuttaa itseään häntä itseään kiinnostavien asioiden kautta.
- Lasta tuetaan herkkyyksien mukaan, esim. hänen ollessaan kiinnostunut kirjaimista, kannustetaan ja tuodaan kirjaimet mukaan arkipäivän toimintoihin.
- Koen, että lapsestani tykkään ja se merkitsee minulle paljon.

Huoltajien kommentteja

"Haluan säilyttää motivoituneet, työstään tykkäävät, innostuneet ja lapsista aidosti välittävät aikuiset. He viettävät lapseni kanssa monta tuntia päivässä, useampana päivänä viikosta. Haluan, että lapsellani on parhaat mahdolliset aikuiset ympärillään silloin, kun minä tai toinen vanhempi ei siinä ole."

Huoltajan kommentti

